

Språkstimulerande miljöer i förskolan

En utvärdering av

Att läsa och berätta – gör förskolan rolig och lärorik

Ett projekt under åren 2008 – 2010

Ann-Katrin Svensson

Januari 2011

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING	4
2. BAKGRUND	5
Läsförmåga och social miljö	7
Projektets uppläggning	7
3. SYFTE	10
4. METOD	11
Översikt över datainsamlingen	11
Urval av förskolor och lärare	12
Dataanalys och dataredovisning	14
Studiens trovärdighet	15
5. KARTLÄGGNING OCH BEDÖMNING AV SPRÅKSTIMULERANDE MILJÖER	17
Genomförande	17
Resultatredovisning	18
6. INTERVJUER MED FÖRSKOLLÄRARE	23
Urval	23
Intervjuer och intervjufrågor	23
Resultatredovisning	24
7. INTERVJUER MED BARN	49
Urval	49
Intervjuer och intervjufrågor	49
Studiens tillförlitlighet och trovärdighet	50
Databearbetning	51
Resultatredovisning	52
8. INTERVJUER MED BIBLIOTEKARIER	61
Urval	61
Intervjuer och intervjufrågor	61
Resultatredovisning	62
9. INTERVJUER MED SKOLLEDARE	72
Urval	72
Intervjuer och intervjufrågor	72
Resultatredovisning	73
10. DISKUSSION OCH SLUTSATSER	80
REFERENSLISTA	96
Bilagor	

SAMMANFATTNING

Syftet har varit att studera om man genom projektet *Att läsa och berätta – gör förskolan rolig och lärorik* kan utveckla samarbetet mellan förskolor och bibliotek samt öka medvetenheten om läsning, barnlitteratur och språkmiljöer i förskolan. Ett annat syfte var att studera om och hur förskollärare upplever att de har förändrat sitt tänkande och sitt arbete med språk och litteratur i förskolan och om och hur bibliotekarier som deltar i projektet upplever att de har förändrat sitt arbetssätt för att möta förskolans personal och barn. Förskollärarnas val av barnlitteratur studeras vad gäller medvetenhet om aspekter som genus, kultur, nyutgiven och icke-traditionell litteratur. Barnens erfarenheter och upplevelser av bokläsning har ett särskilt fokus då projektet till syvende och sist ska ha en inverkan på deras litteracitetsupplevelser.

Undersökningen består av en kartläggning av den fysiska språkmiljön på 60 förskoleavdelningar i fem kommuner i Jönköpings län. Totalt har 190 intervjuer genomförts med barn, förskollärare, bibliotekarier och skolledare. Intervjuerna fördelar sig på 116 barn, sextio förskollärare, fem bibliotekarier och nio skolledare.

Resultaten visade att det skett en ökning och en innehållslig utveckling av kontakterna mellan förskola och bibliotek. Annat som framkom var att många förskollärare hade valt att utveckla den språkstimulerande miljön och utökat tillfällena för högläsning samt utvecklat det fria berättandet. Studien visar på många sätt att stimulera barnen språkligt och barns, bibliotekarier och skolledares syn på vad projektet har tillfört förskole- och biblioteksverksamheterna.

Nyckelord: barn, barnlitteratur, berättande, bibliotek, förskola, högläsning, språkmiljö.

Tack

Ett stort tack till informanterna som denna studie bygger på, det är förskollärare, barn, bibliotekarier och skolledare som tagit av sin tid och besvarat frågor. Ni har alla ställt upp lojalt och flera har ändrat sina planer för att underlätta för mig att genomföra studien.

Min förhoppning är att denna rapport ska ge dem som deltog i projektet en överblick över hur respektive grupp uppfattade det och att många ska känna igen sig.

Jönköping 12 januari 2011

1. INLEDNING

Rapporten utgör en utvärdering av ett tvåårigt projekt, *Att läsa och berätta – gör förskolan rolig och lärorik*, för att öka samarbetet mellan förskolor och bibliotek. Projektet är ett samarbete mellan förskolor och bibliotek i fem kommuner i Jönköpings län, Gislaved, Gnosjö, Sävsjö, Vaggeryd och Värnamo, och det pågick fr o m ht 2008 – t o m vt 2010. Utvärderingen består av en kartläggning av den fysiska språkmiljön på 60 förskoleavdelningar och 190 intervjuer. Intervjuer har genomförts med barn, förskollärare, bibliotekarier och skolledare. Intervjuerna fördelar sig på följande vis:

– barn, 2–6 år:	116
– förskollärare:	60
– bibliotekarier:	5
– skolledare:	9

För att få en överblick över studien rekommenderar jag läsaren att tidigt ta del av bilaga 1 som utgör projektbeskrivningen. Länsbibliotek Jönköping har varit projektägare och fick medel av Statens Kulturråd för att i samarbete med kommunerna genomföra projektet. I metodkapitlet görs en översiktlig beskrivning av projektet. Resultaten redovisas därefter i fem kapitel med början i en beskrivning av tillvägagångssätt och resultatredovisningen av den kartläggning av språkmiljön som genomförts på förskolorna. Därpå följer resultat av intervjuer med förskollärare, barn, bibliotekarier och skolledare. Varje resultatkapitel inleds med ett avsnitt om tillvägagångssättet då det skiljer sig mellan informantgrupperna. Slutligen diskuteras resultaten i ett Diskussionskapitel.

I rapporten har jag bemödat mig om att låta enskilda personer framträda med citat för att på så vis hela tiden tankemässigt befinna mig nära informanterna i upplevelser och syn på det som sker i deras verksamhet. Avsikten är att rapporten ska vara läsvärd för samtliga medverkande och andra inblandade i projektet – med undantag av barnen.

Det är min önskan att denna rapport också ska kunna användas som inspiration för bibliotekarier och förskollärare i deras arbete med att entusiasmera barn till läsning och fortsatt kontakt med litteratur.

2. BAKGRUND

Bokläsning i förskolan

Förskolans roll för barns möte med skriftspråket och för litterära upplevelser är betydelsefullt ur många aspekter. Det är där som många barn kan få möjlighet att ta del av andra bokgenrer än vad man läser i hemmet – om man gör det – och de kan få möjlighet att bearbeta böckers innehåll tillsammans med kamrater. Det finns ett stort värde i att läsa böcker tillsammans med andra och på så vis få gemenskap i att ha samma bokliga erfarenhet att tala om och hitta på lekar utifrån (Svensson, 2009b).

När Kommittén för svenska språket lade fram sitt betänkande (SOU 2002:27) poängterade de vikten av att stimulera barns språk i tidig ålder, i förskola och förskoleklass, för att därigenom stödja de barn som inte i sin hemmiljö stimuleras till att erövra ett rikt språk. Därefter har Skolverket, Utbildningsdepartementet, regering och riksdag på olika sätt påtalat vikten av att samtliga barn ges goda möjligheter att utveckla ett så rikt språk som möjligt. De senaste decennierna har förskolans pedagogiska uppdrag stärkts, så även språkets roll i förskolans verksamhet (Skolverket, 2009, Betänkande 2008/09, Utbildningsdepartementet Dir 2007:103). I den reviderade läroplanen för förskolan som utkom 2010 står att förskolebarn ska ges många möjligheter att utveckla sitt ordförråd och sin begreppsbyggnad. De ska utveckla förmågan att uttrycka sina tankar, berätta, ställa frågor, diskutera och leka med språket. Det är förskollärarna som är ansvariga för barnens språkliga och kommunikativa utveckling och att barnens språkförmåga och nyfikenhet på språket utmanas. Vidare ska förskolan arbeta för att utveckla barnens intresse för skriftspråket och för bilder och symboler. Det ligger även i förskolans uppdrag att ge möjlighet för barn med annat modersmål än svenska att utveckla både det svenska språket och modersmålet och att utveckla barnets kulturella identitet (Skolverket, 2010). Barnlitteratur skulle kunna vara det mest centrala medlet för att uppnå dessa uppdrag för förskolan eftersom det är lätt och billigt att få tag i litteratur, det är inte arbetsamt att läsa och det kräver få förebilder. Inom *Att läsa och berätta – gör förskolan rolig och lärorik* satsas på att utveckla barnens intresse för böcker och berättande i olika former och tanken är att stimulera språket och kulturen för både barn med svenska som modersmål och för barn med svenska som andraspråk. Därför var en målsättning att stärka olika kulturer genom lån av böcker från föräldrarnas ursprungskulturer.

Den mängd artefakter* som i dag finns i tal- och skriftspråkliga sammanhang ger lärarna stora möjligheter att arrangera en varierande och utvecklande textmiljö som passar barngruppen. Men hur sker läsningen och i vilka sammanhang möter barnen skriftspråket? I en undersökning om förskollärostudenters erfarenheter av högläsning under den verksamhetsförlagda utbildningen visade det sig finnas stora skillnader i högläsning mellan förskoleavdelningar (Svensson, 2007, 2009a, 2009c). Få studenter rapporterade daglig högläsning och ca 10 procent av studenterna hade inte varit med om någon högläsning. Detta styrks av Mårdsjö Olsson och Löfström (2008) som lät förskollärare dokumentera vad de gjorde och hur länge, under sina arbetspass. Läsning var det som dokumenterades i ytterst liten utsträckning. Vidare fann Svensson (2009c) att lästillfällena ofta var då barnen skulle vila, lugna ner sig eller i väntan på något, t ex lunch.

Andra studier visar också att läsning i förskolan inte är en prioriterad aktivitet. Simonsson (2004) redovisar i en doktorsavhandling hur bilderboken används av pedagoger och barn i förskolan. Bland annat visade det sig att pedagogerna hade som rutin att läsa efter lunchen, under vilan, och att det var barnen som oftast tog initiativ till att läsa böcker under den fria leken samt hittade på lekar med inspiration från barnlitteraturen. Detta ser jag som ett tecken på att barnen är de som tar initiativet till att bearbeta litteraturen.

I två examensarbeten, skrivna inom lärarprogrammet, framgår att det var en stor diskrepans mellan förskollärares medvetenhet om å ena sidan vikten av och attityder till barnlitteratur och å andra sidan hur de använde sig av den (Perder, 2007; Tykesson & Wahldén, 2007). Tykesson och Wahldén skriver:

Resultatet av intervjuerna och observationerna visar att pedagogerna är ganska medvetna om skönlitteraturens betydelse men att de inte använder sig av skönlitteratur i den pedagogiska verksamheten på det sätt som aktuell forskning förespråkar. Pedagogerna berättar om skönlitteraturen som något fantastiskt och betydelsefullt medan observationerna visar att skönlitteraturen förekommer vid fåtal tillfällen. (a.a s 3)

Även Perder fann att den positiva attityd till barnlitteraturen som förskollärarna uttryckte inte återspeglades i det dagliga arbetet där boken till stor del hade en funktion: att lugna ner barnen

*Artefakter kan i detta sammanhang vara exempelvis böcker, tidskrifter, planscher, tavlor, skyltar, lappar, pennor, kriter, flanotavlor, blädderblock, whiteboards, datorer, interaktiva skrivtavlor såsom smart boards, TVs, CD-skivor, DVD-skivor, text på kläder, tatueringar.

vid vilan. Detta ligger långt ifrån den idealbild många har när det handlar om hur barnlitteratur borde användas, exempelvis för att förstå och tolka budskap i berättelser, öka barns kreativitet och språkförståelse både vad gäller muntligt och skriftligt språk.

Läsförmåga och social miljö

Barnbarometern 2000/2001 visade att läsandet sjunkit mycket det senaste 15 åren hos barn i åldrarna 3–8 år samt att det var större sociala skillnader mellan dem som läste och inte läste jämfört med 1984. År 1984 fick 85 procent av barnen en vanlig dag en bok läst för sig eller så läste de själva. Läsaktiviteten höll i medeltal på i 32 minuter. Vid nästa mättillfälle, 2000/2001, hade andelen barn som fick en bok läst för sig eller som läste själva sjunkit till 70 procent och lästiden var nu halverad till 16 minuter. Vid mättillfället 2000/2001 utgjordes 2/3 av barnens mediekonsumtion av att de tittade på TV eller video. Konsumtion av böcker utgjorde nio procent. Det framgår även av Barnbarometern att barn till föräldrar med högre utbildning läste oftare och längre tid än barn till föräldrar med kort utbildning. Det finns inte någon anledning att tro att denna trend har förändrats, det kan snarare förmodas att de sociala skillnaderna har ökat när det gäller konsumtion av litteratur.

Projektets uppläggning

Att läsa och berätta – gör förskolan rolig och lärorik är ett samarbetsprojekt mellan förskolor och bibliotek i fem kommuner i Småland: Gislaved, Gnosjö, Sävsjö, Vaggeryd och Värnamo. För att få en generell bild av förekomsten av i huvudsak skriftspråkliga aktiviteter på förskolor en vanlig dag, skickades en enkät ut till förskolor våren innan projektet startade. Där skulle personalen besvara frågor om hur mycket man läste och berättade, hur många böcker det fanns på förskoleavdelningarna, om man den specifika dagen använde sig av språklekar eller om barnen skrev på datorn den aktuella dagen. 188 förskolor besvarade enkäten som gällde språkstimulerande aktiviteter den 11 juni 2008. Ytterligare två liknande enkäter skickades ut under projekttiden, med då till ett 60-tal förskoleavdelningar för att på så vis följa projektverksamheten under projekttiden (Åman, 2010).

Projektet ska inspirera till ökat samarbete mellan bibliotek och förskolor för att ge barn en så språkligt stimulerande miljö som möjligt. Projektets syfte var att öka medvetenheten om läsning och barnlitteratur i förskolan samt utveckla samarbetet mellan förskolor och bibliotek ge-

nom att entusiasmera och inspirerar förskollärare och bibliotekarier i deras litteraturarbete. Detta mål inbegriper att se över läsmiljön på förskolor och bibliotek, att skapa medvetenhet om vad läs- och berättarsituationen betyder för barnen, öka barns intresse för bokinhåll och öka barns och personals kännedom om barnlitteratur. Dessutom syftar projektet till att stärka identitetsutvecklingen hos barn med olika kulturella bakgrunder genom litteraturen och öka personalens medvetenhet om genusperspektiv i litteraturen. Verksamhetscheferna ska vara delaktiga i utvecklingsprocessen (se bilaga 1).

Projektet inleddes med en inspirationsdag i september 2008 och tanken var att förskolorna skulle ta ställning till om de ville delta i projektet och i så fall vilket område de skulle vilja arbeta med. Under kickoffen uppmanades lärarna att arbeta med språket, böcker och berättande utifrån vad de själva ansåg fanns behov av och vad de ville utveckla. Det gavs förslag på att utveckla några områden såsom bokläsning, språkmiljöer, läshörnorna, berättarförmågan och arbetet med språklekar. Det poängterades att det var viktigt att själv skraddarsy sin medverkan, men att ett viktigt inslag var att förskolorna sinsemellan skulle utbyta erfarenheter av olika arbetssätt och ge varandra tips och idéer till att arbeta språkstimulerande. Efter inspirationsdagen skulle nätverk bildas mellan å ena sidan bibliotekarier och å andra sidan förskollärare och dessutom mellan förskollärare och barnbibliotekarier. Länsbibliotek Jönköping arrangerade under projektiden närmare tio större föreläsningar och sammankomster med olika fokus för att inspirera och väcka tankar om böcker och bokläsning. I september 2010 avslutades projektet.

Under hösten 2008 till och med våren 2010 ordnade Länsbibliotek Jönköping nätverksträffar för de deltagande bibliotekarierna, samt ett flertal föreläsningar och ett dialogcafé, dvs. ett tillfälle där reflektionsgrupper från förskolor och bibliotek träffas och diskuterar relevanta ämnen. De olika aktiviteterna arrangerades ofta två gånger, men på olika platser, för att de medverkande inte skulle behöva resa långt. De aktiviteter som förekommit anges med rubrik och föreläsare nedan:

2008:

sept-okt: Kick-off
dec: Bilderbokens hemligheter, Ulla Rhedin

2009:

feb: Att spänna fantasins båge med berättandets magi, Lena Sundling
april: Bilderboken som tema i en idéskola för mångfald, Leena L Johansson, Desanka Jusofovic, Jessica Svensson, Karin Blom
sept: Dialogcafé, Ann Granström
okt: Benny, Malla, Mamma Mu och alla de andra, Lena Kåreland

2010:

mars-april: Datorn som lär och inspirerar, Carina Dahlin
april: Bilderbokens mångfald och möjligheter, Agneta Edwards
sept: Avslutning

Förutom detta har enskilda kommuner eller skolledare anordnat aktiviteter, nätverksträffar, bokcaféer, workshoppar m m. Egna dialogcaféer anordnades i Värnamo och Vaggeryd. Värnamo och Gnosjö skapade ett digitalt rum där deltagarna skrev och i bild berättade om sina erfarenheter och där protokoll från projektets styrgrupp och kommunens referensgrupp har lagts ut. Tanken med de centralt ordnade aktiviteterna var att öka intresset bland förskollärare och bibliotekarier för att själva utveckla läs- och berättarmiljöer och samarbetet mellan förskolor och bibliotek.

Projektet har utvärderats och redovisats på tre olika sätt:

- En rapport till Kulturrådet har skrivits av konsulten Ann Wiklund (www.f.lanbib.se).
- Under projekttiden har förskollärare fått besvara en enkät vid två tillfällen samt vid ett tillfälle innan projektstarten. Detta redovisas i en rapport, *Att läsa och berätta – gör förskolan rolig och lärorik*, av Pia Åman, vid Högskolan för lärande och kommunikation, HLK, i Jönköping. (www.f.lanbib.se).
- Denna rapport, *Språkstimulerande miljöer i förskolan. En utvärdering av Att läsa och berätta – gör förskolan rolig och lärorik. Ett projekt under åren 2008 – 2010* är den tredje delen av utvärderingen och redovisningen av projektverksamheten.

Finansieringen av projektet har skett med bidrag från Statens Kulturråd och medel från Länsbibliotek Jönköping samt de medverkande kommunerna.

3. SYFTE

Syftet med undersökningen var att studera om man genom ett projekt kan utveckla samarbetet mellan förskolor och bibliotek samt öka medvetenheten om betydelsen av läsning, barnlitteratur och språkmiljöer i förskolan. Ett annat syfte var att utröna om och hur förskollärare upplever att de har förändrat sitt tänkande och sitt arbete med språk och litteratur i förskolan under projekttiden och om och hur bibliotekarierna som deltar i projektet upplever att de har förändrat sitt arbetssätt för att möta förskolans personal och barn (se bilaga 1). Förskollärarnas val av barnlitteratur studeras vad gäller medvetenhet om aspekter som genus, kultur, nytgiven och icke-traditionell litteratur. Barnens erfarenheter och upplevelser av bokläsning har ett särskilt fokus då projektet till syvende och sist ska ha en inverkan på deras litteracitetsupplevelser.

Frågeställningar som ska besvaras är:

- Upplever bibliotekarierna, förskollärarna och skolledarna att samarbetet har ökat och hur ser samarbetet ut?
- Har förskollärarnas medvetenhet om barnlitteratur, högläsning och berättande förändrats?
- Upplever bibliotekarierna att det har skett någon förändring av boklånen?
- Har förskollärarna utvecklat förmågan att utforma inspirerande språk- och läsmiljöer och i så fall på vilket sätt?
- Upplever skolledarna att det språkstimulerande arbetet i förskolorna har ökat eller ändrat karaktär under projekttiden?
- Vad har barnen för erfarenheter av böcker och bokläsning på förskolan och hemma?
- Hur upplever barnen högläsning på förskolan?

4. METOD

Översikt över datainsamlingen

För att besvara frågeställningarna har barn, bibliotekarier, förskollärare och skolledare intervjuats och den språkliga miljön har kartlagts och värderats enligt ett utarbetat formulär (bilaga 4).

Intervjuer

Samtliga informantgrupper har intervjuats och informanternas uttalande har antecknats. Kompletterande information eller förtydliganden har nedtecknats i direkt anslutning till intervjuerna. Intervjuerna tog därför något längre tid än de skulle tagit om inga anteckningar förts och informanterna fick lite längre tid att tänka över sina svar. De pauser som uppstått under tiden som intervjuaren antecknades medförde att vissa informanter har utvecklat och förtydligt sina svar.

Karaktären på intervjufrågorna skiftade mellan grupperna beroende på vilken information som efterfrågades. Förskollärarna och barnen fick flest frågor som kunde besvaras kortfattat eftersom de fick många detaljfrågor om tillgång till material eller hur och när aktiviteter sker. De öppna frågor¹ som förskollärarna fick gav dem tillfälle att beskriva sitt arbete med språket och de ledde ofta till längre samtal. Då barnen var små ansågs det lämpligast att ställa frågor som barnen antogs kunna svara kortfattat på. Bibliotekarierna fick övervägande öppna frågor och skolledarna fick enbart öppna frågor. En anledning till att det var stor skillnad i öppna frågor mellan informantgrupperna var, förutom efterfrågan av specifik information, antalet frågor som ställdes och antalet informanter inom de olika grupperna. Få bibliotekarier och skolledare intervjuades och den information som de förväntades ge var övergripande vilket föranledde ospecifika frågor.

Förkunskapen om intervjufrågorna och möjligheten att förbereda sig för intervjun skiljde sig mellan informantgrupperna. Förskollärarna hade fått översiktlig information om de frågeområden som skulle tas upp, men både förskollärarna och barnen fick frågorna muntligt vid intervjutillfället och kunde inte förbereda sig. Bibliotekarierna och skolledarna fick intervjufrågor-

¹ Med öppna frågor avses frågor där informanten förväntas utveckla svaret och berätta eller redogöra för något.

na per mejl i förväg och kunde tänka igenom svaren. Intervjutillfället med förskollärarna var tänkt att få karaktären av ett samtal och det fanns vissa farhågor för att om frågorna skickades ut i förväg skulle de "betas av" och samtalet kanske inte skulle komma till stånd. Trots allt är det en fördel att få frågorna i förväg och kunna tänka över svaren och jag kan inte blunda för att vissa svar kanske inte var genomtänkta och att informanten skulle önskat ändra sitt svar, men det finns inget i svaren som tyder på att så är fallet. Under intervjuerna med förskollärarna uppmanades de att kontakta intervjuaren om det var något de ville tillägga eller ändra. Två personer kontaktade intervjuaren men det var inte för att förändra det de tidigare sagt utan för att förtydliga och försäkra sig om att jag uppfattat deras utsagor så som de avsåg.

Urval av förskolor och lärare

De fem kommunerna som medverkade (Gislaved, Gnosjö, Sävsjö, Vaggeryd och Värnamo) i projektet har en befolkningsmängd på mellan 9.500–33.000 invånare. Två kommuner, Gislaved och Värnamo, har 30.000 respektive 33.000 invånare, övriga kommuner har 9.500 –13.000 invånare. Samtliga är landsbygdskommuner, vilket innebär att flera förskolor har långt till bibliotek.

I projektet ingick 66 förskolor och av dessa har 43 valts ut för besök och intervjuer med förskollärare och barn. Urvalet av förskolor har gjorts utifrån avsikten att hälften av förskolorna i varje kommun skulle få besök. Genom listor som utvecklingsansvariga i kommunerna tillhandahållit kontaktades förskolorna via brev (se bilaga 2a) och tre till fem dagar senare kontaktades de per telefon för att bestämma tid för besök.

Tabell 1. Deltagande och besökta förskolor i de fem kommunerna.

Kommun	Förskolor n	Besökta förskolor n
Gislaved	21	11
Gnosjö	8	6
Sävsjö	13	8
Vaggeryd	14	9
Värnamo	10	9
Summa	66	43

Två tredjedelar av förskolorna som ingick i projektet har besökts och besöken har skett i två omgångar, november 2009 och april-maj 2010. All datainsamling i Gislaved och Sävsjö gjordes under april och maj 2010 men i Gnosjö, Vaggeryd och Värnamo, gjordes även besök i november 2009. Fyra förskolor (två i Gnosjö, två i Värnamo) besöktes både i november 2009 och april-maj 2010, men på två av dem har olika avdelningar besökts 2009 och 2010 (se bilaga 3, tabell a). På de flesta förskolor har en avdelning besökts, men på elva förskolor har två avdelningar besökts och på en förskola tre avdelningar.

Tabell 2. Besökta förskoleavdelningar hösten 2009 och våren 2010.

Kommun	Avdelningar 2009 n	Avdelningar 2010 n
Gislaved	-	16
Gnosjö	9	2
Sävsjö	-	8
Vaggeryd	9	3
Värnamo	9	4
Summa	27	33

Majoriteten av besök har genomförts under april och maj 2010. Totalt har 60 besök gjorts på 58 förskoleavdelningar. Det innebär att 60 kartläggningar och intervjuer med förskollärare och barn har genomförts.

Förskolorna och avdelningar har fått fingerade namn. I Gnosjö har förskolorna och deras avdelningar tilldelats djurnamn, i Sävsjö har alla avdelningar fått namn efter Snövit och de sju dvärgarna, i Vaggeryd har vanliga barnboks-karaktärer gett upphov till namnen och i Värnamo har jag använt mig av kända barnviseförfattare. I Gislaved finns en tredelad geografisk uppdelning där förskolor belägna i Gislaved fått namn efter karaktärer i Vi på Saltkråkan, förskolor i Anderstorp namngetts efter kända barn i Astrid Lindgrens litteratur och förskolorna i Smålandsstenar har benämnts efter karaktärer i Ronja Rövardotter. Denna namngivning underlättar förhoppningsvis för läsaren att avgöra vilka förskolor som har en koppling till varandra områdesvis (se bilaga 5).

Åldersindelningen av barnen på de studerade avdelningarna skiftar, men vanligast indelning på grupperna är att barnen är 3–5 år, 1–5 år eller 1–3 år. Flest besök, 31, har genomförts på syskonavdelningar med barn i åldrarna 3–5 år (se bilaga 3, tabell b).

Bortfall

Sex förskolor kunde eller ville inte ta emot besök av olika anledningar. Tre förskolor hade många barn och få lärare den aktuella dagen, en förskola hade studiedag och en annan skulle göra en utflykt för att vara med om "kosläpp". Personalen på en förskola ville inte bli intervjuade. Det förekom inga bortfall bland förskolorna i Värnamo, ett bortfall i vardera Gislaved och Vaggeryd och två i vardera Gnosjö och Sävsjö. Det finns ingen anledning att anta att dessa förskolor skulle skilja sig markant från de övriga och på så vis påverka resultatet.

Flerspråkighet i barngruppen

De flesta avdelningar hade barn med annat modersmål än svenska och det förekom trettiofyra främmande språk (se bilaga 6). Gislaved och Sävsjö hade flest avdelningar med flerspråkiga barn. På de 16 avdelningarna i Gislaved förekommer sammantaget 22 språk, förutom svenska, och på de 8 avdelningarna i Sävsjö talade barnen 11 språk förutom svenska. I Gislaved fanns flera avdelningar med 5–7 hemspråk. I Vaggeryd och Värnamo besöktes fler avdelningar med enbart svenskspråkiga barn än i de andra kommunerna (se bilaga 3, tabell e).

Dataanalys och dataredovisning

Data har bearbetats genom att intervjuutskrifter från samtliga informanter systematiskt jämförts och där liknande svar inom de olika grupperna (förskollärare, barn, bibliotekarier, skolledare) förts samman fråga för fråga. Därefter har svaren på liknande frågor från de olika grupperna jämförts. Dataredovisningen har gjorts utifrån de frågeställningar som ska besvaras.

Intervjucitat

Vid redovisningen av intervjuerna med barn, förskollärare, bibliotekarier och skolledare förekommer en mängd återgivande av utsagor redovisade som om de var direkta citat, vilket inte är fallet. Då samtliga svar under intervjuerna har antecknats kan det förekomma att ord har missats. Det som återges som citat är emellertid yttranden som är noggrant antecknade och de ligger mycket nära det sagda. Det väsentliga med intervjuerna har varit att få en förståelse för innehållet i utsagan och därför har fokus lagts på att inte förändra eller förskjuta innebörden i uttalanden. Det sagda är återgivet så korrekt som möjligt samtidigt som viss redigering förekommit, t ex vid upprepning, för att öka läsbarhet. I resultatredovisningen citeras i huvudsak svar som är typiska och belysande för gruppen i fråga samt svar som är mer reflekterande eller explicit förklarar ett fenomen.

I redovisningen förekommer citat från 35 barn från 20 förskoleavdelningar. Det är barn som har motiverat sina svar och utvecklat sina tankar. Dessa barn har fått fingerade namn, barn som går på samma förskola har fått namn som börjar på samma bokstav. Övriga barns svar redovisas i brödtext eller sammanställningar. I resultatredovisningen citeras i huvudsak typiska svar men det förekommer även citat från barn som är mer verbala och därför kan uttrycka sina tankar. Förklarande kommentarer till informanternas utsagor återfinns inom klamrar "[]" i en del citat.

Studiens trovärdighet

Denna studie har sin utgångspunkt i förskolornas språkliga vardag och studien försöker till viss del belysa hur den ser ut fysiskt och hur lärarna ser på sitt eget språkliga arbete med barnen. Ett mått på om det är en hög trovärdighet är om olika personer som studerar samma fenomen gör samma iakttagelser och bedömningar. I denna studie försöker jag skildra tre gruppers uppfattning om projektet, förskollärares, bibliotekariers och skolledares uppfattningar. I samband med resultatredovisningen för de olika informantkategorierna behandlas tillförlitligheten och trovärdigheten för den aktuella gruppen.

Ett allmänt problem i studier av denna typ är att de olika kategorierna behandlas kollektivt och att huvudintrycket styrs av individer som är mer tydliga i sina uttalanden, mer högljudda eller mer kategoriska. Denna "over-report" (Hammersley & Atkinson, 1983) är något som funnits i medvetandet när denna rapport skrivits.

Vid insamlandet av data har det varit en fördel att känna till förskolemiljön och hur man arbetar där. Förförståelsen för arbetssituationer vid besöken har inneburit en möjlighet till anpassning efter förhållandena och personalen och barnen har kunnat använda uttryck eller uttalanden som är för givet tagna i förskolan utan att få förklarande frågor. Men det för givet tagna får inteoreflekterat passera och redovisas utan kräver en perspektivmedvetenhet. Denna medvetenhet kan handla om den sociala situation i vilken uttalanden görs, intervjuarens närvaro och bakgrund (som lärarutbildare känner många förskollärare igen mig), och det faktum att de frågor som ställs kan påverka informanternas medvetenhet och ge dem insikter de inte haft tidigare. Att så har varit fallet visar sig i ett mejl som kom några dagar efter ett besök på en förskola:

Precis när ni hade gått kom jag på vad som hade varit bra i projektet. Det hade varit att alla deltagande avdelningar hade fått besök av dig eller någon annan som

kunde ha inspirerat och utmanat personalen att välja något utvecklingsområde och resonerat kring hur avdelningen arbetar med böcker och berättande. Det hade varit bra att ha fått besöket i början eller en bit in i projekt. Jag märkte ju att jag av ditt besök idag fick flera idéer och tankeställare.

De tankeställare som informanterna fått bara genom att besvara frågor kan ha medfört att de mer eller mindre omedvetet svarat vad de tror, så gynnsamt som möjligt. Därför är en styrka i studien att flera frågeområden tagits upp med olika yrkesgrupper (förskollärare, skolledare och bibliotekarier) så att svaren har kunnat jämföras. Därtill har kartläggningen av språkmiljöer också varit en del av trianguleringen, dvs. att på olika sätt samla in data om samma fenomen och ställa dessa data mot varandra.

5. KARTLÄGGNING AV SPRÅKSTIMULERANDE MILJÖER

Genomförande

Kartläggning av läsmiljön

Den fysiska läsmiljön på 60 avdelningar har kartlagts och skattats enligt ett utarbetat och tidigare utprovat formulär (bilaga 4). Bokhörnan² och bokbeståndet samt dess kvalitet har skattats utifrån 15 olika aspekter med en skala från 1 till 5, där 5 är den mest positiva skattningen. De aspekter av miljön som kartlades och bedömdes var

- bokhörnans placering och utformning
- bokbeståndets tillgänglighet för barnen, dess storlek och skick, variation av bokgenrer, kultur- och genusaspekter i litteraturen,
- tillgång till tidningar och tidskrifter, flanellografsagor och digitala sagor.

Kategorisering av böckerna

Böckerna har kategoriserats enligt följande: flickböcker, pojkböcker, unisexböcker, djurböcker, fackböcker³. Flick- och pojkböcker är böcker där den som har huvudrollen är en flicka respektive pojke eller böcker som tar upp ämnen som är typiska för respektive kön. Exempel på det senare är berättelseböcker om riddare och riddarborgar. Unisexböcker är böcker som riktar sig lika mycket till flickor och pojkar, där både flickor och pojkar har huvudrollen eller som tar upp ämnen som inte är typiska för något av könen att intressera sig för. Fackböcker är exempelvis böcker om dinosaurier, hajar, fåglar, hästar men det inkluderar även sångböcker, receptböcker och kartböcker.

Det kan ha uppstått problem vid kategoriseringen av fackböcker eftersom de kan tillhöra flera kategorier, t ex kan en bok om dinosaurier kategoriseras både som fackbok och djurbok, ett annat exempel är böcker om fordon som skulle kunna kategoriseras både som fackböcker och

² Med bokhörna avses inte en hörna i bokstavig mening. Det är ett utrymme avdelat för läsning och kan vara ett rum, del av ett rum, en soffa, etc.

³ Fackböcker är böcker vars syfte är att informera och förmedla sakliga upplysningar om objekt, händelser och fenomen. En vanlig, förenklande definition är att facklitteratur är allt som inte är skönlitteratur, lyrik, kulturhistoria och debattböcker. Inom förskolan och skolvärlden används ofta begreppet faktabok som är böcker som kan innehålla en berättelse och därför kan ses som ett mellanting mellan en lärobok och skönlitterär bok (Gómez, 1996, 2008). De böcker som här har klassificerats som faktaböcker är fackböcker utan berättelser. Utgivningen av fackböcker för barn tog under 1970-talet då barnomsorgen utvecklades och började ställa krav.

pojkböcker. I de fall böckerna är rena bilderböcker, utan text, har de kategoriserats som pojkböcker, men om de har haft informerande text har det kategoriserats som fackböcker.

Det har även gjorts anteckningar om hur många böcker på andra språk som finns, samt vilka dessa språk är.

Interbedömarreliabilitet

I en kvalitativ studie som denna där bedömningar av språkmiljön görs blir sensitiviteten hos den som samlar in data mycket betydelsefull, den får inte vara godtycklig. För att få en insikt i den egna känslan för hur miljöer kan bedömas skattades miljöer på en handfull förskolor 2009 och ytterligare förskolor 2010 av två personer oberoende av varandra. Jämförelserna av skattningarna överensstämde i mycket hög grad. När differenser fanns mellan bedömarna var det ett skattningssteg som skilde på någon av de 15 miljöaspekterna.

Dataredovisning

Redovisningen av observationerna görs i grova drag då jag har valt att slå samman å ena sidan de lägsta skattningarna: 1, 2 och 3 och å andra sidan de högsta skattningarna: 4 och 5. På så vis blir resultaten tydligare och jag har bedömt att det mest intressanta är att se hur många som får de högsta skattningarna och på vilka områden dessa ges.

Resultatredovisning

Bokhörnor och bokbestånd på förskolorna

De allra flesta hade en lättgillgänglig bokhörna, 50 av 60. I de fall där bokhörnan inte klassificerats som lättillgänglig kunde inte de yngre barnen själva ta sig till bokhörnan, det var en bit att gå till den. Bokhörnan låg långt från grovmotoriska och högljudda lekar på 17 av de 60 avdelningarna. På de flesta avdelningarna låg den i det rum där man äter, men i tio fall låg bokhörnan just där man kan förvänta sig støj och stim, t ex i lek- och byggrummet.

Majoriteten av bokhörnorna, 32, var inbjudande, bekväma och lockande att vistas i. De som inte karaktäriserats som inbjudande var sådana med en soffa mot väggen, på ett golv utan matta, relativt kala väggar och avsaknad av kuddar, mjukdjur, gardiner eller andra tyger. Bokhörnorna på 17 avdelningar var av denna art.

Böckerna

Tre fjärdedelar av förskolorna hade böckerna synligt för barnen och hos drygt hälften av avdelningarna var böckerna välbehållna och lockande att titta i (här finns ett bortfall på tre avdelningar). Å andra sidan hade 23 avdelningar fått skattningen 2 och 3 (17 avdelningar fick en 3:a och resterande fick en 2:a). Det innebär att där fanns en hel del slitna och väl tummade böcker.

Bokarrangemang

Böckerna var tydligt arrangerade så att barnen lätt kunde hitta bland dem på hälften av avdelningarna. Många hade böckerna i boklist⁴. De avdelningar som har skattats som 2 eller 3 (ingen fick 1) hade böckerna i en back eller i en hög på en hylla. På drygt två tredjedelar kunde barnen nå böckerna själva men på 15 avdelningar måste de be lärarna om böckerna, eller om vissa böcker. På två avdelningar fanns inte några böcker som barnen nådde själva.

Variation i bokbeståndet

En dryg fjärdedel, 17 avdelningar, hade vad vi ansåg vara en stor mängd varierande böcker, men elva avdelningar ansågs ha mycket likartade böcker. Bokbestånd som inte ansetts vara varierande är böcker skrivna av kända barnboksförfattare, exempelvis Astrid Lindgren, Sven Nordqvist, Gunilla Bergström, Inger och Lasse Sandberg, Jan Lööf, Margret Ray, Eva Eriksson, Gunilla Wolde, Ulf Nilsson. För att kategoriseras som att ha en stor mängd varierande böcker krävdes böcker som tar upp kontroversiella ämnen, representerar andra kulturer, sångböcker, olika fackböcker eller böcker skrivna av mindre kända författare. Båtsmans förskola skiljde sig inte bara genom att där fanns en mängd fackböcker, de hade även många böcker om konst och konstnärer som de använde sig av då barnen var i förskolans ateljé.

Böcker ur ett kulturellt perspektiv

På 33 avdelningar fanns det någon bok som representerade andra kulturer och på fem avdelningar fanns flera böcker som representerade olika kulturer. På de flesta av dessa avdelningar hade bibliotekarierna satt samman boklådor, böckerna var oftast inte personalens eller barnens egna val. Men på Melkers förskola fanns många böcker på spanska och då inte bara översatta, svenska barnböcker utan även fackböcker t ex om frukter.

⁴ En boklist är en smal hylla och ett par brädor som gör att böckerna står så att bokens framsida syns.

Böcker på andra språk än svenska

Böcker på barnens hemspråk kan både vara svensk litteratur som översatts till andra språk och berättelser, ofta folksagor, från barnens hemländer. Få avdelningar hade böcker på barnens hemspråk, nio avdelningar fick skattningen fyra eller fem (jmf uttalande från rektor i Vaggeryd). Det är avdelningar med böcker på flera språk och dessa avdelningar hade bokpåsar som föräldrarna kunde låna med litteratur på deras hemspråk. Några förskolor, t ex Wieslander och Bornemark, hade egna minibibliotek med böcker på de språk som fanns representerade i barngrupperna. I många fall är det, av olika skäl, inte möjligt att ha böcker på samtliga barns hemspråk, det kan vara så att alla barns modersmål inte är skriftspråk eller att det förekommer många olika språk på avdelningarna, exempelvis förekom det på Tjorven och Båtsman i Gislaved vardera sju olika språk. Arton av 22 barn på Tjorven hade annat förstaspråk än svenska och på Båtsmans förskola hade 17 av 18 barn annat hemspråk än svenska. På Kattens förskola i Gnosjö hade 19 av 20 barn annat modersmål än svenska, främst vietnamesiska.

Flera avdelningar hade böcker på albanska, arabiska, spanska, bosniska och vi såg även böcker på engelska, finska, vietnamesiska, thailändska och polska. Vi såg däremot inga böcker skrivna på bunong, tigrinja, kurmanji, kirundi, rumänska, japanska och persiska. Här uppstår frågan om hur stort utbud det finns i Sverige på barnböcker för åldrarna tre till fem år på dessa språk. Problem med utbudet av böcker finns också på många språk där antalet barn är relativt stort. Exempelvis är utbudet av böcker på somaliska inte stort, enligt bibliotekarierna, men de finns inlästa och går att lyssna på.

Bokbeståndets storlek

På 49 av de 60 avdelningarna har böckerna som fanns på avdelningen räknats. Samtliga avdelningars böcker har räknats i Sävsjö och Gislaved, men i Vaggeryd och Gnosjö har böcker räknats på 7 respektive 8 avdelningar och i Värnamo på 11 av 12. Majoriteten hade 20-50 böcker, men i varje kommun fanns en eller ett par avdelningar som hade färre än 20 böcker. Det fanns även avdelningar som hade mellan 100–130 böcker framme. På en förskola räknade vi till 236 böcker. Förskolorna i en kommun (Sävsjö) utmärkte sig genom att hälften av dem hade 70 eller fler böcker framme och i en annan kommun (Vaggeryd) hade sju av nio avdelningar färre än 40 böcker.

Flera avdelningar ägde många böcker, 200 – 400, men det var inte självklart att en avdelning som ägde många böcker hade många framme så att barnen kunde titta i dem. Det förekommer avdelningar som ägde flera hundra böcker men bara hade ett tiotal som barnen kunde titta i.

Böcker ur ett könsperspektiv

Vi tittade även på böckerna ur ett könsperspektiv och gjorde en översiktlig bedömning på samtliga avdelningar. Böckerna indelades utifrån om de riktade sig till flickor eller pojkar, men då många böcker inte riktar sig till något av könen räknade vi även antalet böcker som vi ansåg riktade sig till båda könen eller böcker som handlade om djur, sångböcker eller fackböcker. Vår skattning visade att mycket få avdelningar hade en jämn könsfördelning på böckerna. Därför gjordes en närmare genomgång av böckerna på en dryg tredjedel av förskolorna.

På 23 avdelningar räknade vi samtliga böcker som fanns framme (totalt 806 böcker) och delade in dem i kategorier. Denna genomgång redovisas i tabell 4.

Tabell 4. Kategorisering av bokbeståndet på 23 förskoleavdelningar.

Flickböcker		Pojkböcker		Unisex		Djurböcker		Fackböcker		Summa	
n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
117	15	233	29	155	19	133	17	168	20	806	100

Den största kategorin böcker riktar sig till pojkar. Tabellen visar att det fanns dubbelt så många böcker som riktade sig till pojkar som till flickor. Nästan 30 procent av böckerna har vi kategoriserat som pojkböcker. Böcker som riktar sig till flickor var den kategori som det finns minst av. En femtedel av böckerna var fackböcker eller unisexböcker, dvs. böcker som riktar sig till både flickor och pojkar. (Se Svenska barnboksinstitutet). Här utmärkte sig Tegnér's förskola som hade många fackböcker.

Bland de 23 avdelningarna fanns det fyra avdelningar som hade en flickbok mer än pojkböcker. Tre av dessa låg i Gislaved och hade många flerspråkiga barn. En avdelning hade lika många flick- som pojkböcker. Tre avdelningar hade fler unisexböcker än flick- och pojkböcker. Det innebär att på 15 av 23 avdelningar är det pojkböckerna som dominerar, vilket kan jämföras med de fyra avdelningar som hade en övervikt av flickböcker – dvs. en flickbok mer än pojkböcker.

Extra exemplar av böcker

På sex avdelningar fanns det mer än ett exemplar av några böcker. Om det var favoritböckerna eller om det bara råkade finnas flera exemplar av flera böcker är i flera fall ovisst, men böckerna var populära. Melkers förskola skiljde sig genom att de hade mer än ett exemplar av flertalet böcker.

Tidningar och tidskrifter

Tidningar och tidskrifter är inte vanliga på förskolan men det fanns på fyra avdelningar. Flera hade Bamsetidningar men det förekom även motortidningar och andra facktidskrifter, t ex om djur och natur. På 39 avdelningar såg vi inga tidskrifter.

Digitala sagor

Drygt hälften hade en för barnen lättillgänglig plats där de kunde lyssna på sagor digitalt, men på fem avdelningar såg vi inte någon sådan plats. På en av dessa avdelningar fanns det sagor på CD men de användes inte. Några avdelningar hade 50 CD-skivor och mer. En förskola gav barnen en CD med den bok de arbetade med, "Vem ska trösta Knyttet", så att de skulle kunna lyssna på den hemma.

Sammanfattningsvis fann vi att de flesta förskolorna hade en lättillgänglig och inbjudande plats för högläsning. Hälften av avdelningarna hade välbehållna böcker som var tydligt arrangerade så barnen lätt kunde hitta bland dem och på två tredjedelar av avdelningarna var böckerna inom räckhåll för barnen. På en tredjedel av de besökta avdelningarna var bokbeståndet mycket varierat med böcker från andra kulturer, böcker som tar upp kontroversiella ämnen, böcker skrivna av mindre kända författare och fackböcker. De få avdelningar som hade böcker som representerar olika kulturer hade vanligtvis ett bokbestånd som var sammansatt av en bibliotekarie. Den kategori av böcker som var vanligast var pojkböcker. Andra relativt vanliga kategorier av böcker var fackböcker och djurböcker. På nio avdelningar fanns barnlitteratur på flera barns hemspråk och några andra avdelningar hade böcker på något annat språk än svenska. Antalet böcker som fanns framme för barnen att läsa i var vanligen 20–50, men några hade 100–150 böcker och ett dussin avdelningar hade färre böcker än 20. Det ska jämföras med våren innan projektet startades, 2008 då 26 procent hade färre än 20 böcker.

Mycket få avdelningar hade tidningar och tidskrifter men drygt hälften hade en plats där barnen kunde lyssna på sagor på CD.

6. INTERVJUER MED FÖRSKOLLÄRARE

Urval

Sextio intervjuer med förskollärare som har deltagit i projektet har genomförts. Förskollärarna valdes ut genom att personalen själv fick avgöra vem som skulle intervjuas. Vanligast var att den som svarade vid telefonkontakten också blev intervjuad, men i de fall då samtliga på avdelningen inte varit aktiva inom projektet intervjuades den som deltagit. På sex avdelningar har två personer och på en avdelning har tre personer intervjuats beroende på att det fanns möjligheter för dem att delta i intervjun samtidigt. Förskollärarna har inte namngivits utan står som representanter för avdelningen, vilket innebär att hänvisningar görs till avdelningens namn i löpande text och vid citat. Det möjliggör för läsaren att följa resultaten från kartläggningen av miljön och genom resultatkapitlen.

Intervjuer och intervjufrågor

Intervjuerna gjordes vid besöket på förskolan och de skedde oftast i personalrummet eller i ett rum på avdelningen där det inte var några barn. Intervjuerna tog mellan 30 till 60 minuter, flertalet intervjuer tog ca 40–50 minuter.

Intervjuerna inleddes med öppna frågor om lärarnas arbete med språkstimulans, vad de valt att satsa på att arbeta speciellt med och deras upplevelser av projektet. Därefter ställdes mer specifika frågor om användning av litteratur i verksamhet, varför och när de har högläsning, hur de väljer litteratur, hur de involverar barnen i litteraturvalet och hur de bearbetar den. Även information till föräldrar om bokläsning, deras intresse för läsning på förskolan, om de hade litteratur på samtliga barns hemspråk och föräldrarsamarbete i anslutning till litteraturen behandlades. Några frågor handlade om läsning av poesi och vers samt förekomsten av ordlekar, andra frågor gällde förekomsten av fritt berättande och flanosagor. Det ställdes också frågor om datoranvändning i språkstimulerande syfte exempelvis om barnen skriver vid datorn. Vidare fick informanterna svara på hur de använder sig av biblioteket, vilka som går dit, hur de väljer böcker, hur de ser på samarbetet med biblioteket och hur de kan utbyta kunskap med bibliotekarierna. Intervjufrågorna återfinns i bilaga 7 och de följdes upp med följdfrågor vid behov.

Efter den första datainsamlingen, i november 2009, gjordes en justering av två frågor vilket medförde att några frågor lades till. "Hur väljer ni böckerna på biblioteket?" omformulerades till: "Har ni någon strategi när ni väljer böcker på biblioteket?" Den andra frågan som ändrades

var "Brukar ni samtala med barnen om bokinnehållet under eller efter bokläsningen?" Denna fråga omformulerades för att bli tydligare och löd 2010 "Brukar ni ha boksamtal? dvs. samtala med barnen om bokinnehåll efter bokläsningen?" Fyra frågor lades till 2010 och det var: Hur är kontakten med bibliotekarien? Har detta projektet tagit upp mycket av er planeringstid? Är föräldrarna intresserade av vilka böcker ni läser? Är det något som ni vill framföra eller tillägga om projektet?

Databearbetning och analys

Förskollärarnas svar på intervjufrågorna har antecknats under intervjun och renskrivits i direkt anslutning till datainsamlingen. Därefter har svaren på respektive fråga sammanställts och grupperats efter innehåll för att liknande utsagor tydligt ska framträda och därmed likheter och skillnader i svar ska framstå tydligt. Det har också varit ett sätt att sortera bort överflödigt material. De intervjufrågor som ledde till skilda svar mellan informanterna, exempelvis frågor som handlade om vad de valt att utveckla, vad de har gjort och vad projektet har tillfört deras arbete, har delats in i teman och inom dessa teman har svaren kategoriserats. Därefter har svaren jämförts vad gäller likheter och skillnader för att finna gemensamma faktorer för arbetet och de villkor som det sker under.

Resultatredovisning

Redovisningen av intervjuerna följer principen att mer övergripande frågor behandlas före de mer specifika.

Allmänna erfarenheter av projektet

Förskollärarna fick summera sina upplevelser av projektet och det klart övervägande intrycket var en mycket positiv inställning. Många förskollärare, exempelvis de på Snövit, hade fått en kick av projektet och blivit inspirerade och fått många konkreta tips vid föreläsningarna. Andra specificerade vad de ansåg varit bra.

Det är bra att alla har fått gå på samma inslag. Det ger en gemensam grund att bygga vidare på. Vi har fått många tips. Det har varit varierande kvalitet på föreläsningarna. (Alfredsson: Wolgers)

Det har varit roligt att vara med i projektet. Språkpiloterna arbetar aktivt tillsammans på området och det går in i projektet. Språkpiloterna tar fram de böcker som all personal på området ska läsa. (Tjorven)

Vi har fått mycket konkreta tips genom projektet och blivit inspirerade av föreläsningarna. Detta ska vara en del, det är inte allt. Det är bra att de poängterat att man inte ska göra allt. Vi har gått på nästan allt och det är bra att det pågår under en längre tid. Man fördjupar sig på ett annat sätt, det hålls levande under en längre tid. (Rasmus)

Det här projektet är ett lyft för läsningen. Många grejer har varit enkla att ta till sig. Bra att det är upp till lärarna vad man gör. Det är ett bra projekt för det går att använda direkt. (Pippi: Emil, Ida, Lina)

Projektet blir vad man gör det till. Man får en push att göra det man ändå skulle göra. (Madicken)

Av citaten framgår att förskollärarna uppskattar att de fått konkreta tips som de kan praktisera i arbetet med barnen. Förskolläraren på Rasmus tog också upp att projektet lett till fördjupade kunskaper, medan förskolläraren på Madicken ansåg att det krävde eget initiativ och handlande för att det skulle leda till förändring.

Fler än hälften tyckte inte projektet hade tagit tid från planering eller annat. Några sa att det hade varit roligt, en hjälp och ett stöd i att utveckla verksamheten och andra framhöll värdet av föreläsningarna.

Vi talar om hur vi kan stimulera barnen språkligt. Vi brinner för språket. Projektet har gett en bekräftelse. I projektet [dvs. föreläsningarna] har vi lärt oss se på böcker på ett annat sätt. (Nicke Nyfiken)

Åsikter om föreläsningar och andra projektaktiviteter

Det har varit stor variation och spännvidd i föreläsningarna och det var uppskattat att många områden har behandlats (fritt berättande, bilden i barnboken, genus i barnlitteraturen, datoranvändning i barngruppen, dialogcaféer). Förskollärarna ansåg att föreläsningarna har lett till ökad medvetenheten om genus och bilder i barnböcker och om språket. De mest omnämnda föreläsningarna var de som har gett konkreta idéer att arbeta med. Ett exempel är pedagogerna från Apladalens förskola, Leena L Johansson, Desanka Jusofovic, Jessica Svensson, Karin Blom, som vid kickoffen översiktligt berättade om sitt språkutvecklande arbete och i april 2009 fick de mer ingående berätta om sitt arbetssätt. Till de mest uppskattade föreläsningarna hör den om muntligt berättande med Lena Sundling. Många tog upp att de insåg hur de med enkla medel kunde skapa en trevlig och inspirerande sagemiljö. Flera nämnde konkreta idéer de fick om att göra en sagoring, skapa en sagofé och de visade sago- och berättarlådor de gjort efter denna föreläsning. Agneta Edwards lättsamma presentation av böcker och litteraturlista var också mycket uppskattad.

Föreläsningarna om datoranvändning i förskolan, med Carina Dahlin, inspirerade flera förskolor att arbeta mer med datorer. Flera informanter berättade att de fick ett annat synsätt på hur man kan använda datorer med barnen, att datorer inte måste innebära mycket text utan främst kan bestå av bilder. På Kloker hade de blivit inspirerade att jobba med rimsagor i Photostory efter att hört Carina Dahlin berätta om sitt arbete på Mariebos förskola i Jönköping.

Datorn som lär och inspirerar var bra, men vi är inte några datorfantaster. Vi vill gärna göra film och skriva på datorn. (Tjorven)

Flera uppskattade föreläsningen om bilden i barnboken med Ulla Rhedin. Då fick åhörarna ta med sig egna böcker som föreläsaren hade synpunkter på. Andra informanter ansåg att föreläsningen var lite för mycket forskningsinriktad. Lena Kårelands föreläsning var streamad vilket medförde att den inte upplevdes personlig. Andra tog upp att hon väckte intresse för genusaspekterna i barnlitteraturen (Tjorven och Glader). Flera informanter ansåg att Kårelands och Edwards föreläsningar hade för lika innehåll.

Att få träffa kolleger och utbyta idéer har varit mycket viktigt men det var bara en förskollärare som sa att de hade besökt andra förskolor för att se hur de arrangerar miljöer, fler hade önskat besöka andra förskolor. Ett annat sätt att utbyta idéer än att besöka kolleger på deras arbetsplatser var att delta i det Dialogcafé som arrangerades ht 2009. Dialogcaféet leddes av bibliotekarierna och rektorerna och de som deltog i detta var mycket nöjda. I Värnamo talade många informanter uppskattande om Dialogcaféet. Att få träffa andra och utbyta idéer var mycket givande. De fick en inblick i vad och hur andra exempelvis gör på samlingar och hur de har arrangerat språkmiljön. Många informanter såg det positiva med att det var blandade yrkesgrupper och vikten av att få möta bibliotekarierna.

Dialogcaféet var mycket bra. Vid dialogcaféet har man träffat andra, men det har varit för lite av det. Man lär sig av varandra. (Riedel)

Alla deltog inte i Dialogcaféet vilket kan berott på en missuppfattning i vissa kommuner om hur det skulle gå till. Några trodde att det krävdes av dem att de skulle tala inför andra, vilket oroade dem. Flera av dem som inte gick insåg att de missat något. Ett par kommuner, Värnamo och Vaggeryd, kompletterade med att ordna egna Dialogcaféer.

Det har varit skillnader i vilken utsträckning lärarna har kunna gå på föreläsningarna. Speciellt svårt har det varit för de förskolor som består av en avdelning att gå ifrån på dagtid eftersom

det inte går att få hjälp från någon annan. Några förskoleavdelningar har haft svårt att få vikarier.

Den kickoff som inledde projektet kritiserades för att vara diffus. Flera informanter förstod inte vad projektet skulle ge och vilka förväntningar de kunde ha. Några förskolor visste inte vad de skulle välja att arbeta med. Ett par förskolor funderade över att inte delta i projektet på grund av den dåliga starten, men med något undantag sa alla informanter att det blev bättre efter hand och att syftet klarnade med tiden.

Kritik mot projektet

På nio avdelningar, sju i Sävsjö och en i vardera Gislaved och Värnamo, var informanterna besvikna på projektets utformning och utfall. Den negativa kritik som framkom gällde otydlighet om vad som skulle fokuseras och att projektet inte gett så mycket som informanterna hade förväntat sig. Brist på vikarier, tidsbrist och lång resväg till föreläsningar i Jönköping var andra orsaker till negativ kritik mot projektet. Flera informanter hade förväntat sig mer kontakt med andra förskoleavdelningar för att få idéer. Någon kände sig ensam med tankarna om hur arbetet kan förbättras. En annan informant upplevde inte att projektet hade gett så mycket eftersom de på den avdelningen alltid hade jobbat med böcker.

Projektet har inte gett så mycket som vi trodde. Det har gett för lite och varit för diffust. I början rådde det osäkerhet om vad som är avsikten med projektet. Projektet håller på under lång tid och det är svårt att hålla glöden. (Prosit)

Ett par informanter upplevde att enkäterna som skickats ut vid tre tillfällen varit störande och tagit tid, speciellt eftersom de kommit utan någon framförhållning. Samma informanter ansåg att det var tidskrävande att åka till Jönköping för föreläsningar och aktiviteter och att vissa föreläsningar och samtalsgrupper borde hållits på den egna orten.

Rektorns roll

Några informanter framhävde skolledarens betydelse för att underlätta möjligheten att delta i arrangemang och föreläsningar. Rektorerne hade underlättat genom att uppmuntra lärarna att genomföra idéer, ordna nätverk och ge kompensationstid för deltagande i föreläsningar.

Rektorn har varit jättepositiv till projektet. Rektorn har sett till att vi åkte på föreläsningarna. (Lotta)

Rektorn har stöttat och uppmuntrat mig att göra det som jag känner är rimligt. (Hunden: Taxen)

Nästan alla sa att rektorn var positiv till projektet men att han/hon hade så mycket att göra så han/hon inte hann engagera sig. Ett par informanter hade önskat mer stöttning av rektorn.

Vi brinner för språket. Vi får gå på föreläsningar men tar inte in vikarie om det inte är i nödfall. (Nicke Nyfiken)

Prioriterade utvecklingsområden

På frågan om vad man valt att utveckla inom projektet nämndes nedanstående områden i fallande ordning:

Tabell 5. Områden som förskolorna valt att utveckla.

Språkmiljön	11
Böcker och bokval	8
Sagolådor/sagopåsar	7
Läsning för barnen	7
Berättande/fritt berättande	6
Läsa och berätta	6
Dramatisering: teater/musikal	5
Rim, ramsor, sång, ordpåsar, Bornholmsmodellen, tecken med stöd	3
Flerspråkighet	1
Ospecificerat, plockar idéer	4
Inget	2

Vanligast var att avdelningarna satsade på att utveckla sin språkmiljö. Med miljön kan man avse ute- och innemiljön på en förskola, eller en avdelning eller miljön i det utrymme som är avsatt för läsning. Många förskoleavdelningar hade satsat på miljön på den plats där de vanligtvis läste och några hade en längre tid arbetat med språkmiljön på hela förskolan. Två avdelningar har inte utvecklat något tydligt område.

Språkstimulerande material

På Prillans förskola rådde det inte något tvivel om vad som prioriterades. Ingen besökare kunde undgå att se att skriftspråket hade första prioritet. På både småbarns- och syskonavdelningen flödade det av text på väggar och golv, det rörde barnen privat, såsom var de bodde, presentation av familjemedlemmar, eller hade anknytning till förskolans profil. Det var mängder av tydliga texter och bilder på väggar, siffror i fotstegen på golvet, alfabetet i versaler och gemener och kartor på väggarna. I tamburen var det mycket information till föräldrarna om vad som pågick och den var genomtänkt skriven och placerad.

På Pippis förskola har de ordinventerat varje rum. Det innebar att de förtecknat begrepp som vanligen behövs i det aktuella rummet och satt upp dem på en stor plansch som påminnelse om att lärarna skulle använda dem. Detta skulle leda till att personalen använde fler och svårare ord i samtalen med barnen och uttryckte sig mer explicit.

På Borkas förskola flödade det av texter, former, färger, känsel- och sinnesmaterial samt annat utvecklande material. Där fanns bokstäver på golv och väggar och mängder av CD-skivor. De hade en låda med legobokstäver och legomosaikdelar med bokstäver som kunde sättas på en stor legotavla på väggen och de använde sig av praxisalfabetet som också fanns på golvet och på väggen. På en av de tre datorer som fanns tillgängliga för barnen använde de skrivprogrammet Widgit in print. I detta program kommer det upp en symbol till varje ord man skriver så att barnen ska kunna läsa sin text via bilder och symboler. På Borkas förskola fanns inte bara sinnesrum, vandringspinnar och en sorgelåda, utan en mängd saker som stimulerade till upptäckt och utforskning. Där fanns mindre av traditionella leksaker och material, men mycket material att utforska och samtala om. En orsak till materialvalet var att man arbetade inspirerade av Gardners syn på olika intelligenser.

På Wieslanders förskola läste man i ett väl genomtänkt sinnesrum. På den avdelning vi besökte fanns en affär med mängder av affärsförpackningar och annat material som tillhör en affär. I korridoren mellan avdelningarna fanns många böcker på andra språk samt ett hundratal faktaböcker. Då kommunen satsat på att ge böcker av Gunna Grähs till avdelningarna så hade de arbetat med dessa böcker i sina teman.

Läsmiljön

Ett vanligt förekommande dilemma var att hitta en bra läsplats. Flertalet avdelningar hade en läshörna eller ett läsrum med en soffa men det var inte ovanligt att man provade olika platser att ställa soffan på för att hitta den optimala platsen för högläsning. Om soffan står i ett avskilt rum finns problem med att läsa de tider en i personalen är ensam med barnen eftersom det inte går att ha uppsikt över alla. Om soffan står i ett genomgångsrum är det lätt att ha uppsikt men det kan vara svårt att ge dem som lyssnar och läser lugn och koncentration på boken.

Vi har soffan mitt i för att veta vad som händer. Förut stod den i det som nu är vilrum. (Körling)

Vi har haft svårt att hitta en bra plats för en bokhörnan. Vi har flyttat runt den och nu är den i ett bygg- och lektrum. (Hunden)

Citaten är en illustration av att förskolepersonalen funderar och möblerar om för att hitta den optimala platsen för högläsning. Några förskolor hade valt att ha böcker på flera platser, en av dessa är Kråkes förskola som hade läshörnan i en korridor mellan två avdelningar eftersom man ville läsa där det inte var instängt, dessutom fanns det böcker på avdelningarna.

Elva avdelningar prioriterade att göra läsmiljön trevlig och ombonad. Några hade gjort en lugnare läsmiljö genom att göra läsrummet till ett sinnesrum eller sätta upp tyger på väggar och i tak. Flera har gjort läsrummet/läshörnan trevlig genom att på väggarna och i taket sätta upp speglar och glittrigt material t ex julgranskulor eller olikfärgade glasprismor, en spegelklädd garderob där man ställt stearinljus, bokstäver och texter på väggen. En avdelning hade mängder av mjukdjur som föreställde sagofigurer, andra hade sagofigurer i papp på väggen. Några tände ljus och satt på en sagofilt vid vissa högläsningstillfällen. Det var inte ovanligt att lärarna någon gång i veckan klädde ut sig, exempelvis till sagotant, sagofé eller något sagoväsen. På Mora Träsk, avdelning Widestrand, fanns stora hus, slott och stugor på väggen i läsrummet.

...och så har vi börjat med en sagofé som berättar sagor och henne träffar barnen ute i skogen. Det tema vi arbetar med nu är hållbar utveckling och vi utgår ifrån boken Dino och lilla Kurre (som är en av de böcker vi fått idé till genom projektet.) (Skogman)

Flera förskolor har börjat läsa böcker utomhus som ett sätt att öka tillfällena för bokläsning. På Rasmus förskola hade lärarna satsat på att berätta utan bok och de gick till skogen där det fanns en sagotant som berättade sagor.

Vi läser ute och på olika ställen samt i läshörnan. Vi läser ofta ute i båten.
(Borka)

Bokläsning

Det näst vanligaste var att man satsade på läsningen, man läste oftare och planerade tidpunkt och bokval. Det var inte ovanligt att läsa både på morgonen, före lunchen, efter lunchen och på eftermiddagen. På Båtsmans förskola läste man en saga vid borden efter maten och informanten på Nicke Nyfiken sa:

Vi läser mycket, på morgonen läser man för alla som kommer, på förmiddagen om de vill. Efter maten delas de in i grupper. På eftermiddagen läser vi ofta ute. (Nicke Nyfiken)

Innan läste vi aldrig i smågrupper. (Sune)

På vissa förskolor förekom enbart läsning spontant innan projektet hade startat och de som arbetade där sa att de nu börjat planera lässtunderna för att kunna vara säkra på att det blir av.

Vi har infört mer planerade lässtunder att t ex läsa för tre barn och läsa med tända ljus i ett rum. Innan var det mest spontanläsning på morgonen och kvällen och när barnen kom med böcker. (Riedel)

Flera förskollärare tog upp att de som en följd av deltagandet i projektet för samtal med barnen om boken de läst. På en direkt fråga om de brukade samtala om boken de läst svarade 39 ja och åtta gjorde det ibland. På Hundens förskola talade man om bilderna och det lästa, speciellt om böckerna handlade om samhällsaktuella ämnen, på andra förskolor styrde barnens frågor samtalsämnet. Sju informanter brukade inte föra samtal med barnen om boken.

Det fanns en tveksamhet här om hur frågan har uppfattats: Några informanter svarade att barnen fick återberätta sagor eller rita till dem vilket inte är detsamma som att samtala om texten eller diskutera det lästa.

Vi talar om böckerna, om regnbågsföräldrar, svarta barn etc. Vi talar om böcker med genusperspektiv. Vi talar med barnen om text och genus. (Hunden)

Vi gör det speciellt om boken är ny och vi försöker också speciellt om den har ett emotionellt budskap. (Lotta)

De frågar om innehållet och man pratar om bilderna. (Mora Träsk: Widestrand)

Det ingår i vårt arbetssätt. När vi hade temat ”Lilla prinsessan” gick vi igenom ord och bokinnehållet och vi talade om barnens tankar. (Kråkes)

Vi har mycket diskussion kring text och bild. Vissa barn behöver mer stimulans här. Vi har även dramatiserat. (Alfons)

Så gott som alla informanter talade i termer av att lärarna initierar samtal om det lästa, det handlade om ämnen som är speciella och känsliga – för vuxna – såsom regnbågsföräldrar och genusfrågor. Andra anledningar till att tala om boken var att man ville utvidga barnens ordförråd. På Widestrands förskola var det barnen som ville tala om bokinnehåll och om bilderna.

Annat som framhölls var att man fått en annan syn på språket och på böcker, deras innehåll och placering. Informanterna bytte böcker oftare, tänkte mer på vilka böcker de lånade och valde oftare böcker som de tidigare inte skulle valt. Många visade hur de arrangerat böckerna tillgängligt och synligt för barnen genom att ställa dem på boklister.

Vi har synliggjort böckerna och flyttat dem från back till hylla och flyttat ut lässoffan i rummet. (Sune)

En förskola hade tre läshörnor av olika karaktär. Ett annat exempel är Kråkes förskola där många böcker i läshörnan var nya och annorlunda. De traditionella böckerna, exempelvis Sven Nordqvists böcker, fanns i ett förråd. En avdelning på Kråke hade många böcker på temat fiskar och dessa böcker var strategiskt utplacerade. Några förskollärare hade börjat presentera böckerna och författarna för barnen innan de läste dem. De har blivit uppmärksammade på att bokvalet säger något om deras syn på barn och på barndom. Flera hade även påverkats av att föreläsare tagit upp att avdelningarna bör äga böcker. På Båtsmans förskola hade man börjat tänka på ordförrådet i böckerna och vilka ordklasser de innehåller och på Pippi beställde de böcker via nätet efter att ha tittat på dem t ex på biblioteket.

Vi ser på barnböcker på ett annat sätt. Vi har lärt oss titta på bilder och fråga barnen vad de tror boken handlar om. Vi ger dem förförståelse för bokens innehåll. (Katten)

Andra förskolor satsade på att använda böckerna i tema och låta barnen bearbeta innehållet i lekar och andra aktiviteter.

Vi har temat Bu och Bä. Vi har introducerat varje bok med en liten händelse. Vi har plockat begrepp, barnen har fått skriva inbjudningskort, lyssnat på olika musik, lekt affär och hanterat pengar. (Mattisborgen: Ronja)

Det finns poesi och versböcker för barn, men i paritet med litteratur för vuxna är det inga mängder av titlar. Nio av de 60 informanterna läste poesi och vers för barnen. Ytterligare tjugo informanter tog upp att de läste rim och ramsor samt böcker som är på vers såsom Hattstugan, av Elsa Beskow, Ellens ABC av Catarina Kruusval eller Sjörovarboken av Lennart Hellsing.

Vid Valborg får barnen skriva egna dikter och verser som vi läser upp. Barnen skriver vårdikter, vinterdikter, ja, årstidsverser. (Wieslander)

Vi läser ramsor innan maten och i samlingen. Vi läser böcker av Hellsing och Beskow. (Halvan: Totte)

Wieslanders förskola skiljde sig från andra genom att barnen där förväntades vara aktiva och skriva egna dikter – vilket de också gjorde. På avdelningen Totte läste man ramsor innan maten och i samlingarna, dessutom läste de ofta böcker på rim.

Några förskolor motiverade varför de inte läste poesi eller vers och en anledning kunde vara att de hade barn med svenska som andraspråk som inte kunde så mycket svenska att de skulle förstå. Andra orsaker till att inte läsa poesi var att barnen just hade börjat tala och därför inte antogs uppskatta poesi eller att det fanns flera språkförsenade barn som inte heller antogs vilja lyssna på poesi.

Gruppindelning vid läsning

På några avdelningar hade man börjat reflektera över hur man delade upp barnen i olika läsgrupper. Vanligen gjordes grupperna efter barnens ålder, men som en följd av projektet hade informanterna börjat tänka i andra banor.

Vi delar upp dem i två grupper så att halva gruppen får höra en lässaga (som en i personalen läser) och halva gruppen får lyssna på saga på CD. (Skogman)

Vi samarbetar med småbarnsgruppen och delar in barnen i grupper om 3-5 i varje. (Alfredsson: Wolgers)

Vi delar dem efter matborden och ibland efter dem som kommit lite längre i sin utveckling. (Skalle-Per)

Vi försöker dela upp dem i utifrån utvecklingsnivå. I gruppen finns nyanlända barn och de som är utvecklingsförsenade och de får lyssna tillsammans med yngre barn. (Wieslander)

De ovan citerade avdelningarna hade en majoritet av barn i åldern 4–5 år, men de hade valt skilda sätt att dela barngruppen, två informanter sa att de delar gruppen bland annat efter utvecklingsnivå. På Snäller delade man in läsgrupperna efter hur de satt vid lunchen. På en förskola delade man barnen utifrån lästeman.

Vi jobbar med boken som tema och har gjort det sedan länge. Just nu arbetar vi med Barbapapa. Vi har tre sådana böcker och vi fokuserar på figurerna. Tidigare var Barbazoo i fokus och då arbetade vi med djur. Nu håller vi på med Barbaskön och jaget står i centrum. (Riedel)

På Sunes förskola delade man barnen i grupper och det var alltid samma lärare som läste för varje grupp vilket gjorde att de kunde följa upp boken. Några avdelningar hade laminerat böckerna och satt upp sida för sida på väggen i barnens höjd eller på golvet så att barnen kunde tala och läsa om dem i andra situationer än vid högläsningen. Ett exempel är Snövits förskola som hade arbetat med *Petter och hans fyra getter* och satt upp denna bok sida för sida i barnens ögonhöjd på väggen i lekrummet.

På några avdelningar uppmuntrades barnen att ta med sig böcker hemifrån för att läsas på förskolan. Barnet fick berätta för de andra om sin favoritbok och man tog kort på barnet med boken.

Vi har dramatiserat Bockarna Bruse efter ett barns favoritbok. De lekte prinsessa efter ett annats barns favoritbok. (Butter)

Barnen har fått ta med sig varsin bok från sommarlovet och berätta om den för de andra utifrån temat sommarminnet/min bästa bok. (Skogman)

På Mattisborgen, avdelning Ronja, tog flerspråkiga barn med sig böcker på sitt hemspråk till förskolan (se även föräldrasamarbete). En annan förskola (Glader) hade böcker med punktskrift och där fanns punktskrift på stolar, väggar, lådor m m.

Återberättande med flanellografsagor och sagolådor

Läste man flanellografsagor, flanosagor, i denna tid när datorer tillhör vardagen? Ja, svarade 45 informanter men elva av dem gjorde det inte ofta. Åtta förskoleavdelningar brukade inte använda sig av flanotavlor. Prosit hade köpt in *Petter och hans fyra getter* i flanomaterial och på Blyger läste man Lilla spöket Laban.

Vi har en mycket fin flanotavla. Vi fick den från Disney Channel och det medföljde flanobilder. (Mattis)

Vi hittar sagor på nätet, man går in på "Ingelas lekstuga" och hittar bilder.
(Prillan: Findus)

Några förskolor använde flanotavlorna i allt mindre utsträckning och hade istället annat material som dockor, bildkort och datorer.

Vi har oftare dockor eller kort med föremål. (Mattisborgen: Ronja)

Vi använder oftare dator istället och gör sagor. (Båtsman)

På 21 förskolor fanns flanobilder som barnen fick använda, på några få avdelningar fick barnen använda bilderna till hela sagor men det vanligaste var att barnen fick ha andra bilder än dem som tillhörde sagorna. Exempel på svar på frågan om det fanns bilder som barnen kunde använda för att berätta för varandra ges nedan.

De får låna våra bilder. (Kaninen)

Det finns flanomaterial och en del får barnen leka med. (Undulaten)

Barnen älskar flanomaterialet. De får även använda materialet till sagolådorna. (Emma)

Barnen har mycket sådana bilder. (Pippi)

Nej, de har inte bilder till sagor, de använder bilder på sig själva. (Nicke Nyfiken)

Många kände det angeläget att visualisera sagor genom att bygga upp tredimensionella miljöer och använda föremål som barnen kunde ta i och se på för att därigenom konkretisera och tydliggöra begrepp, ord och händelser. Därför var det också vanligt att förskolorna – som projektidé – satsade på att göra sagolådor och sagopåsar och på några ställen fick dessa cirkulera mellan förskolorna inom rektorsområdet. Vanliga sagor som det fanns sagolådor till är Sagan om den lilla gumman, Petter och hans fyra getter, Bockarna Bruse, Totte och Alfons. En förskola, Karlsson, hade närmare 15 sagolådor.

Vi jobbar med sagopåsar för att förstärka språket, ha det synligt. Vi plockar ihop saker till böcker för att konkretisera. Vi måste ha en bild på alla föremål eftersom många barn inte kan svenska. (Blyger)

Vi har sagolådor och berättar utifrån dem någon gång i veckan. Vi berättar från sagolådorna även i smågrupper. Barnen får leka med materialet till Bockarna Bruse och Sagan om den lilla gumman tillsammans med vuxna. (Melker)

Det är mycket populärt att berätta med hjälp av materialet. Vi har ofta sagor som tema. Vi har jobbat med sagor som tema sedan drygt 10 år. (Lotta)

Vi har många sagopåsar, så vi berättar ofta. Vi har även sagolådor och handdockor. (Funck)

Jag var häxa i skogen och berättade. Jag har berättat utifrån en bok med folksagor. Berättar ofta folksagor och har material till det, har sagopåsar. (Nicke Nyfiken)

Att sagolådorna var populärt framgick av uttalanden av informanterna på Lotta och Melker som tar upp hur det konkreta materialet underlättar för barnen att återberätta sagor. Förskollärarna på Blyger poängterade att de måste ha konkret material för att alla barn skulle förstå eftersom nio av de 18 barnen hade annat första språk än svenska.

Förskollärarna på två förskolor, Lingonet och Blyger, hade gett sig själv i uppgift att lära sig en saga i veckan som de berättade för barnen. Flera avdelningar använde sig av sagolådor eller bilder för att därigenom hjälpa barnen att återberätta en bok de ofta läste, till exempel *Petter och hans fyra getter* eller *Bockarna Bruse*. De avdelningar som satsade på berättande gjorde det i flera fall utifrån folksagor eller böcker som *Bu och Bä*.

Vi arbetar med tema utifrån böckerna Bu och Bä-figureerna. Vi arbetar med att lära barnen berätta. Vi sätter upp bilder på väggarna och låter barnen återberätta. (Prillan: Findus)

Jag fick lära mig berätta tre berättelser muntligen på utbildningen som jag använder. (Prillan: Findus).

Fritt berättande – lärarna

Flera förskolor hade som sitt mål att öka det muntliga berättandet. Nästan hälften (29) berättade regelbundet påhittade historier för barnen och ytterligare 16 gjorde det ibland. På en direkt fråga om berättande visade det sig att Wieslanders förskola hittade på historier dagligen och även på Båtsmans förskola hittade lärarna ofta på egna sagor. På Kloker hade de en berättardag i veckan. Det innebär att lärarna en dag i månaden skulle berätta en saga för barnen. Några informanter klädde ibland ut sig till sagohäxa eller sagofé och på Blyger berättade de med hjälp av införskaffade sagofigurer i mjukdjur.

Vi har också sagoringen på fredagar då vi berättar sagor muntligt, med tända ljus, fruktstund, lite musik i bakgrunden. (Skogman)

Några förskollärare hämtade inspiration från sagokort och från kända sagor och de använde sig av dessa på oväntade sätt.

Jag blandar från olika sagor så att barnen inte alltid ska veta vad som händer.
(Hunden)

Vi hittar på utifrån böckerna, men även utifrån sådant som hänt i verkligheten. Ett jättebra sätt att fånga upp dem. (Alfons)

Nio informanter brukade inte berätta.

Fritt berättande – barnen

På 39 avdelningar inspirerades barnen till att hitta på egna berättelser. På de tio avdelningar där barnen inte brukade hitta på egna berättelser var barnen i åldern 1-2 år och en avdelning bestod nästan uteslutande av flerspråkiga barn som inte behärskade svenska språket.

Några förskollärare (Tjorven, Pippi och Lotta) hade inriktat sig på att stimulera barnen att hitta på berättelser och som hjälp hade flera av dem sagokort. Sagokorten har samma storlek som korten i en vanlig kortlek och innehåller 110 bilder som är mycket skiftande och inte direkt anpassade för att tilltala barn. Några informanter stimulerade barnen att hitta på berättelser genom att låta dem fylla i lärarnas berättelser. Andra hjälpte barnen att utvidga berättelser som barnen initierat.

Vi börjar på något och sedan får barnen fylla i ord, ett efter ett, t ex: Det var en flicka som hette ... och hon gick in i ett rum och där var det (Wieslander)

De har bland annat hittat på en egen piratsaga. Börjar man berätta så smittar det av sig på barnen. (Halvan: Malin).

Några av de största [3-åringarna] hittar på och hänger man på där så kan sagan växa ännu mer. (Alfons)

Förskollärarna på Wieslander och Halvan började berätta och barnen fyllde på. På Alfons var det däremot barnen som tog initiativet till att berätta och lärarna fyllde på. På Snövits förskola hittade barnen inte på berättelser men ...

... egna sånger. Barnen tar också berättarsakerna och berättar. De är duktiga på att återberätta. (Snövit)

Flera förskollärare tog upp att barnen hittade på berättelser som de ritade till och det blev barnens egna böcker (Båtsman). Tre informanter hade lagt in barnens sagor på datorn, i Photostory. På Blygers förskola hade barnen gjort rimsagor om prinsessan och grodan. De hade hittat på rimsagorna själva och läst in dem samt ritat bilderna och lärarna hade skrivit texten på datorn.

De har gjort en film, ritat och lagt in på datorn, Photostory. En grupp gör teater inspirerat från Lilla Spöket Laban. (Nasse)

På en annan förskola uppmuntrades barnen att berätta sagor för Lilla Skutt och Bamse. På en tredje förskola fick barnen berätta och uttrycka sig i lek och drama som visades i Power Point. De fick återberätta mycket via sina bilder och teckningar och lärarna spelade in dem och tog kort på barnens alster. Barn som var tre år och äldre på denna förskola hade gjort egna sagor som lärarna satt ihop till böcker.

Dramatiserande

Många förskolor har blivit inspirerade genom projektet till att dramatisera berättelser i form av en teaterpjäs eller musikal. Fem avdelningar dramatiserade böcker. Vanliga böcker i detta sammanhang var Sally Säl av Peter Wiklund och Britt-Marie Näverbrant, Bu och Bä av Olof och Lena Landström samt Tutu och tant Kotla av Gunna Grähs. Andra dramatiserade "En liten stund" av Anna-Clara Tidholm.

Första året satsade vi på Pippi. Vi gjorde en cirkusföreställning för mamorna och de andra avdelningarna i huset. (Körning)

Vi köpte böcker med mjuka pärmar och tjocka barnböcker (pop-up av kartong) och pekböcker. Vi har jobbat med Bockarna Bruse genom att göra teater av den. Vi har laminerat bilder med Bockarna Bruse-sagan. Vi har Bockarna Bruse i trämaterial och vi har sagopåsar med Bockarna Bruse. (Prosit)

Barnen har gjort dockteater. (Nicke Nyfiken)

Vi har berättat om den lilla gumman. Vi utvecklar presentationerna och sagan genom hattar och att skifta mellan ljust och mörkt ljus. Barnen får återberätta sagor med rekvisita. (Toker)

Vi har saker från sagolådor framme så att barnen kan leka med dem, t ex Sagan om den lilla gumman och Petter och hans fyra getter. Vi har jobbat med Snick och Snack-boken och barnen leker fortfarande detta. Vi har hållit på ett halvår med Snick och Snack. (Katten)

Barnen på Körling och Nicke Nyfiken hade dramatiserat berättelsen genom dockteater och cirkusföreställning. På Prosit var barnen 1–2 år vilket förklarar deras arbetssätt med att på mängder av sätt bearbeta innehållet i Bockarna Bruse.

En avdelning med barn i åldern 1–2 år, dramatiserade *Ekorren satt i grannen* och spelade den för de större barnen. Andra sätt att gestalta sagor var exempelvis att på gården göra en raggarebil i verklig storlek, skapa litterära figurer i lera eller låta alla barn göra sin egen honungsburk till Bamse.

Rim, ramsor, fingerlekar och andra ordlekar

Trettio förskollärare uppgav att de använde rim, ramsor, fingerlekar och andra ordlekar dagligen och tretton gjorde det två-tre gånger i veckan.

Vi använder det varje dag. Vi har tema kring detta och arbetar utifrån Imse vimse, med sång, rim, skapande verksamhet och faktaböcker, matte. (Alfons)

Vi gör det dagligen, vi jobbar utifrån språktåget. (Kloker och Snövit)

Det gör vi väldigt ofta. Matramsorna varje dag och teckenspråket flera gånger i veckan. (Tegnér)

Vi har en daglig matramsa, vi har rimspel, t ex memory, och vi klappar barnens namn. (Nicke Nyfiken)

På sex förskoleavdelningar använde de ordlekar någon gång i veckan och en avdelning hade det i sin planering två gånger i månaden. Bland dem som inte höll på med ordlekar fanns en liten övervikt för dem som hade många barn med annat hemspråk än svenska eller små barn.

Det visade sig vara ovanligt att barnen lekte med orden på sitt hemspråk. På åtta förskoleavdelningar förekom det att barnen använde ordlekar eller sånger på sitt hemspråk. Vanligast var att de gjorde det i hemspraksgruppen. Det förefaller vara vanligare att barnen sjunger spontant på hemspråket än att de rimmar, men det kan också vara så att det är lättare för lärarna att avgöra att barnen sjunger på hemspråket än om de rimmar.

Ca hälften av barnen gör det [dvs. leker ordlekar på förstaspråket] någon gång när de gungar, någon har lärt ett annat barn att räkna på bosniska. (Vandrandepinnen)

De sjunger på förstaspråket ibland. (Mora Träsk: Widestrand)

Vi hade en modersmålsstödare som lärde dem. (Katten, 2010)

På hemspråksgrupperna gör de det. I övrigt inte så mycket spontant. Någon gång har vi sjungit på somaliska. (Tjorven)

En informant visade hur de hade jobbat med rimsagor som de lagt in i Photostory (Kloker). Förskolorna inom det rektorsområde som Kloker tillhör arbetar alla med Språktåget⁵. Tre förskollärare inom detta rektorsområde har intervjuats och de poängterade att de använde sig mycket av rim, ramsor, fingerlekar, sånger, ordpåsar, språkkort och tecken som stöd. Dessa förskoleavdelningar hade satsat mycket på att skaffa och tillverka språkstimulerande material.

Vi har Språkresan. Under sex veckor har vi en av väskorna på hyllan som vi jobbar med. Vi jobbar med begreppen utifrån Språkväskan här. Vi har även arbetat med föremål som finns i huset. (Karlsson: Mio)

Vi har valt att jobba med språket och orden. Modersmålspedagogerna integreras i arbetet. Vi har valt att arbeta med de böcker vi fick oss tilldelade. Först var vi kritiska mot boken *Syrma och Tocke Broms* men den har visat sig vara bra att arbeta med. Vi jobbar med en sida i taget och arbetar både med känslor, med SET (Social Emotionell Träning) och med språket, t.ex. motsatsord och även teckenspråket. Vi har veckans tecken utifrån orden i boken. (Tegnér)

Flerspråkighet

Många informanter talade utförligt om hur de arbetade med flerspråkiga barn, och en nämnde specifikt att de satsade på flerspråkighet. De arbetade mycket med rim, ramsor, samtal och berättande. På denna avdelning fanns för tillfället en arabisk- och somalisktalande personal som läste för barnen på dessa språk.

Det är viktigt **hur** man läser, intonationen. Man märker så tydligt hur dessa invandrarbarn utvecklas. Det sociala i samband med läsning är så givande. Vi har tagit upp olika empatiämnen, olikheter. Samspelet är så roligt att se. (Nicke Nyfiken)

Språkpedagogen på en annan förskola (Mora Träsk) berättade att modersmålspedagogen kom varje måndag för att berätta och göra mycket med barnen. Hon gjorde främst det på bosniska som personalen gjort på svenska för att barnen skulle få en förståelse för vad man gjort under veckan och varför. På Tjorven där 18 av 22 barn hade annat modersmål än svenska, fanns hemspråksgrupper i arabiska, bosniska och somaliska. Barnen träffades i hemspråksgrupper en

⁵ Språktåget är utformat som ett lok med vagnar där de olika vagnarna innehåller olika språkliga övningar.

till två gånger i veckan och dessa grupper lånade bokpåsar med litteratur på modersmålet som bibliotekarien hade satt samman.

... femåringarna går till språkförskolan två dagar i veckan och då läser de mycket och har mycket material som de använder ... (Tjorven)

Tillgång till datorer och deras användning

Alla utom fem avdelningar hade tillgång till dator och det vanligaste var att barnen spelade spel på den. På nästan en tredjedel av förskoleavdelningarna skrev barnen på datorer och på en handfull avdelningar skrev barnen egna sagor på datorn. Datorn på en avdelning var sönder vid båda besöken (november 2009 och maj 2010). Få småbarnsavdelningar använde datorn men på Snällers förskola, där barnen var 2–3 år, tryckte barnen på tangenterna.

Vi har dator här på avdelningen som barnen kan använda och även spela spel, t.ex. Alfonsspelet på. Det finns även program så att barnen kan lära sig skriva bokstäver. (Halvan: Malin)

De spelar pedagogiska spel. De skriver sina namn. Vi har inte ordbehandling för vi har inte licensavtal. (Sköldpaddan)

Vi har tre datorer och jobbar även i bildrummet med dator. (Borka)

På ett par förskoleavdelningar skrev barnen på skrivmaskin.

Vi har fått en skrivmaskin som de äldre barnen tycker mycket om. (Kaninen: Pricken)

Föräldrasamarbete

Föräldrasamarbetet har utformats på olika vis på förskolorna och allt hade inte direkt anknytning till projektet men deltagandet i projektet kan ha lett till ett ökat intresse att involvera barnens föräldrar i förskolans språkutvecklande arbete. Flera förskolor uppmuntrade barnen att ta med böcker hemifrån som de läste på förskolan. Inspirerade av Sköldpaddans förskola hade barnen på Vandrandepinnens förskola fått ta med sig en bok hemifrån och den boken hade de haft som tema. På Butters förskola fick barnen också ta med sig böcker hemifrån vilket ledde till att de dramatiserade Bockarna Bruse och en annan gång hade ett barn med sig en bok som stimulerade till mycket prinsesslekar. På Karlsson, avdelning Lillebror, satt – ovanför varje barns klädskåp – ett A4-ark med en bild på barnet och dess favoritbok samt information om vad boken handlar om. Både på Bornemark och Mattisborgen, avdelning Ronja, fanns många barn med svenska som andraspråk och på båda avdelningarna var det populärt att ta med sig böcker hemifrån och kamraterna visade stort intresse för varandras böcker. På Alfredsson, av-

delning Prøysen, tog barnen med sig böcker hemifrån och hade i uppgift att göra en aktivitet ur boken. Det kunde vara en händelse, ett ord eller en bild som barnet skulle framhäva och det ledde till samtal. Läsandet och berättandet var en naturlig del av samarbetet med föräldrarna på många förskolor.

Barnen fick ha en egen sagolåda med sig hemifrån efter sommaren. Föräldrarna var med och gjorde sagolådorna. Föräldrarna har fått information om att de är viktiga i barnens språkutveckling. Det finns kort på väggarna på barnens sagolådor i läshörnan. (Kråkes)

På Nasses förskola fanns det ca 50 böcker som föräldrarna fick låna och Tokers förskola hade bokpåsar som vissa föräldrar lånade. Kattens förskola hade böcker på andra språk och skulle göra ordlistor att ge till föräldrarna. Vandrandepinnens förskola hade däremot inte böcker på barnens hemspråk, på föräldrarnas önskemål, eftersom föräldrarna ville att barnen skulle lära sig svenska. På Mora Träsk hade barn och föräldrar tillsammans gjort familjelådor. Där hade barnen fått berätta om sig själva och sin familj genom att lekskriva. I familjelådan fanns även foton på familjen, t ex från sommarens utflykter.

Ett sätt att få ett intryck av hur mycket föräldrarna hade involverats i projektet och i de böcker man läste för barnen har varit att fråga om föräldrarna fick information om böckerna eller om föräldrarna var intresserade av vilka böcker man läste. Några (fyra) förskoleavdelningar informerade om böckerna de läste, men fler (nio) informerade endast om temaböckerna. Vanligt var att man informerade föräldrarna via anslag i tamburen.

På flera förskolor fanns utlandsfödda föräldrar som var analfabeter vilket påverkade om och hur lärarna informerade om barnlitteraturen. På frågan om föräldrarna var intresserade av de böcker man läste var det typiska svaret att föräldrarna inte var intresserade.

De brukar inte fråga, men är positiva till att barnen får låna egna böcker på sitt eget lånekort eller föräldrarnas. (Hunden: Taxen)

En annan informant sa:

De kommenterar ibland vad vi läser, det är roligt. (Emma)

Samarbete mellan bibliotekarierna och förskollärarna

Samarbetet mellan bibliotekarierna och förskollärarna var upplagt på lite olika vis i de fem kommunerna. I Gislaved organiserades samarbetet främst genom den person på förskolan som var "språkspilot". Denna person hade gått en högskolekurs om 7 hp och hade som uppgift att stimulera språkarbetet på sin förskola. I Värnamo skedde samarbete mellan utvecklingsledare och bibliotekarierna och i andra kommuner mellan bibliotekarierna och förskollärarna. Generellt upplevde många att samarbetet med biblioteket hade ökat men det var inte alltid en direkt följd av projektet. Många informanter berättade att bibliotekarierna är kunniga och mycket hjälpsamma och att de alltid fick hjälp då de bad om det. Det kunde handla om att få hjälp med böcker till det tema de arbetade med eller att bibliotekarierna medverkade vid föräldramöten.

Genom projektet har vi fått mer samarbete med biblioteket. De har varit här på föräldramöte och även haft en kväll för oss. Bibliotekarien har skrivit en lista med aktuella böcker. (Prosit)

Vi har ett bra samarbete med biblioteket. Bibliotekarien plockar fram nya böcker och genusböcker. (Skalle-Per)

Barnbibliotekarien har haft en träff och ska ha en nu med boktips. Det har varit positivt, träffarna har varit bra. Bibliotekarien har gjort sagopåsar som förskolorna får låna. Det finns böcker på barnens hemspråk i hemspraksgruppen. (Tjorven)

Förutom att samarbetet har ökat så de tre citerade förskollärarna att bibliotekarierna uppmärksammat dem på nyutkomna böcker. På Hundens förskola hade de en genusböcker med litteratur för barn och vuxna och där fanns även spel och annat material som barnbibliotekarien hade satt samman.

En av förskollärarna berättade att bibliotekarien var med på ett föräldramöte och informerade, flera av deras föräldrar hade aldrig varit på biblioteket [trots att de har svenskt ursprung]. Samma förskola hade fem bokpåsar som de fått via biblioteket. Bokpåsarna var populära och fyra lånades ut direkt. I Sävsjö hade förskolorna även fått ca 1000 kronor från bibliotekets Kulturrådsanslag att köpa böcker för. En förskola hade *Petter och hans fyra getter* som tema och de köpte in en bok till varje barn som julklapp. Det ledde till att föräldrarna blev mycket engagerade i deras tema. (Snövit)

Vi har fått mer samarbete med biblioteket. Barnbibliotekarien kallar oss en gång per termin och berättar om nya böcker. Hon plockar ihop temalådor. Vi har fått 1000 kronor av bibliotekarien att köpa böcker för. (Snäller)

[De deltagande förskolorna i kommunen hade fått ta del av det inköpsstöd som biblioteken kan söka från Statens Kulturråd för att utveckla olika delar av verksamheten.]

Informanten på Sköldpaddan berättade att de årligen får ca 10 böcker av biblioteket inköpta för det statsbidrag till litteratur som biblioteken får. Förskolläraren berättade entusiastiskt att de fick gå till biblioteket även när det var stängt, om de ringde, och att de fick hjälp med lämpliga böcker till temat.

Informanterna på förskolorna i en annan del av kommunen beklagade att barnbibliotekarien hade slutat då tjänsten drogs in och hon förflyttades. Hon var mycket uppskattad och hade exempelvis boksamtal och hjälpt till med boklådor, temalådor. Det löste sig trots allt då de fick kontakt med en annan bibliotekarie som också var mycket hjälpsam (Hunden, 2010).

En handfull förskolor från ett par olika kommuner var besvikna över det uteblivna samarbetet med biblioteket. I en kommun ansåg förskolor som låg i glesbygden att bibliotekarien inte var aktiv och tog initiativ till kontakt med dem (Emma, Nasse, Nicke Nyfiken och Alfons). I en annan kommun handlade det mer om personkemi. (Lotta)

Biblioteksbesök

Inte alla förskolor, men drygt 73 procent gick regelbundet, vanligen en gång i månaden, till biblioteket eller bokbussen för att låna böcker (44 avdelningar). Flera avdelningar gick till skolbiblioteket. Vanligt var att två barn fick följa med en vuxen, men barnen på Alfredsson, avdelning Prøysen, fick gå till biblioteket oftare, två–tre gånger i månaden. Ibland gick alla och ibland gick två, tre barn med en förskollärare. Några exempel på svar var:

Vi går till stadsbiblioteket ca en gång i månaden och även till skolbiblioteket. (Tegnér)

Det tar 20 minuter att gå till biblioteket. Gill är en superbra bibliotekarie. (Katten, 09)

Bokbussen kommer två gånger i månaden. Det är ett mobilt bibliotek. Det är mycket fin utrustning i bussen, datorer, det finns *allt* som ett bibliotek har. (Funck)

Vi går inte så ofta till biblioteket, men genom projektet har vi börjat utnyttja möjligheten att få hem boklådor. (Halvan: Totte)

Vi använder oftast biblioteket på skolan, som ligger precis intill. (Tjorven)

Av ovanstående citat framgår att biblioteket kan vara ett stadsbibliotek, skolbibliotek eller en bokbuss. Flera av de besökta förskolorna lånade på biblioteksfilialerna ute i samhällena. Sex avdelningar lånade inte på biblioteket av olika anledningar. Några förskolor låg långt från en biblioteksfilial och kunde därför inte ta sig dit med barnen, några förskolor upplevde ett ointresse från bibliotekariens sida.

Mora Träsk's förskola gick till biblioteket det första projektåret, men ansåg sig inte hinna längre eftersom biblioteket ligger relativt långt från förskolan. Kontakten med biblioteket fanns ändå genom att de fick bokpåsar och genom att de gick på teater när det erbjöds.

Det är ca en mil till biblioteket. Men vi ser teater eller annan kulturell aktivitet en gång/termin. (Undulaten)

Biblioteket ligger i Vaggeryd så vi har långt dit. (Nasse och Emma)

Personalen går dit. Inte med barnen, det ligger för långt bort. Vi ska börja använda skolbiblioteket men de har inte böcker för de yngsta barnen. (Melker)

Resterande fyra förskolor, som låg på landsbygden, gick någon gång per år till biblioteket eller fick boklådor till sig. Tre informanter svarade att endast de vuxna gick varav två informanter i samma område berättade att förskolebarnen inte var välkomna på biblioteket, som låg i anslutning till förskolan och skolan, och den tredje förskolan hade långt till biblioteket.

Biblioteket ligger bara 50 m från oss men vi får inte gå dit med barnen för bibliotekarien, hon tror att barnen inte kan vara tysta. Barnbibliotekarien kan ge hjälp, men det har inte blivit av att vi har tagit kontakt. (Mållgan)

Det är långt dit. Vi får inte heller några boklådor. Det finns inget intresse från bibliotekarien. (Rasmus)

Bokval på biblioteket

Vanligast (32 av 60 avdelningar) var att både barn och lärare valde böckerna de skulle låna. På en förskola fick fem-sexåringarna egna lånekort. På sex avdelningar valde enbart de vuxna böcker och på fem avdelningar var det barnen som valde böckerna som skulle lånas.

Barnen väljer mest. De är så ivriga att pedagogen inte hinner välja. Det ger en större bredd. (Bornemark)

Barnen väljer. Vi väljer faktaböcker. Just nu vill barnen ha papegojböcker.

De sitter runt ett bord och väljer i lugn och ro. De [på biblioteket] har gjort biblioteket till en oas. (Blyger)

Tre informanter (Nasse, Emma och Hunden) svarade att bibliotekarierna valde böcker till dem och de fick dem via boklådor. Några avdelningar skilde sig från de övriga genom att böckerna valdes gemensamt av barn, bibliotekarie och förskollärare.

De tankar som fanns bakom bokvalen skiftade mycket men två strategier utmärkte sig, det var att man lånade sådant barnen gillade och att man lånade med tanke på det tema man arbetade med. Dessa kategorier fick vardera 22 uttalanden.

Fjorton av de 22 informanterna som valde böcker med tanke på temat nämnde även annat som spelade roll.

Dels väljer barnen fritt, dels väljer barnen böcker inom ramarna för det tema vi arbetar med. Det är viktigt att böckerna handlar om temat. Ibland plockar bibliotekarien ihop passande böcker till temat. (Halvan: Malin).

Vi tittar i böckerna på plats, utgår ifrån temat, bilderna och texten – vi vill inte ha för långa texter. (Skogman)

Vi har inte lånat mycket det sista. Vi har köpt mycket böcker sedan vi fått tankar vid föreläsningar. Men vi lånar till temat, nu är det akvarium. (Kråkes)

Vi vuxna tar temaböcker eller om vi vet att barnen har en period av intresse för något så tar vi det. Oftast tar vi böcker spontant. (Riedel)

Citaten ovan visar att det tema man arbetar med får stor betydelse för bokvalet. De flesta av de 22 informanterna lånade spontant, utan någon strategi, men de hade även andra tankar om sitt bokval.

Vi väljer efter vad vi tror barnen gillar och vad vi gillar. Nu väljer vi mycket böcker som handlar om färger. (Halvan: Totte)

Vi frågar barnen vad de vill ha, väljer efter temat och vi vill ha variation på böckerna. (Hunden)

Vi väljer utifrån tema och sådant som barnen är intresserade av just nu. Vi läser lite i böckerna och ser hur de är. I projektet gillar jag hur Gittan och gråvargarna presenterades. (Nicke Nyfiken)

Några informanter sökte på olika sätt information om lämpliga böcker. Sex avdelningar tog hjälp av bibliotekarien när de skulle välja böcker, någon läste i tidskrifter och någon annan frågade en kollega.

Vi lånar utifrån rekommendationer från bibliotekarien, t.ex. utifrån genus.
(Tegnér)

Vi tittar i tidningen Förskolan. Gill [bibliotekarien] hjälper till (Katten, 09)

En i personalen är mycket intresserad av böcker. Hon väljer böcker hon gillar själv. Hon försöker ta nya böcker och speciella böcker. (Mattisborgen: Birk)

Några förskollärare valde utifrån bokens utseende. De tog gärna nya, fräscha böcker och författare de kände till. På Pippis förskola valde lärarna vissa kända böcker och nya böcker utifrån bilder. Läraren läste böcker hon inte känner till. (Pippi: Lina)

De som arbetade på småbarnsavdelningar letade efter enkla barnböcker med lite text. På Alfredsson, avdelning Prøysen, var barnen runt ett år, därför valde man böcker med lite text, Halvan-böckerna var populära, dessutom hade de fått böcker av en förälder. Även Pippis förskola valde enkla böcker och antologier med rim och ramsor. Andra reflektioner om bokvalet var:

Ibland vet vi vad vi vill ha, det kan vara Bu & Bä och böcker med tecken t ex.
(Prillan: Findus)

Det som ser nytt och roligt ut med lagom text. Vi vill ha variation, för små och stora barn. Lätta böcker för dem med andra hemspråk. Vi vill ha böcker från andra kulturer. Vi väljer böcker med inte för mycket text. (Mattisborgen: Ronja)

De ska handla både om flickor och pojkar och de ska passa åldern. (Pippi: Ida)

Citaten speglar att det fanns en mängd motiv till bokvalet, man valde böcker för barn med särskilda behov, böcker som speglade andra kulturer och böcker med speciella genusaspekter.

Sammanfattningsvis var det vanligast att utveckla språkmiljön så att den i högre utsträckning skulle genomsyras av språkrelaterade aktiviteter, speciellt aktiviteter som kan relateras till skriftspråket, exempelvis högläsning, litteraturval och läsmiljö. Detta var särskilt tydligt bland de besökta förskolorna i Värnamo kommun. Många hade fått en annan syn på böcker, deras innehåll och placering och hade funderat över den bästa läsplatsen på avdelningen. De hade

prövat olika ställen att läsa på och de hade utvecklat läsplatsen eller rummet till en inspirerande och mysig plats att vara på. Böckerna byttes ut med kortare mellanrum och man reflekterade över vilka böcker man läste. Trots att många menade att de fått en ökad medvetenhet om att låna nya, annorlunda böcker lånade de spontant böcker de kände till.

Flera läste oftare, även utomhus, och de planerade lästillfällena. Åtskilliga informanter bearbetade boken genom att föra diskussioner om innehållet, tala om nya ord och låta barnen återberätta, rita eller dramatisera bokinnehållet. Det förekom även att barnen uppmuntrades att ta med sig sin favoritbok hemifrån till förskolan. Många förskolor konkretiserade böckerna genom att använda sig av sagolådor med bokfigurer och annat material. En annan aktivitet som många satsade på, speciellt i Gislaved, var att utveckla sitt eget och barnens muntliga berättande med hjälp av sagolådor eller sagokort. Flera förskoleavdelningar hade gjort flera egna sagolådor utifrån välkända barnböcker som de sedan kunde låna av varandra. De hade därmed konkret material att använda sig av när de återberättade sagorna. Svårare verkar det vara att få föräldrarna intresserade av bokläsningsaktiviteterna på förskolorna.

De allmänna omdömena om projektet var att det varit inspirerande och att det hade gett många infallsvinklar på hur man kan arbeta. Mycket uppskattat var Dialogcaféet då man fick möta kolleger och andra yrkesgrupper för att utbyta idéer och tankar. Föreläsningarna ansågs också värdefulla.

Generellt hade skolledarna stöttat personalen i projektverksamheten men enstaka informanter var besvikna över skolledarens bristande engagemang. Andra negativa faktorer var svårighet att få vikarier för att gå på föreläsningar och lång resväg till föreläsningarna.

Samarbetet mellan bibliotek och förskola hade ökat enligt många informanter och de fick hjälp med boklån och föräldrainformation om barnlitteratur. På ett par orter saknade man detta samarbete. Många förskolor i Värnamo kommun besökte biblioteket ofta. Även på flera ställen i Gislaveds kommun fanns ett väl inarbetat samarbete med biblioteket. I Sävsjö upplevde förskollärarna att de fått mycket större kontakt med bibliotekarien än tidigare.

7. INTERVJUER MED BARN

Barnens syn på högläsning och tillgång på böcker i förskolan och hemma har studerats genom intervjuer med barn på de besökta avdelningarna.

Urval

Samtliga förskoleavdelningar som togs ut för att studeras närmare fick brev om när besök var tänkt att ske samt information om att barn i 3-6 årsåldern var intressanta att intervjua. Dessutom bifogades 5-10 informationsblad att delas ut till föräldrarna för medgivande till att barnet intervjuades (se bilaga 2b). De barn som har intervjuats är utvalda av förskollärarna utifrån att de ansågs verbala och villiga att svara på frågor och hade föräldrarnas medgivande. Ett par barn har inte varit närvarande (sjukdom eller gått hem) och två-tre barn ville inte bli intervjuade på grund av intressanta lekar eller blyghet. På ett par avdelningar hade inte föräldrarna lämnat in lapparna och därför genomfördes inga intervjuer och på några avdelningar sa personalen redan vid den första telefonkontakten att de inte hade några barn som var möjliga att intervjua. Det kunde bero på att inget barn var äldre än två år och därför inte hade språket eller att nästan alla barn hade svenska som andraspråk och inte behärskade svenska.

64 flickor och 52 pojkar i åldrarna två och ett halvt år till sex år har intervjuats. Majoriteten av barnen är 4-5 år och 80 procent är 4 år och äldre (se även bilaga 3, tabell b). Antalet barn från varje avdelning skiftar mellan 1-7 barn, men på de flesta förskolor har fyra barn eller färre intervjuats (se bilaga 3, tabell c).

Intervjuer och intervjufrågor

Barnen har intervjuats enskilt⁶ i avskildhet från övriga barngruppen. Bara i undantagsfall blev barnen distraherade av andra barn. Intervjuerna med barnen tog mellan tre till femton minuter. Flertalet intervjuer tog fem till sju minuter. Ju mer verbalt barnet var desto längre tid tog intervjun och hur verbalt barnet var har samband med barnets ålder och kunskaper i svenska språket. Flertalet barn som har intervjuats har svenska som förstaspråk och är 4-5 år. Det innebär att barn med svenska som andraspråk är underrepresenterade.

⁶ På Riedel gjordes en intervju med tre pojkar och en flicka, alla i femårsåldern, samtidigt närvarande. De fick var och en enskilt besvarat frågorna men kan ha påverkats av föregående informants svar.

Huvudsyftet med intervjufrågorna (bilaga 9) till barnen var att utröna hur de upplever läsningen på förskolan, men det har även varit av intresse att studera hur barnen bearbetar litteraturens innehåll. De frågeområden som har tagits upp med barnen är följande:

- Bokläsning på förskolan, vad och när man läser.
- Bearbetning av bokinnehåll.
- Samtal om böcker.
- Böcker och bokläsning i hemmet.
- Övrigt.

Studiens tillförlitlighet och trovärdighet

Vid valet av frågor att ställa till barnen har avväganden gjorts för att frågorna inte ska upplevas som konstiga utan kännas relevanta för barnen. Barnens låga ålder har betydelse för hur de svarar och för de frågor de fått. Tillförlitligheten i barnens svar blir särskilt viktig med hänsyn till barnens låga ålder (Kvale, 1997). Öppna frågor är ofta svåra att besvara för små barn och då många barn varit mycket unga har det krävts specifika frågor som möjliggör korta svar. Frågorna har formulerats för att barnen i möjligaste mån skulle förstå dem utan tvekan, men i det samspel som skett mellan barnet och intervjuaren har frågorna ibland omformulerats för att passa barnets förståelse, erfarenhet och utvecklingsnivå. Intervjuerna har förts i en blandning mellan ett mer strikt samtal av typen fråga – svar och ett informellt samtal med följdfrågor som föreföll naturliga och utvecklade samtalet. Detta har varit ett sätt att behålla en god kontakt med barnet och att säkerställa att barnen besvarade frågorna utan att styras av intervjuaren eller vad de trodde intervjuaren vill ha för svar. Ibland, när barnet varit okoncentrerat eller blygt, har frågorna omformulerats och då blivit ledande. Några barn har inte fått alla frågor på grund av att de efter en stund uppvisade okoncentration eller var mycket tystlåtna så det uppfattades som om de inte kände sig bekväma i situationen. Någon gång kändes det inte meningsfullt att ställa en viss fråga då flera frågor tidigare inte besvarats. Detta förhållningssätt har varit ett sätt för oss att visa barnet respekt för vad det orkar med eller i vilken utsträckning det vill medverka i intervjun (se även Doverborg & Pramling, 1989).

Intervjutekniken och intervjusituationen kan påverka barnens svar eller om de över huvudtaget svarar. Därför blir intervjusituationen viktig när små barn intervjuas ur tillförlitlighets- och trovärdighetssynpunkt. Barnen måste känna sig trygga och bekväma i situationen, men detta kan vara svårt att uppnå då det kan vara första gången barnet intervjuas av en främmande vuxen. Barnen fick veta av intervjuaren – eller visste redan – att intervjun skulle handla om böcker

och bokläsning på förskolan och hemma och att vi ville få deras erfarenheter och tankar om detta. Flertalet barn visade genom kroppsspråket att de var förväntansfulla och tyckte det skulle bli spännande att intervjuas. Alla barn var intresserade av att besvara frågorna, några barn utvecklade sina svar och berättade om favoritböcker. Ett barn svarade spjuveraktigt på frågorna vilket medförde att svaren har behandlats som bortfall vid sammanställningen.

Intervjustudiers trovärdighet och tillförlitlighet kan alltid ifrågasättas utifrån tankar om informanterna säger vad de tänker, tycker, känner och gör eller om de ger svar som de tror intervjuaren förväntar sig eller vad som anses opportunt att svara. Intervjuer med barn intar i detta perspektiv en särställning eftersom det anses finnas stor risk för att barn ger de svar de tror att vuxna vill ha. Men de frågor vi har ställt har varit frågor om deras tankar och åsikter om böcker och bokläsning och risken för att barnen skulle ha förutfattade meningar om hur de borde svara är inte troligt. Vi strävade också efter att visa barnen att vi var genuint intresserade av deras tankar och upplevelser. Barnintervjuernas tillförlitlighet kan också diskuteras utifrån två andra perspektiv, dels att de inte bandades och dels att barn har ett mer begränsat språk än vuxna. Vad gäller att intervjuerna antecknades och inte spelades in så utgjorde det inga problem med att hinna anteckna. De flesta barnen var fåordiga och det var därför inte svårt att hinna anteckna så gott som ordagrant. Det var snarare en fördel att anteckna för då fick barnen mer betänketid än vad de förmodligen skulle fått annars. Dessutom fanns det tid att skriva beskrivande och förklarande anteckningar efter varje barnintervju.

Små barn har inte den erfarenhet som äldre människor har och har därför inte en överblick eller ett vidgat perspektiv på hur ett visst förhållande brukar vara. Det kan medföra att barnet svarar utifrån förhållanden den aktuella dagen eller dagen innan. Det stora antalet barn som besvarat frågorna och de gynnsamma situationer, med lugn och avskildhet, inom vilka intervjuerna kunnat genomföras, stärker i detta fall tillförlitligheten då det funnits möjligheter att ställa om frågor, omformulera och följa upp frågor.

Databearbetning

Barnens svar på frågorna har sammanställts och delats in i lämpliga kategorier för att få en bild av hur de 116 barnens åsikter fördelade sig. Svaren redovisas inom olika frågeområden.

Resultatredovisning

Barnens syn på böcker och bokläsning fångades genom frågor om bokläsning på förskolan och hemma.

Högläsning i förskolan

Åttiofem barn (73%) tyckte om att man läste för dem på förskolan. Tjugoen barn svarade inte på frågan eller gav svar som inte gick att klassificera.

Det är det bästa jag vet. (Harry, 5 år, Riedel)

När jag är själv är det skönast. (Smilla, 6 år, Blyger)

Fyra barn ville inte lyssna på böcker på förskolan.

Ibland blir jag lite trött på det. (Lova, 4 år, Alfredsson: Wolgers)

Jag tycker inte om det så mycket. (Bertil, 4 år, Nasse)

Barnen fick en liknande fråga som lärarna, om när de brukar ha högläsning.

Tabell 6. När brukar lärarna läsa för barnen på förskolan?

Efter maten	30
Efter maten, ibland när vi leker/innan vi går hem	10
Efter maten och vid frukten/innan vi ska gå ut	3
Före maten	6
På morgonen, middagen, vilan	3
Före maten och på eftermiddagen	1
Efter frukosten	1
Efter maten och i skogen	1
När vi går till bokskogen och efter vi varit i skogen	1
När jag vill/när jag ber dem	3
Bortfall	57

De flesta barnen fick lyssna på böcker efter maten, dvs. efter lunchen (46 svar), men två barn associerade bokläsning med skogen. Sju informanter sa att de läste före maten [=lunchen]. Femtiosju barn har inte svarat, sagt att de inte vet eller inte fått frågan. Några barn har gett irrelevanta svar som "när vi har lässtund".

Barnen fick tala om när de helst lyssnar på böcker och svaren redovisas i tabellen nedan.

Tabell 7. När tycker barnen bäst om att lyssna på böcker?

Efter maten	25
Vid läggdags	23
På morgonen	7
Alltid	6
Före maten	4
Vill inte lyssna på sagor	2
Anger platser	10
Bortfall	38

En tredjedel av barnen (33%) kunde inte svara på när de helst lyssnar på högläsning, men bland dem som svarade utgick de flesta från bokläsning på förskolan vilket är naturligt med tanke på att intervjuerna genomfördes på förskolorna. Nästan en dryg femtedel (22%) ville lyssna på böcker efter maten, i samband med vilan.

På vilan eller när något av barnen är med mig och läser (Karolina, 5 1/2 år, Undulaten)

På morgonen när jag kommer och när jag vill vila. (Velima, 6 år, Nicke Nyfiken)

När vi har kommit in och sitter i soffan och läser före maten, innan den är klar. (Sixten, 6 år, Bornemark)

När vi varit i skogen, (Åsa, 4 år, Kaninen: Pricken)

När Gunnar är med, för jag vill vara med Gunnar. (Göran, 5 år, Halvan: Malin)

På förskolan efter maten. (Mårten, 5 år, Rasmus)

Nästan en femtedel (18%) av barnen ville lyssna på sagor vid läggdags.

Det bästa är hemma innan jag ska sova. (Marianne, 5 år, Rasmus)

På kvällen för det är mysigt. (Stefanie, 5 år, Prillan: Pettson)

När jag är mörkrädd. (Rita, 5 år, Hunden: Taxen)

På dagen när jag och mamma är lediga, då läser vi. (Erik, 4 år, Skogman)

Två barn tyckte inte om högläsning.

Jag gillar inte det. (Frida, 6 år, Mattisborgen: Birk)

Jag tycker inte om att läsa. (Göran, 5 år, Halvan: Malin)

Tio barn svarade inte på när de vill lyssna på böcker utan *var* de vill lyssna.

Det är bäst att vara på farmors strand. (Siri, 4 år, Bornemark)

Trettioåtta barn svarade inte, sa att de inte visste eller gav nonsenssvar. Exempel på svar som klassificerats som nonsenssvar är "onsdag", "1000", "Hemma kl 12".

Tabell 8. Får barnen lyssna på de böcker de vill höra?

Ja	91
Nej	8
Bortfall	17

Nittioen av de 116 barnen ansåg att de fick lyssna på de böcker de vill höra, varav sju ansåg att de bara fick göra det ibland. Sjutton barn besvarade inte frågan.

Ja, dinosaurier och sådana böcker. (Kristoffer, 5 år, Undulaten)

Ja, jag får välja både här och hemma. (Erik, 4 år, Skogman)

Bara när jag har dukat fram maten. (Silje, 5 år, Blyger)

Åtta informanter ansåg att de inte fick lyssna på de böcker de vill höra och fyra motiverar varför de inte fick det.

Nej. Nej, de bestämmer. (Åke 4 år, Kaninen)

Nej, det är inte så ofta för alla ska bestämma tillsammans. (Starlet, 3 år, Prillan: Pettson)

Nej, jag gillar inte böckerna här. Jag gillar prinsessböcker. (Stella, 4 år, Prillan: Pettson)

Barnen fick även frågan om de fick välja bok någon gång. I tabellen har jag särredovisat barn som är tydliga med att de inte får välja så ofta utan bara ibland eller säger att det var länge sedan de fick välja, till skillnad från dem som svarar ett klart "ja" och där flera svarar "ja ofta".

Tabell 9. Får barnen välja bok någon gång?

Ja	74
Ja, ibland	18
Nej	11
Bortfall	13

Det var en överväldigande majoritet som fick välja bok. Nästan två tredjedelar av barnen svarade att de fick välja den bok de ska lyssna på och ytterligare 17 sa att de fick välja bok ibland.

Ja, vi har en lista. Jag valde i dag, Babar. (Gunnar, 5 år, Halvan: Malin)

Vet du, alla får välja böcker! (Lena 4 år, Alfredsson: Wolgers)

Ja, när jag har dukat. (Selina, 5 år, Silje, 5 år, Blyger)

Ja, när man är hjälpreda. Då väljer jag Bamse. (Karl, 6 år, Kloker)

Lova: Ja, och då väljer jag spökböcker och flickböcker och pojkböcker.

Intervjuaren: Finns det flickböcker och pojkböcker?

Lova: Ja, flickböcker handlar om flickor och två hästar, pojkböcker handlar om ett spöke som hoppar runt.

Intervjuaren: Jaha, varför är det en pojkbok då?

Lova: För killar tycker om sådana böcker – fast jag tycker också om sådana böcker.

(Lova, 4 år, Alfredsson: Wolgers)

Tio barn svarade att de aldrig fick välja bok, vissa barn konstaterade att det var så, andra hittade förklarande motiv som de kunde acceptera.

Nej, det får jag aldrig. (Tilda, 4 år, Karlsson: Mio)

Jag vill inte läsa, jag vill leka med Gunnar. (Göran, 5 år, Halvan: Malin)

En annan fråga som ställdes till både barn och lärare var om de brukar samtala om boken när de läst den.

Tabell 10. Upplever barnen att de brukar tala om böckerna?

Ja	43
Ibland	9
Nej	29
Inget svar, vet ej	35

Nästan 40 procent av barnen svarade att de brukade tala om böckerna när de hade läst och ytterligare nio sa att de talade om texterna ibland.

Jag får ibland berätta vad som hände i boken direkt efter att vi läst klart. (Lillian, 5 år, Lotta)

De brukar fråga vad den handlar om. (Samir, 4 år, Pippi)

Vi hjälps åt att prata om boken. (Marianne, 5 år, Rasmus)

Vi tittar på bilderna och pratar om dem. (Lina, 4 år, Tjorven)

Ja, men jag gillar inte det. Jag vill att de ska läsa. (Sören, 5 år, Bornemark)

Ibland får vi rita det vi har läst. (Moa, 5 år, Manfred, 4 år, Rasmus)

Ja, jag gillar att tala om bilderna (Frans, 5 år, Sune)

En fjärdedel av barnen sa att de inte brukade tala om böckerna.

Nej, de [fröknarna] brukar ta en annan bok och läsa den, sen går vi ut och har jätteroligt... (Kristoffer, 5 år, Undulaten)

Ibland, typ om det är om spöken så talar vi om att det inte finns spöken. (Ria, 5 år, Hunden: Taxen)

Nej, men vi sjunger efteråt. Fröken visar bilder. (Silje, 5 år, Blyger)

Högläsning i hemmet

Vi frågade om man läste för barnen hemma.

Tabell 10. Brukar man läsa för barnen hemma?

Ja	90
Ibland	12
Nej	8
Bortfall	6

Det var inte alla föräldrar som läste för sina barn men föräldrarna till nittioåtta av de 116 barnen läste för barnen.

Mamma och pappa läser hela tiden för mig hemma. (Ture, 3 år, Karlsson: Lillebror)

Mamma läser och jag läser. Jag har en massa böcker hemma. (Stefan, 5 år, Kråkes)

På kvällen innan jag ska sova. (Ti, 5 år, Karlsson: Mio)

Tolv barn sa att de inte läste så ofta för dem hemma och de andades en viss besvikelse. Fem-åriga Klara uttryckte sin besvikelse tydligare:

När jag var mindre gjorde de det varje kväll, men nu gör de knappt det. Bara två kvällar. (Klara, 5 år, Undulaten)

Ja, ibland på kvällen när jag ska sova. (Mona, 5 år, Tegnér)

Åtta barn svarade att man inte läste för dem hemma och flera av dessa sa att de skulle vilja att man läste för dem.

När jag vill att de ska läsa gör de det inte. (Hans, 5 år, Riedel)

Nej, jag tittar mest på TV. (Finn, 5 år, Vandrandepinnen)

Jag har inga böcker hemma. (Göran, 5 år, Halvan: Malin)

För att få en insikt i var barnen oftast lyssnar på böcker fick barnen berätta om det.

Tabell 11. Var lyssnar barnen oftast på böcker?

Hemma	54
Förskolan	25
Både förskolan och hemma	4
Hos mormor eller farmor	2
Ingenstans/Överallt	4
Bortfall	27

Det var vanligast att barnen lyssnade på högläsning hemma, men en dryg femtedel sa att det var på förskolan som de oftast fick böcker lästa för sig.

Mest här, för mamma har en bebis och pappa jobbar ofta. (Stefanie, 4 år, Prillan: Pettson)

Vem brukade läsa för barnen? Flera barn svarade inte på frågan men eftersom frågorna tidigare tagit upp läsning i hemmiljön hade många barn nu tankarna riktade mot hemmet eller andra de ofta umgicks med.

Tabell 12. Vem läser oftast för barnen?

Mamma	20
Pappa eller mamma	18
Pappa	13
Alla fröknar	8
Föräldrar, syskon far/morföräldrar	8
Bortfall	49

Hos femtioen barn (44 %) var det mamma och/eller pappa som oftast läste för dem och ytterligare tio barn nämnde även systrar, bröder, far- och morföräldrar.

Alla i min familj, mamma, pappa, storebror och storasyster. (Sivert, 5 år, Pippi)

Åtta barn lyssnade oftast på bokläsning på förskolan och det var de åtta som ingen läste för hemma. Övriga barn nämnde namn på mammas kamrater, förskollärare eller andra barn.

Barnen fick också frågan om de hade andra böcker hemma än vad de har på förskolan.

Tabell 13. Har barnen andra böcker hemma än på förskolan?

Ja	70
Nej	10
Vet inte	4
Inget svar	32

Majoriteten (60%) lyssnade på andra böcker hemma än de gjorde på förskolan. Flera av dessa barn sa att de har bättre böcker hemma än på förskolan.

Det är bäst böcker hemma (Lillian, 5 år, Lotta)

Ja, pappa läser mer hemma och där finns bättre böcker. (Samir, 4 år, Pippi: Emil)

De bästa böckerna finns hemma, de handlar mer om djur. (Liv, 4 år, Tjorven)

Böckerna är olika hemma än vad de är på förskolan, det är mer djurböcker hemma. (Smilla, 6 år, Blyger)

Hemma läser vi Håkan Bråkan (Holger, 4 år, Alfons)

Hemma läser vi Starwars. (Harald, 4 år, Alfons)

Ja, jag har fått några på Mc Donalds (Hilda, 4 år, Mållgan)

Två flickor från samma förskola sa oberoende av varandra att det var större variation på de böcker som fanns på förskolan.

De läser mer olika böcker på förskolan än hemma. (Mirabelle, 4 år, Rasmus)

Förskolans böcker är bäst för det finns flera och de är mer olika varandra.
(Marianne, 5 år, Rasmus)

Hur skiljer sig de böcker som barnen har hemma från dem på förskolan? Den frågan är svårare att besvara. De flesta barn nämnde någon eller några böcker de läste hemma och barnen svarar både med vanligen populära böcker som Pippi, Mamma Mu, Nicke Nyfiken, Bamse, Barbapapa, Ellen-böckerna och folksagor som Askungen, Snövit, Törnrosa, Rapunzel, Den fula ankungen. Samtliga dessa böcker förekom på förskolorna men det kan vara så att barnet sa en bok som inte funnits på deras avdelning. Andra böcker barnen hade hemma hade en religiös eller våldsam inriktning, exempelvis Barnens Bibel, Starwars, Superman och böcker om superhjältar.

Barnen fick också frågan om det hände att de lekte sådant som har hänt i böckerna vilket nästan hälften (47 %) gjorde. Åtta barn som svarade att de lekte lekar inspirerade av sagor, brukade leka prinsessor och åtta andra brukade leka Superman, Starwars, Kapten Sabeltand, pirater, superhjältar och riddare. Tre flickor nämnde folksagor som Törnrosa, Askungen och Snövit som inspiration till lekar.

Vi leker Nicke Nyfiken. (Lova, 4 år, Alfredsson: Wolgers)

Jag och Kristoffer leker prinsessor. (Karolin, 5 år, Undulaten)

Ibland leker vi Snövit. (Ti, 5 år, Karlsson: Mio)

Ibland leker vi pirat. (Fabian, 6 år, Mattisborgen: Birk)

Vi leker Starwars. (Harald, 3 år, Alfons)

Pirat och prinsessa och riddare. (Sandra, 4 år, Pippi: Lina)

En femtedel av barnen brukade inte leka sådant som hänt i böckerna.

Vi leker bara sån't som är på TV. (Saga, 5 år, Pippi: Emil)

Vi leker Spindelmannen som min morbror har på film.
(Gunnar, 5 år, Halvan: Malin)

En dryg femtedel (21%) svarade inte eller fick inte frågan. Tretton barn gav nonsenssvar, exempelvis kurragömma, mamma-pappa-barn, "med min nalle".

Sammanfattningsvis sa drygt två tredjedelar att de tyckte om att lyssna på böcker och att de ofta fick lyssna på böcker de tyckte om. Enligt barnen var det vanligast att man läste för dem efter maten, vilket också var den tid flest barn sa att de ville lyssna. Nästan lika många barn ville höra en godnattsaga. Ungefär 40 procent brukade samtala om böckerna de läst på förskolan. Åtta barn sa att man inte läste för dem hemma och flera barn uttryckte sin besvikelse över det. Hälften av barnen lyssnade mer på böcker hemma än på förskolan och nästan en fjärdedel sa att det var på förskolan de hade mest högläsning. Hemma lyssnade många barn på klassiker som Pippi, Mamma Mu, Nicke Nyfiken och folksagor men även Bamse, Starwars, Superman och Barnens bibel. Den senare litteraturen nämnde inte barnen att de fick höra på förskolan.

8. INTERVJUER MED BIBLIOTEKARIER

Samarbetet mellan bibliotekarien och förskollärarna har studerats genom intervjuer med representanter från båda verksamheterna.

Urval

En bibliotekarie från varje kommun har intervjuats vilket innebär att fem bibliotekarier ingår i studien. Länsbiblioteket gjorde urvalet och de intervjuade arbetade – med något undantag – på kommunens huvudbibliotek som barnbibliotekarier och de hade lång erfarenhet som bibliotekarie. Då de fem kommunerna består av mycket landsbygd innebär det att flera förskolor har kontakt med bibliotekarier på filialer eller skolbibliotek och inte de intervjuade bibliotekarierna. Däremot har de intervjuade bibliotekarierna en överblick och kunskap om filialernas kontakt med förskolorna. Bibliotekarierna har fingerade namn och arbetar i följande kommuner:

Greta: Gislaved

Hanna: Gnosjö

Sofia: Sävsjö

Veronika: Vaggeryd

Vilma: Värnamo

Intervjuer och intervjufrågor

Intervjuerna med bibliotekarierna gjordes efter besöken på förskolorna och intervjuerna med förskollärarna och barnen. Intervjuerna gjordes via telefon under tiden mitten av juni till början av juli. Ett par veckor innan intervjutillfället skickades mejl till bibliotekarierna för att komma överens om lämplig intervjutid och i detta mejl fanns även information om de frågeområden som skulle tas upp (se bilaga 8). På så vis var bibliotekarierna förberedda och hade tänkt igenom svaren, vilket kan antas påverka trovärdigheten och tillförlitligheten i deras utsagor positivt. Varje intervju tog 30-40 minuter.

Intervjuerna med bibliotekarierna gällde samarbetet med förskolorna, synen på hur och vilken barnlitteratur förskolepersonalen väljer. Andra frågor handlade om tillgång på litteratur på barnens hemspråk och litteratur för barn med särskilda behov. Vidare ställdes frågor om deras erfarenheter och åsikter om projektet.

Intervjufrågorna har formulerats utifrån frågeställningarna i projektplanen, men vissa frågor har tillkommit som ett resultat av intervjuer med förskollärarna och barnen för att få ett område belyst från fler håll. De frågeområden som behandlades var följande:

- Bibliotekariernas tankar om projektet och hur det har fungerat.
- Erfarenheter av samarbete med förskolorna och relationen mellan bibliotek och förskola.
- Förskollärarnas bokval.
- Förskollärarnas efterfrågan av hjälp vid boklån.
- Barnlitteratur på andra språk än svenska.
- Litteratur för barn med särskilda behov.
- Barnlitteraturens plats på biblioteket och mediaplaner.
- Insatser riktade till föräldrar.
- Övrigt.

Flera andra frågor än dem som ursprungligen planerats ställdes och det var frågor som handlade om bibliotekariernas upplevelser av projektet och vem eller vilka som valde böckerna till förskolorna. De i förväg formulerade frågorna kompletterades med uppföljningsfrågor. Slutligen ställdes en fråga om det var något som informanterna själva ville ta upp eller tillägga (se även bilaga 9).

Databearbetning

Bibliotekariernas utsagor antecknades under intervjuerna och renskrevs direkt efter att intervjun avslutats. Svaren har grupperats efter innehåll och med fokus på specifika förhållanden för respektive kommun. Då det endast är fem informanter återges typiska svar och svar som visar specifika förhållanden och erfarenheter för bibliotekarierna i en viss kommun.

Resultatredovisning

Bibliotekarierna har något olika roller i projektet beroende på hur man i kommunen valt att lägga upp arbetet, vilket i sin tur bl. a. beror på kommunens storlek, näringslivsstruktur och befolkningsstruktur. Som tidigare framgått gick samarbetet i Gislaved via språkpiloterna. (Det finns en sk språkpilot, på varje förskola vars uppgift är att stimulera det språkutvecklande arbetet på förskolan.) Bibliotekarierna och språkpiloterna från samtliga förskolor har träffats ett par gånger under projektiden och tillsammans kommit överens om hur man ska gå vidare. I

Värnamo gick samarbetet via områdesrektorerna och i de tre mindre kommunerna var det direktkontakt mellan bibliotekarier och förskolepersonalen.

Allmänna åsikter om projektet

Fyra av de fem bibliotekarierna anser att starten var knagglig, den var vag, trevande och osäker. Det var oklart vad som förväntades av bibliotekarierna och även av förskolorna och de visste inte vilka förskolor som var med. I Gislaved funderade bibliotekarierna på att dra sig ur eftersom ingen tog tag i det i början. Att ingen tog ett ansvar i initialskedet berodde på att utvecklingsledaren, som varit med i projektets styrgrupp, slutade. En informant, Veronika, ansåg att projektet var långdraget, då det var långt mellan föreläsningarna.

Vi visste inte hur vi skulle göra men vi tog tag i det. Det har blivit en bra diskussion med representanter från förskolan. Det är svårt att hantera ett så stort projekt med så många från förskolan. (Greta)

Samtliga fem bibliotekarier var överens om att projektet med tiden hade fungerat bra och att det växte fram hur det skulle gå till. Under projektets andra, och sista år, blev det tydligare vad som skulle fokuseras och att böcker var en stor del av projektet.

Samarbete mellan bibliotekarier och förskollärare

Projektet har lett till en positiv relationen mellan biblioteken och förskolorna. Bibliotekarierna i Vaggeryd och Värnamo säger att projektet har lett till ökad kontakt mellan förskolorna och biblioteken, i synnerhet har de fått mer kontakt med dem som de inte hade så mycket kontakt med tidigare.

Jag har fått mer samarbete med vissa som vi inte hade kontakt med innan. Nu har förskolor i ytterområdena börjat ta kontakt med oss. Vi har nu kontakt med minst två nya förskolor. (Vilma)

I Gislaved, Sävsjö, Gnosjö och Vaggeryd hade man fått mer personlig kontakt med förskolepersonalen och det hade blivit diskussioner om böcker och läsning och bibliotekarierna hade besökt förskolorna även i andra sammanhang än på föräldramöten. Greta berättade att fem rektorsområden i kommunen, dvs. ca 15 förskolor valdes ut till att delta. Bibliotekarierna hade träffat representanter från alla förskolorna ett par gånger per termin.

Enligt Greta har man haft bra samarbete med regelbundna besök på de små filialerna. Det som tillkommer är sättet att välja böcker på och att fler i personalen diskuterar läsning. Andra me-

nade att den personliga kontakten hade ökat och att det i sin tur ökat insikten i hur man arbetar med böcker på förskolan.

Det har blivit mycket bättre, det är betydligt större samarbete nu. Jag har fått en helt annan personlig kontakt med personalen. De [förskollärarna] hör av sig, de frågar mer. Personalen har visat mig runt och visat var de har sina böcker och visat vad de köpt för pengarna de fick från Statens kulturråd. Det har varit roligt att se förskolornas miljöer. (Sofia)

Vi har fått ett ökat samarbete med områdesrektorerna. Vi hade ett bra samarbete innan, men det har blivit ännu bättre. Jag har fått mer insyn i hur man arbetar på förskolorna. De har bett oss välja böcker som de annars inte skulle valt. (Vilma)

Samarbetet har ökat. Vi har fått bra kontakt med förskolor som vi inte haft kontakt med tidigare. Vi har fått lära känna varandra. De lånar mer nu. Jag har bett dem ta för sig mer som skolan, skolan tar för sig mycket mer. Det kanske är mer naturligt när barnen ska lära sig läsa. (Veronika)

Flera bibliotekarier hoppades att samarbetet inte skulle avstanna och ett par informanter hade planer på hur de skulle arbeta för en fortsatt utveckling. I Gnosjö var man angelägen om att samarbetet skulle fortsätta och det fanns planer på tillvägagångssätt för att lyckas med det. På huvudbiblioteket i Gislaved hade personalen på barnavdelningen diskuterat med filialerna och kommit överens om hur de ska jobba vidare i kontakterna med förskolan.

Bokläsning på förskolorna

Några bibliotekarier antydde att de trodde att man inte läste på förskolorna så mycket som man skulle önska. I Gislaved har bibliotekarien diskuterat bokläsningen med språkpiloterna⁷. Hon tog upp vikten av läsning vid andra tillfällen än vid vilan och vikten av att läsa för ett barn när det passar. Även bibliotekarien i Vaggeryd uttryckte liknande tankar:

De läser inte så mycket som man önskar. Det är vid vissa tider eller aktiviteter. De säger att de läser mycket men när jag frågar är det inte så mycket läsning. Det är inte något prioriterat område. (Veronika)

En informant hade besökt förskolor och imponerats av de sagomiljöer som förskollärarna utformat.

Det känns som de har jobbat mer aktivt. De på Kloker har gjort det väldigt mysigt. De har läst utomhus i koja och i ett hus med en gumma. (Sofia)

⁷ På varje förskola finns en språkpilot som har ansvar för det språkstimulerande arbetet.

Föreläsningar och aktiviteter inom projektet

Några bibliotekarier sa att projektaktiviteterna hade varit väldigt intressanta. Föreläsningarna hade varit bra och blivit ännu bättre med tiden.

Agneta Edwards och Lena Sundling var riktigt intressanta och gav mycket tips och idéer. Förskolepersonalen frågar mycket nu. (Sofia)

Föreläsningarna har varit välbesökta från förskolorna och vi som jobbar på huvudbiblioteket i Gislaved har varit med. (Greta)

Samtliga bibliotekarier ansåg att Dialogcaféet var mycket bra. Det var givande att träffa förskolepersonal från andra kommuner. Det var strukturerade diskussionerna där bibliotekarierna fick lära känna hur förskollärarna tänker. Den kritik som framfördes var att det var lite för mycket riktat mot förskolan så biblioteket kom i skymundan.

... man fick upp ögonen för hur det tänker. Man kan använda en bok på många olika sätt. (Hanna)

Ett par informanter tyckte att de börjat tänka i andra banor när det gäller böcker till förskolorna, vilket är en effekt av mötet med förskollärarna vid Dialogcaféet.

Det har ändrat tankesättet när jag köper in böcker. Nu köper jag inte nya böcker som jag tycker är bra utan utifrån deras teman. (Hanna)

Våga be om hjälp

Tre bibliotekarier ansåg det vara en följd att förskolepersonalen i högre grad börjat fråga om hjälp när de lånar böcker. De frågar om böcker som de kan använda i sitt tema och de frågar efter vissa boktitlar. Förskolegrupperna vistades längre tid på biblioteket, de hann titta i böckerna i lugn och ro och därefter avgöra vad som ska lånas. Två bibliotekarier har inte denna erfarenhet utan fick önskemål om att plocka ihop böcker och skicka till förskolorna.

För det mesta är det jag som plockar ihop böcker till dem. De ringer och ber om femtio böcker till torsdag. De ber inte om hjälp när de är här. (Veronika)

När jag är i Bokbussen, då frågar de, då är man så nära låntagarna, men inte på stora biblioteket. Dit ringer man och vill ha böcker ihopplockade efter teman eller om de ska ha utflykter. På stora biblioteket ber de om hjälp bara om de letar efter en specifik bok. De som känner igen mig ber oftare om hjälp. (Vilma)

Sofia konstaterade att förskolepersonalen frågade mycket och därför hade man från bibliotekets sida satt samman temalådor om t ex känslor, natur, genus, färger och detta skulle utvecklas ytterligare till hösten 2010.

Bokvalet – barn eller vuxna

Åsikterna skiftade om vem som valde böcker, någon menade att det både var personal och barn och någon annan att det berodde på vilken förskola det var.

Det är nästan alltid personalen. Ibland får barnen välja någon bok och så säger läraren ja eller nej till boken [beroende på om den har mycket text, ett annat språk eller är konstig eller svår]. (Veronika)

Två informanter tog upp att förskolepersonalen ofta styrde hur många och vilka böcker barnen fick låna, ofta en eller två böcker. Förskollärarna ansågs vara försiktiga och ordentliga vilket hämmade barnen. Bibliotekarierna menade att barnen borde få låna hur många och vilka böcker de ville. En informant berättade om ett barn som ville låna en bilderbok på ett främmande språk, men inte fick det.

Vi på biblioteket vill att barnen ska ta de böcker de vill ha och blir det fel så lämnar de bara tillbaka dem. Det ska inte vara något rätt eller fel i bokvalet. Det ska vara roligt och lustfyllt att låna böcker. (Veronika)

Eftersom boklånen är gratis kan man kosta på sig lyxen att låna många böcker. Det ställs höga krav på barnen om de ska välja ut en eller två böcker, det är inte lätt att välja bland det stora utbudet. En bibliotekarie hade erfarenheten att de flesta förskoleavdelningar lånar ungefär 20 böcker varje gång, trots att de får låna hur många böcker som helst.

Bokvalet – för alla barn eller för några barn?

En annan fråga var om förskolepersonalen frågade efter nya böcker och tre upplevde att så är fallet, men de andra två upplevde att de inte efterfrågas. En bibliotekarie sa att hon skulle vilja lägga in någon ny bok och böcker för de minsta barnen bland de böcker förskollärarna lånade.

De som kommer hit de tittar. Det händer aldrig att de läst om en barnbok [i en tidning eller tidskrift] och ber om den. (Veronika)

De frågade efter nya böcker, men sedan lånar de inte dessa böcker. (Sofia)

Barnlitteratur på andra språk än svenska fanns på samtliga bibliotek. De språk som fanns representerade motsvarar de språk som finns i kommunen, och man skickar efter litteratur från

Internationella biblioteket när det finns behov. De vanligaste förekommande hemspråken som det fanns barnlitteratur på var arabiska, bosniska, albanska, spanska, vietnamesiska och thailändska.

Vi har litteratur på arabiska, albanska, kurdiska, bosniska, engelska, tyska, serbokroatiska, vietnamesiska, spanska, thailändska. Dessutom lånar vi hem på efterfrågan, t ex holländsk litteratur. (Sofia)

Människor från andra länder kommer i olika stor utsträckning till kommunerna och det varierar i tiden vilka grupper som kommer. Att bygga upp ett större utbud av litteratur på andra språk tar tid och därför finns inte alltid ett större utbud av barnbokstitlar på språk vars talare inte bott länge i regionen. Det innebär att föräldrar med annat språk antingen får låna samma böcker eller så slutar de att låna böcker eftersom det är så litet utbud. Veronika var en av de bibliotekarier som tog upp detta:

Vi har inte litteratur på så många språk, men på de språk som finns i kommunen. Det är främst somaliska men även arabiska och språk från forna Jugoslavien, men de lånar inte böckerna, [från forna Jugoslavien] de är ju vuxna och har inte fått egna barn eller om de har det så läser de på svenska för dem. Det är besvärligt när man är en liten kommun för det tar tid att köpa in utländska böcker. Somaliska föräldrar är ofta analfabeter, men vi vill ha böcker på deras språk. Det tar lång tid att bygga upp ett utbud, så de föräldrar som lånar kan låna väldigt få böcker till barnet. (Veronika)

Bibliotekarierna försökte få tag i böcker på ett visst språk om de visste att man läste boken i fråga på förskolan.

Ibland läser de en bok, t ex Alfons, på svenska, då lånar jag den på det andra språket, t ex arabiska, från det Internationella biblioteket. (Sofia)

Vi använder dubbla språkpaket t ex Pettson och Findus på både svenska och andra språk. Vi delar ut kassar med böcker på andra språk. (Vilma)

Tre bibliotekarier upplevde att det fanns en efterfrågan på litteratur på andra språk än svenska, men två ansåg att efterfrågan inte var så stor. Vilma berättade att hon fick samtal där förskollärarna bad om litteratur på andra språk och Hanna upplevde att förskolorna hade börjat låna dessa böcker. Greta hade motsatt upplevelse då hon menade att man lånar allt mindre av dessa barnböcker. Det var vanligare att skolan, lågstadiet, efterfrågade denna litteratur. Enligt några informanter vill allt fler föräldrar låna barnböcker på sitt hemspråk.

Både förskolor och föräldrar efterfrågar dessa böcker /.../ nu frågar föräldrarna allt mer. Vi beställer ibland från Internationella biblioteket. En barriär är att de är rädda att ta sönder böcker. Det finns för få somaliska böcker. Men somalierna har läst in sina böcker på CD. (Sofia)

Ett par förskolor är duktiga på det [att fråga efter barnböcker på andra språk]. Men ofta är det någon från det landet som jobbar där och då vill låna böcker på hemspråket. (Veronika)

En fråga gällde om man hade böcker för barn med särskilda behov och samtliga svarade att det fanns en Äppelavdelning, dvs. en avdelning eller hylla (Äppelhyllan) med böcker anpassade för barn med särskilda behov. På Äppelhyllan finns taktila böcker, böcker på punktskrift, teckenspråk och talböcker. Dessutom lånar biblioteken denna typ av litteratur via Länsbibliotek Jönköping. Huvudintrycket var att dessa böcker inte efterfrågades mycket. Veronika menade att man på förskolorna inte kan göra så mycket eftersom barnen inte läser själva och det finns få böcker på teckenspråk. Dessa böcker är till för grundskolans lärare och föräldrar som kan läsa. Enligt Greta är det mest föräldrar som efterfrågar denna litteratur och de frågar också efter böcker med mycket enkel text. Sofia är den bibliotekarie som upplever att denna hylla efterfrågas allt mer. Hon såg värdet av dessa böcker för barn med andra hemspråk för de kan känna på bilder och det blir mer konkret.

Lärarnas bokval

Bibliotekarierna var eniga om att förskolepersonal främst lånar bilderböcker de känner igen. Det rådde en samstämmighet om att förskolepersonalen inte vill låna svåra eller nya böcker. Jag tolkar det som man menar att det finns en rädsla för att låna böcker man inte känner igen eller som kan uppfattas som kontroversiella. Sofia köpte in böcker om mångkulturalism men de stod kvar i hyllorna. Någon informant ansåg att man måste respektera det val som förskollärarna gör och en annan informant tar upp att förskollärarna för kulturarvet vidare.

Man ser att de gärna plockar Astrid Lindgren, Sven Nordqvist, Halvan, dvs. de traditionella böckerna. Det är synd att man inte tar de mer moderna böckerna. Det är synd att de inte tar flerkulturella böcker. De efterfrågar mångkulturella böcker men lånar dem inte. (Sofia)

Tre bibliotekarier nämnde att en effekt av projektet var ett något förändrat bokval bland förskollärarna och att bibliotekarierna försökte påverka bokvalet.

... det har blivit mer fokus på att titta på bilderböcker, att våga testa nya. Genus- aspekten har varit ett tema. Bilderna, illustrationer som inte bara är gulliga, vågar man låna nu. (Greta)

... genus är kanske inte vad de tror. Vi styr genom att köpa in. Biblioteken ska kvalitetssäkra. (Vilma)

Veronika: De vill inte låna svåra böcker eller nya böcker. När jag gör bokkas-sar brukar jag stoppa ner svårare böcker.

A-K: Läser de dem?

Veronika: Nej, de läser dem nog inte.

Ingen informant ansåg att förskolepersonalen medvetet lånade olika bokgenrer eller böcker från andra kulturer. Greta påpekade att utbudet på litteratur från andra delar av världen än västvärlden är liten.

Boklådor

Ett sätt för förskolorna att få annorlunda böcker kan vara att be bibliotekarierna sätta samman boklådor. Boklådor var vanligt förekommande för flera decennier sedan men trenden är att det blir allt ovanligare. Tre av de fem bibliotekarierna sätter samman boklådor om förskollärarna ber dem. Egentligen vill de inte göra det för de anser att de inte kan sätta samman intressanta lådor då de inte känner till barnen och inte vet vad som passar för tillfället. För att kunna ge barnen intressanta läsoplevelser vill de ha närkontakt med förskollärarna och sätta samman boklådorna tillsammans med dem. När förskolorna ringer och ber om boklådor ber Veronika dem därför att komma. Hon vill inte att boklåden bara ska vara en beställningsgrej, hon vill att åtminstone någon på förskolorna ska engagera sig i bokvalet.

Jag sätter ihop boklådor när de ber mig om det. Det är inte så ofta, mest till förskolor på landet. (Veronika)

Vi försöker komma ifrån det, man vet ju inte om det passar barnen. För 10 år sedan var det ca 25 boklådor med 100 böcker som skickades ut varje halvår till förskolorna, nu är det bara tre förskolor som vill ha boklådor. Nu kommer bokbussen så det behövs inga boklådor. (Vilma)

Vi har temalådor t ex genus, prinsar och prinsessor, form och färg, språk och matte. Det är en särskild grupp med barnbibliotekarien i spetsen som sätter ihop dessa lådor. (Hanna)

Förutsättningarna för att låna böcker har förändrats då bokbussar och mobila bibliotek med full biblioteksutrustning har medfört att förskolorna på landsbygden kan låna böcker utan att behöva ta sig till samhället.

Barnlitteraturens status

På frågan om vad informanterna anser om barnlitteraturens status på biblioteket så är en nöjd och en annan är nöjd med att den är mycket synlig för besökarna.

Vi har ju ett av Sveriges finaste barnbibliotek. Vi har mycket personal och litteratur. Det är mycket fokus på barn och litteratur. (Greta)

Detta är ju ett integrerat skol- och folkbibliotek, så den syns. (Hanna)

De tre övriga är också nöjda, men mellan raderna framkommer att barnboken inte har den högsta statusen. Det finns tillräckligt med ekonomiska medel till barnlitteraturen, men den anses inte viktig. Vilma och Veronika tydliggör detta i sina uttalanden:

Som barnbibliotekarie måste man kunna vuxen- och barnlitteratur. I teorin ligger barnlitteraturen på första plats, vi har bra med pengar till barnlitteratur, men kunskapen kanske inte ligger jättehögt [hos dem som har hand om vuxenlitteratur]. (Vilma)

I alla målsättningar står att vi ska prioritera barnlitteraturen, men i praktiken är det mycket att man jobbar själv ... Vi har bra barnboksanslag. (Veronika)

Vad gäller de mediaplaner som finns för barnlitteraturen så ingår de i den gemensamma biblioteks- och mediaplanen för 2010. I Gislaved hade man inrättat en halvtidstjänst för en barnbibliotekarie, och man arbetade för mångkulturalism och för att etablera fler kontakter med språkförskolan.

Föräldrasamverkan

En fråga gällde bibliotekets insatser för att nå föräldrar men samtliga informanter svarade att de inte hade gjort någon speciell insats riktad till föräldrarna. Däremot framkom det att de hade reguljära föräldrakontakter utanför biblioteksmiljön, t ex på förskolans föräldramöten eller familjecentralen och en informant hade tidigare deltagit i ett projekt riktad till föräldrar. Enligt Sofia ringer man nu från förskolorna och vill att hon ska komma till föräldramöten och hon menar att det är bra att även någon annan än förskollärarna talar till föräldrarna. Veronika hade varit ute på fler föräldramöten än tidigare och även varit med rektorn när denna informerade om projektet.

Jag har varit ute på nästan alla förskolor och deras föräldramöten, det är kanske tre jag inte varit på. (Vilma)

Vi var inbjudna på ett stort föräldramöte. De [=föräldrarna] har fått projektboken. (Hanna)

Jag har varit på flera föräldramöten, varit ute och berättat sagor – det gör jag annars oftare i skolan – de kan ta för sig. De kräver mer i skolan. I förskolan är man mer tillbakadragen och frågar inte efter så mycket. Skolan efterfrågar mer. Skolorna är bättre på att ta för sig. Men det är ju begränsat det man kan göra. Är de ute i god tid kan man planera in det. Skolorna är vana vid att fråga och begära och få saker gjorda. (Veronika)

Flera bibliotekarier sätter samman bokpåsar som föräldrarna får låna på förskolorna. Vanligen är det fem böcker i varje påse. Det finns bokpåsar med litteratur enbart på svenska och det finns bokpåsar med litteratur på arabiska, albanska, somaliska m fl. Sofia säger att hon försöker lägga i lite andra böcker än de vanliga i bokpåsarna.

Sammanfattningsvis ansåg bibliotekarierna att trots otydlig information vid projektstarten och trots att man kände sig osäker på vad projektet syftade till hade det lett till ett ökat samarbete mellan bibliotekarier och förskollärare. Det gällde speciellt kontakten med de förskolor som tidigare inte utnyttjade biblioteket så mycket. Flera funderade på hur de kunde arbeta vidare och utveckla relationerna mellan bibliotek och förskolor. Föreläsningarna och dialogcaféet ansåg bibliotekarierna hade varit intressant och det hade blivit alltmer givande eftersom projektet har pågått.

Den ökade kontakten medförde att förskolegrupper vistades längre tid på biblioteket och att lärarna ställde frågor och bad om hjälp oftare eller efterfrågade vissa böcker. (Projektet ansågs även ha bidragit till annorlunda bokval, men huvudintrycket kvarstod; att lärarna på förskolorna lånar bilderböcker de känner igen.) Förskollärarnas försiktighet och ordentlighet framkom i flera samtal. Trots att boklånen är gratis förväntas barnen kunna välja böcker med omsorg.

När det gäller litteratur på andra språk än svenska, så fanns det på de språk som finns representerade i kommunen, men utbudet var inte stort. Efterfrågan på dessa böcker hade ökat som en effekt av projektet. Tillgången på böcker för barn med någon form av funktionsnedsättning fanns i samtliga kommuner men efterfrågas i liten grad. Den föräldrakontakt som bibliotekarierna hade var medverkan på förskolans föräldramöten och att de satte samman bokpåsar med barnlitteratur som föräldrarna kunde låna på förskolan.

9. INTERVJUER MED SKOLLEDARE

Urval

Nio skolledare för berörda förskolor har kontaktats för intervju, men skolledare som har eller har haft en roll i projekts styrgrupp har bara undantagsvis kontaktats. Styrgruppen har utformat projektet och därför har skolledare som ingår i projektets styrgrupp en annan insyn i dess uppkomst och utformning. En rektor i Gnosjö som ansvarade för de besökta förskolorna var ny på tjänsten och ansåg sig därför inte tillräcklig insatt i projektet för att kunna uttala sig, därför gjordes ett undantag och en skolledare som även ingår i styrgruppen intervjuades. Två skolledare från vardera Sävsjö och Värnamo har intervjuats, tre från Gislaved och en från vardera Gnosjö och Vaggeryd. I resultatredovisningen har de fått fingerade namn efter den kommun de arbetar inom:

Gislaved: Gunnel, Gerd och Göte

Gnosjö: Hillevi

Sävsjö: Sissela och Sylvide

Vaggeryd: Valter

Värnamo: Vera och Vilgot

Intervjuer och intervjufrågor

Skolledarna kontaktades via mejl i mitten av juni där det föreslogs tider för intervjuer. I samma mejl angavs de frågor som skulle tas upp vilket möjliggjorde för dem att förbereda sina svar. Genomtänkta svar är en fördel för tillförlitligheten och trovärdigheten i svaren och det underlättar dessutom bearbetningen och analysen då utsagorna blir tydligare. Svaren gav också intrycket att vara genomtänkta bland annat för att flera av dem nämnde förskolor och förskollärare som positiva exempel och kunde därmed visa att de väl kände till verksamheten inom sitt rektorsområde. Tre intervjuer genomfördes i slutet av juni och början av juli, övriga i augusti och september och en i slutet av november. Intervjuerna tog 10–20 minuter.

Sju frågor ställdes varav två mycket allmänna. Frågorna har formulerats utifrån projektplanen (se bilaga 1). Frågorna handlade om skolledarnas syn på och erfarenheter av projektet, synen på personalens arbete inom projektet och de effekter det fått. De fick även kommentera sina insatser i projektet och hur de har uppfattat samarbetet mellan förskola och bibliotek (bilaga

10). Den första frågan var mycket öppen vilket gjorde att efterföljande frågor ställdes något olika beroende på vad som framkom i svaret på första sidan.

Databearbetning

Under telefonintervjun antecknades informanternas svar så noggrant som möjligt och renskrevs direkt efter att intervjun avslutats. Skolledarnas svar på olika frågor har grupperats efter innehåll för att likheter och skillnader i utsagor tydligt ska framgå. Citaten speglar typiska svar eller är valda med tanke på att de belyser specifika förhållanden för området eller kommunen.

Resultatredovisning

Implementering av projektidéer i kommunerna

Projektet har tagits emot olika i kommunerna beroende på förväntningar och tidigare erfarenheter. Några skolledare (Gerd, Sissela och Valter) har utgått från att samtliga skolor i deras område skulle delta i projektet. Enligt Valter är det en central tanke att alla förskolor ska vara med i de projekt som pågår. Andra skolledare har överlämnat ansvaret till personalen att avgöra om de vill vara med. Vera ansvarar för 14 avdelningar och sex av dem anmälde direkt sitt intresse för projektet och de andra ville också gå med, hon behövde inte inspirera eller stöta på.

I de två kommunerna (Gislaved och Värnamo) där å ena sidan Gerd, Gunnel och Göte och å andra sidan Vera och Vilgot, arbetar har det sedan år tillbaka funnits språkprojekt av olika slag som gäller samtliga förskolor varför de har en organisation och kanaler direkt till förskoleavdelningarna som underlättar att föra ut projektidéer. Hos Gunnel och Gerd finns språkpiloter och hos Vera och Vilgot har man haft boken som tema i flera år samt arbetat med flerspråkiga barn via modersmålspedagoger. En av Gerds skolor har varit Idéskola för mångfald och fick extra medel till bland annat litteratur.

Då den person i kommunen som varit drivande inom projektet gick till annan tjänst kom projektet igång sent i Gislaved där Gunnel, Gerd och Göte arbetar. Samtliga anser att de saknade någon som höll ihop projektet. Gerd jämförde med projekt inom skolan och tar upp att detta projekt inte fick det utrymme det hade behövt.

Om man driver ett projekt inom skolan ges det väldigt mycket tid. Det bör finnas någon på förskolesidan som kan förskolan och kan föra fram förskolans projekt. (Gerd)

Göte upplevde att bibliotekarierna inte visste sin roll och vad som förväntades av dem och Gunnel uttryckte också tankar i den riktningen.

För att ha ett sådant här projekt måste det finnas någon som driver det. Det var oklart om det var biblioteket eller förskolan som skulle ta initiativet till ett fördjupat samarbete. (Gunnel)

I Gnosjö kom projektet tidsmässigt perfekt eftersom man just skulle implementera en ny språkutvecklingsplan och dessutom hade ett projekt om flerspråkighet i förskolan på gång.

Skolledarnas roll och insats i projektet

Skolledarna var inte direkt involverade i projektet och ingick endast undantagsvis i styrgruppen. Däremot har de en central roll för att skapa förutsättningar för personalen att arbeta med och utvecklas inom yrket. Skolledarnas insatser kunde bestå av både konkret egen medverkan eller egna initiativ till aktiviteter, direkta ledningsfrågor gällande arbetstider och ekonomi samt av mer pedagogisk och ideologisk ledning genom att stimulera till diskussioner i olika grupper och nätverk som rör projektet. För att få en bild av hur skolledarna uppfattade sin roll fick de berätta om hur de hade stöttat personalen i deras projektmedverkan. Det skolledarna tog upp behöver inte nödvändigtvis vara en heltäckande bild av deras insatser eftersom de kan ha tagit vissa faktorer för givet, t ex vad gäller budget eller att framhålla projektet på möten av olika slag. Därför måste nedanstående ses som exempel på hur skolledarna stöttat lärarna i utvecklingsarbetet.

Samtliga skolledare tog upp att de hade stöttat med tid och vikarier för att personalen skulle kunna gå på föreläsningar och andra aktiviteter. Vilgot och Göte hade inspirerat och puffat för att personalen skulle gå på föreläsningar. Vilgot hade deltagit i alla projektets aktiviteter (föreläsningar, dialogcaféer), ytterligare tre hade varit mycket aktiva och andra hade deltagit i den utsträckning som de hade haft möjlighet till. Valter hade, förutom att tillsätta budgetmedel för att underlätta personalens medverkan, ansvarat för uppföljningen och hållit i fortbildningsplanerna. Inom hans område hade det anordnats ett eget bokcafé/dialogcafé för lärarna på förskolorna där de talade om litteratur och annat, bland annat utifrån Vygotskijs teorier. Valter, Hillevi, Sylvide och Sissela hade varit på många föreläsningar och tagit upp projektet på exempelvis personalmöten och möten med nätverksgrupper. Hillevi hade satt samman en plane-

ringsgrupp där förutom hon själv ingick ytterligare en rektor, två bibliotekarier, en genuspedagog och en förskollärare ingick i gruppen. Dessa hade träffats med jämna mellanrum och diskuterat projektet och nätverksträffarna. Vera hade stöttat utvecklingsgrupperna genom en stående punkt där de tog upp vad som hänt inom projektet och Göte hade gjort på liknade vis i ledningsgruppen. Som inspiration, inför starten på höstens arbete 2009, inbjöd Göte en föreläsare, Lena Sundling, som alla på området fick lyssna på. Gerd hade genom språkpiloterna initierat personalen att göra språkobservationer vilket i sin tur ökat personalens medvetenhet om barnens språk och språkförmåga. Språket har fokuserats i utvecklingssamtalen då personalen tagit med dokumentationer av sitt arbete med språket. På så vis har Gerd kunnat konstatera att de som inte kunde så mycket tidigare har utvecklats och lärt sig mycket.

Personalens engagemang i projektet

Skolledarna fick berätta om sina intryck av personalens arbete och engagemang i projektet. Lärarna hos Gerd och Vera har träffats regelbundet och gett varandra tips och idéer och hos Gunnel, Hillevi och Sylvide har nätverk bildats för att ge varandra inspiration.

Det har blivit ett långsiktigt förändringsarbete. (Hillevi)

Vera upplevde att projektet hade varit en nytändning och att lärarna läste mycket och tänkte på vad de läste och hur de utformade lokaler och annat. Gunnel berättade om många olika aktiviteter på de förskolor hon hade i sitt område. Det handlade om listor över böcker man läste på förskolorna, diskussioner med biblioteket om nya böcker, datoranvändning i barngruppen och tillverkning av sagolådor efter inspiration av kolleger i grannkommunen. Sissela berättade att lärarna hade skaffat bokpåsar men kunde inte bedöma om det var en effekt av projektet. Gerd hade upplevt att det hade varit stort intresse hos personalen att ta upp flerspråkighet i förskolan. Detta trots stor heterogenitet i personalens utbildning vilket medfört att alla inte alltid varit överens om vad som är problem eller av vikt att diskutera. Även Göte sa att personalen varit mycket positiv till projektet och att han sett hur vissa lärare hade växt och utvecklats.

Hos Valter hade det blivit mer bokprat bland personalen och man hade jämfört litteratur. Enligt Sylvide hade projektet varit en hjälp att komma igång, men det hade inte inneburit något nytt. Lärarna hade varit engagerade och kontakten med barnbibliotekarien hade ökat. Det hade lett till mer information om nya böcker vilket genererat mer bokprat. Sylvide påpekade att projektmedverkan lett till att förskollärarna vågade vara berättande förskollärare.

Vi har jobbat fram temalådor inom detta rektorsområdet och det har vi gjort tillsammans med bibliotekarien. (Sylvide)

Vera och Vilgot sa att personalen hade uppskattat att gå på föreläsningarna och att Dialogcaféet var mycket populärt. Vilgot upplevde att personalen läste mycket och att de hade arbetat med läsmiljön.

Läsaktiviteter

Om bokläsningsaktiviteterna generellt hade ökat var enligt Gunnel, Göte och Vilgot svårt att avgöra eftersom de tidigare jobbat med bokläsning och språkstimulerande aktiviteter. Sylvide specificerade på vilket sätt hur hon upplevde att bokläsningen hade förändrats.

Det som är skillnaden är att man väljer mer medvetet, både vad gäller innehållet och att man kan använda innehållet på ett mer medvetet sätt. (Sylvide)

Även Sissela upplevde att bokvalet hade påverkats. En del hade blivit provocerade och trodde att de inte fick läsa vilka böcker som helst, vilket gav upphov till diskussioner i arbetslagen. Några kan ha uppfattat det som att de inte får läsa om snälla, söta flickor, men andra menade att man kan läsa det, men också annat.

Vilgot sa att föreläsningarna lett till att personalen tänkte i andra banor och Göte fick en känsla av att man funderade mer över bokläsningsaktiviteterna. Även Hillevi talade om en större medvetenhet och fler variationer i läsningen. Hon exemplifierade med att man läste och berättade sagor i skogen och att man gjort sagorum på inspiration av föreläsningen med Lena Sundling. Lärarna hos Gerd hade ökat såväl bokläsning som sång och teaterverksamhet. Gunnel och Vera gav konkreta exempel på aktiviteter och miljöförändringar som skett. Gunnel berättar att avdelningarna på en förskola, med småbarnsgrupp och en syskongrupp, bytt personal och läst sagor för varandras barn en gång i veckan. På så vis hade de lärt känna barnen de skulle få respektive träffat barn som de tidigare hade lämnat över till syskonavdelningen. Vera kunde se konkreta resultat på någon avdelning där de flyttat böckerna så att de hamnade i barnens nivå.

Samarbete mellan bibliotekarierna och förskollärarna

Om projektet lett till ett ökat samarbete mellan bibliotek och förskola kan i vissa fall vara svårt att avgöra, speciellt om samarbetet sedan en lång tid tillbaka varit bra. Sex av de nio intervjuade skolledarna anser att samarbetet har ökat. Enligt Vilgot är biblioteket mycket bra och till-

handahåller litteratur på andra språk och han hade en känsla av att samarbetet hade ökat. Göte sa att "Det har spritt sig även till förskolor som inte är med."

Hos Gerd hade bibliotekarierna och förskollärarna börjat med träffar då bibliotekarien lyfte fram böcker som personalen inte skulle lånat annars. I Gunnels område hade samarbetet ökat men det hade inte varit helt enkelt i alla delar av rektorsområdet. Förskolorna i Gunnels område är geografiskt utspridda och tillhör två bibliotek. I en del av rektorsområdet har förslagen till samarbete från förskolan till biblioteket fallit väl ut och lett till ökad kontakt. Vera framhöll allmänt det goda samarbetet mellan förskolorna och biblioteket och att det finns en gemensam referensgrupp där barnlitteratur som ska presenteras för förskolorna diskuteras.

Vi har toppenbibliotekarier! De deltar i föräldramöten och arbetsplatsmöten.
(Vera)

De materiella biblioteksresurserna är också goda i Veras rektorsområde.

De flesta går också till biblioteket och vår bokbuss. Den är fantastisk! De flesta av mina förskolor använder sig av bokbussen. (Vera)

Hillevi berättade att de hade samarbetat om temalådor och hade en "temalådegrupp" som utrustade lådorna med böcker för barn och vuxna samt spel och annat material. De samarbetade om att utrusta temalådorna med tanke på att lärarna skulle kunna se kopplingen mellan teori och praktik. Vidare framförde Hillevi att biblioteken tog fram listor med böcker på andra språk och att barnomsorgen och biblioteket hade haft en minimässa för föräldrar om böcker.

Valter märkte inte någon markant skillnad och det kan bero på den geografiska spridningen av förskolorna. Flera förskolor inom hans område har en mil till centralorten och dess bibliotek. Enligt Valter kan ett sätt att möta detta förhållande vara att se förskolan som bibliotekets förlängda arm. Varje förskola borde ha 1m² vägg med bokpåsar som föräldrarna kan låna och där borde även finnas böcker för föräldrarna. Alla måste inte komma till biblioteket, biblioteket kan komma till dem, tyckte Valter. Sissela och personalen inom hennes område hade hoppats på mer samarbete.

Framtidstankar

Gerd, Vera och Vilgot kommer att fortsätta att arbeta med språket på något vis. I Gerds område hade arbete med språket första prioritet. Hon visste att flera förskolor, som inte tidigare haft barn med annat hemspråk, skulle få ta emot invandrarbarn och de arbetade nu för att informera sig både genom kolleger och genom att kontakta Nationellt Centrum för svenska som andraspråk. En grupp hade arbetat fram en plan för flerspråkighet i förskolan. I Vilgots område hade man sedan länge arbetat med böcker som tema så det genomsyrade arbetet i förskolorna. De hade för avsikt att följa upp arbetet och vara aktiva även i fortsättningen. Dessutom har man inom Värnamo arbetat med modersmålspedagoger i fler år.

Vi jobbar med böcker som tema så det genomsyrar alla förskolor. År 2006/2007 blev vi utsedda till idéskola av Myndigheten för skolutveckling. (Vilgot)

Vera har fått påstötningar från personalen om att arbetet inte får stanna av utan måste fortsätta på något vis, men vid intervjutillfället hade hon inte någon explicit plan över hur de skulle gå vidare. Även Göte hade fått frågor från personalen om vad som skulle hända när projektet är slut och, likt Vera, reflekterade han över hur de skulle jobba vidare. Eftersom det är ett projekt kan det inte pågå ständigt och därför måste också personalen ta egna initiativ.

Otydligheter och misstag inom projektet

De problem som skolledarna nämnde gäller skilda områden, men tre av de nio skolledarna tog upp att projektstarten var rörig och brast i information. Gunnel och Gerd ansåg att kickoffen var dåligt strukturerad och saknade väsentlig information. Där framgick inte vem som höll i projektet. Sissela, som tidigare varit mycket positiv till projektet, blev tveksam vid kickoffen och lärarna i hennes område fick inte någon positiv inställning. Valter saknade den mångkulturella delen och tog upp att antalet böcker på barnens hemspråk inte står i relation till antalet barn med detta hemspråk. Enligt Valter känner inte förskollärarna till att det finns inlästa böcker på biblioteken på flera barns hemspråk, och där borde finnas fler inlästa böcker.

Gerd ansåg att det hade varit otydlig information om vilka som fick gå på föreläsningarna, om det bara var de som var med i projektet eller om även övrig personal fick gå. Annat som framkommit var att informationen om när föreläsningarna skulle hållas kommit sent samt att det på vissa ställen, bland annat i Gislaveds kommun, inte har varit lätt att sätta igång nätverken. I Sävsjö förväntade sig en av skolledarna mer aktivitet mot förskolorna av kontaktpersonen som

skulle stötta projektet medan en annan skolledare poängterade att kontaktpersonen arbetade mot utvecklingsgruppen och inte mot förskolorna.

Sammanfattningsvis framkommer att samtliga skolledare anser sig ha stöttat personalen genom att skapa förutsättningar för personalen att gå på föreläsningar och andra aktiviteter. Någon har deltagit i alla projektets aktiviteter. Flera hade ordnat egna aktiviteter för lärarna i sitt område såsom föreläsare, dialogcaféer eller inspirerat till att genomföra språkobservationer och att dokumentera sitt arbete. Ett vanligt sätt för skolledarna att arbeta för projektet var att lyfta det i olika gruppkonstellationer såsom utvecklingsgrupper, personalträffar och ledningsgruppsmöten.

Enligt skolledarna har personalen varit engagerad, positiv och intresserad av projektet. Förskolläraernas engagemang hade visat sig i ökad medvetenhet om barnlitteratur och mer samtal om böcker. Flera rektorer gav exempel på en ökad medvetenhet i bokval och hur man arrangerar läsmiljön. Ett syfte var att projektet skulle leda till ökat samarbete mellan bibliotekarier och förskollärare och sex av de nio rektorerna (Gerd, Göte, Gunnel, Sylvide, Vilgot och Hillevi) ansåg att kontakten hade ökat. Hos Vera och Vilgot hade samarbetet mellan bibliotek och förskolor varit bra sedan lång tid tillbaka men Vilgot tyckte sig märka något ökat samarbete. Valter märkte inte någon markant skillnad vilket kan bero på långa avstånd mellan flera förskolor och biblioteket. Sissela och förskollärarna inom hennes område hade hoppats på mer samarbete

Vera och Vilgot i Värnamo, Gerd i Gislaved och Hillevi i Gnosjö sa spontant att de kommer att fortsätta arbeta med språket på något vis. I Värnamo har projektets styrgrupp beslutat att det ska vara fortsatta bokliga aktiviteter. Göte och Vera har fått påstötningar från personalen om att aktiviteterna inte får avstanna när projektet avslutas. Enligt Göte och Sylvide kommer de troligen att arbeta vidare med språkliga aktiviteter och Göte efterfrågar personalens initiativ.

10. DISKUSSION OCH SLUTSATSER

Huvudsyftet med den presenterade undersökningen var att studera om och hur man kan utveckla samarbetet mellan förskolor och bibliotek och därigenom påverka de litteracitetserfarenheter som barnen får. Ett par frågeställningar som skulle besvaras gällde om förskollärarna hade förändrat sitt tänkande och handlande när de utformade språk- och läsmiljöer, bokläsnings- och berättaraktiviteter och när de valde litteratur. Andra frågeställningar gällde bibliotekariernas syn på samarbetet och på de böcker som förskolorna lånade samt skolläraernas syn på utvecklingen inom de deltagande förskolorna. Ett par frågeställningar gällde barnens erfarenheter och upplevelser av bokläsning i förskolan och i hemmet.

Språkmiljöer

Att språkmiljön, mer specifikt läsmiljön, har utvecklats var både förskollärare och skollära överens om. Flertalet förskolor i Värnamo hade arbetat med att utveckla läsmiljön, vilket förmodligen beror på att kommunen sedan flera år tillbaka stimulerat till arbete med barnböcker. Många förskollärare hade prövat olika ställen för att finna den bästa läsplatsen och de hade utvecklat läshörnan till en intressant, trevlig och vilsam plats att vara på. Svårigheten med att hitta den optimala läsplatsen visade sig genom att lärarna flyttade runt soffor och förändrade rum för att pröva om lästunderna blev bättre i den förändrade miljön. En orsak till problemet med att hitta en bra plats för högläsning var stora barngrupper och tidvis få lärare. En lärare ska både kunna läsa för några barn och hålla uppsikt över dem som gör annat. Det finns en lösning på detta problem – minska antalet barn i grupperna.

Inventeringen av avdelningarnas böcker visade att en tredjedel hade mycket varierande böcker dvs. böcker från andra kulturer, böcker som tar upp kontroversiella ämnen och fackböcker. Förskolorna i en kommun (Sävsjö) utmärker sig genom att hälften av dem hade 70 eller fler böcker framme och i en annan kommun (Vaggeryd) hade sex av sju avdelningar färre än 40 böcker. Det är inte självklart att en avdelning som äger många böcker har många framme som barnen kan titta i. Det förekom avdelningar som ägde flera hundra böcker men bara hade ett tiotal som barnen kunde titta i.

Flera avdelningar med få böcker, färre än 15, var småbarnsavdelningar. En anledning till att ha få böcker framme var att man var rädd om böckerna och ansåg att små barn inte vet hur de ska hantera böcker och därför kan ta sönder dem genom att riva eller vika bladen (se även

Åman, 2010). Om inte små barn har tillgång till böcker får de ingen vana vid att hantera böcker. Precis som barn måste lära sig hantera annat som går att ta sönder genom att kasta eller bryta av exempelvis barbie dockor, kriter, glas, tallrikar, fjärrkontroller eller blommor, behöver de få en vana vid att hantera böcker. Med den ofta smala budget som finns på förskolor kan man ändå hävda att böcker är relativt dyra och därför måste behandlas varsamt, men idag finns många möjligheter att få tag på barnböcker billigt, på loppmarknader, second hand-butiker och antikvariat. Här är det kanske mer en fråga om vilken policy kommunen har när det gäller inköp. Om denna policy inte tillåter att personalen köper böcker på billiga ställen är det något man bör överväga att förändra.

En annan anledning till att ha få böcker framme är att personalen vill byta böcker ofta. Frågan är om man inte både kan byta böcker ofta och ha många böcker framme. Det kan vara så att barnen inte vill att vissa böcker tas bort. Har man en favoritbok som får ligga framme hela september månad ska man inte behöva vänta till april för att få titta i den igen.

Många förskollärare i denna studie hade funderat över böckernas placering. Flera hade ändrat om så att böckerna syntes tydligt genom att de stod på boklister. Skattningen av läsmiljöerna visade att på hälften av avdelningarna kunde barnen lätt hitta bland böckerna och på två tredjedelar av avdelningarna var böckerna i barnens nivå. I Sävsjö stötte vi på flera avdelningar där böckerna inte var synliga för barnen och många av de synliga böckerna kunde barnen inte nå.

Bokläsning

Ett par bibliotekarier tyckte sig märka att bokläsningsaktiviteterna inte var så vanligt förekommande och att de troligen sker vid vissa typer av aktiviteter, i huvudsak vid vilan, vilket stämmer väl med barnens svar. Även förskollärarna sa först och främst att de läste i samband med vilan men de poängterade att de även läste vid andra tillfällen. De menade att det hade skett en förändring på grund av projektet och att de läste oftare. Flera förskollärare beskrev att de hade flera planerade lästillfällen dagligen jämfört med att de tidigare läste när barnen bad om det. Rektorerne hade lagt märket till samma förändring.

Bokläsning på förskolor är en aktivitet som man tar för givet sker dagligen, men tidigare studier visar sig att så inte är fallet. Högläsning flera gånger dagligen för små barn är en mycket betydelsefull faktor för barnens muntliga och skriftspråkliga utveckling och det kan ses som ett

förhållandevis enkelt sätt att stimulera barns språk eftersom det inte kräver mycket material eller förberedelse (Svensson, 2005, 2009).

Högläsning som utfyllnad i väntan på annan aktivitet, såsom lunch eller utelek, signalerar att läsningen inte är viktig och att det som kommer därefter är viktigare. Om det dessutom anses tillåtet att avbryta läsningen mitt i boken, till förmån för en annan aktivitet, blir signalen om läsningens obetydlighet ännu tydligare. Om det har skett en förändring – så att man inte längre läser främst för att lugna ner barnen vid vilan eller i väntan på maten – utan också läser med tanke på att ge barnen olika litterära erfarenheter så är mycket vunnet. Läsning för att få upplevelser är det mest primära, på så vis kan barnens intresse för att lära sig läsa väckas, läsning enbart i syfte att lugna kan ge motsatt effekt. Men i vissa fall kan läsning vid vilan för de barn som inte ska sova vara det bästa tänkbara tillfället eftersom det då är en längre stund av tystnad och lugn vilket gör att det finns gott om tid att läsa en längre text och att samtala om den.

Barnen sa att de tyckte om högläsning och att de ofta fick höra böcker de gillar. Enligt barnen var det vanligast att man läste för dem efter maten. Hälften av barnen lyssnade oftast på böcker hemma och nästan en fjärdedel oftast på förskolan. Några barn fick inte alls böcker lästa för sig hemma, trots att de bad föräldrarna att läsa. För dessa barn är läsning i förskolan oerhört betydelsefullt. Det är där de kan få möjlighet att utveckla en förståelse för vad böcker kan ge emotionellt och kunskapsmässigt och de kan få förståelse för hur texten i en berättelse är uppbyggd.

Boksamtal

I förskolan kan barn få gemensamma litterära upplevelser och referensramar. Läraren har en särskilt viktig ställning som samtalsledare kring litteraturen eftersom hon kan styra barnens erfarenheter av litteratur och tidsutrymmet att bearbeta litteraturens innehåll (Hepler & Hickman, 2001). Det var glädjande att många ofta samtalade om böckerna under eller efter läsningen. I samtal med studentgrupper av blivande förskollärare hösten 2010 visade det sig att få hade erfarenheter av samtal i samband med bokläsning från sin verksamhetsförlagda utbildning. Det vanligaste, enligt studenterna, var att man läste en eller flera böcker och när man slutade läsa övergick man till annan verksamhet utan att kommentera det lästa.

Enligt förskollärarna i studien har samtalen om böcker ökat som en följd av projektet. Här finns en samstämmighet mellan förskollärarna och barnen om att de bearbetar texterna genom

samtal, att rita eller dramatisera. Men alla samtal förefaller inte vara genuina samtal om texten, både barnen och lärarna säger att barnen får återberätta och att de får frågor om vad boken handlade om. Det väcker tankar om att vissa samtal riskerar att bli mer likt ett förhör än ett utbyte av tankar om det lästa. Detta återberättande och denna kontroll av kunskap kan trots allt ses som bättre än inget tal alls om det lästa, eftersom det ger läraren en uppfattning om vad och hur barnen uppfattade berättelsen. Tidigare studier (Simonsson, 2004) har visat att långt ifrån alla förskollärare tar chansen att tala om texter, snarare är det barnen som tar initiativet till att bearbeta litteraturen i sina rollekar. Denna studie ger inte något tydligt svar på hur det förhåller sig på de studerade förskoleavdelningarna, men flera förskollärare berättar att de dramatiserar böcker. En del barn berättade att de leker lekar inspirerade av sagor som Snövit, Nicke Nyfiken, prinsessor, pirater och riddare.

Medvetenheten om vikten av att samtala om texter hade inte nått alla i denna studie, sju informanter brukade inte samtala om böckerna med barnen. Många barn får höra sina favoritböcker hemma, men för vissa barn är förskolan den enda platsen man läser på och då bör dessa barn ges mängder av tillfällen till att lyssna på böcker de vill höra. För de barn som inte får så många litteracitetsupplevelser hemma får bokläsning och boksamtalen i förskolan en stor betydelse och det gäller att vara lyhörd för vad de vill lyssna på och samtala om. Dessutom behöver barnen många tillfällen att utbyta tankar om det lästa och i lugn och ro, utan krav, få resonera om texter – inte bli förhörda. Barnen behöver få många roliga, mysiga och spännande högläsningstunder i förskolan och få delta i engagerande boksamtal för att inse vad texter kan förmedla. Har barnen inte heller känt den närhet och det lugn som det kan innebära att lyssna på högläsning och via boken fått insikt i andra människors livsvillkor och liv så kan motivationen inför läsinläringen bli låg.

Bokval

Flera barn tyckte att de hade bättre böcker hemma än i förskolan. Den olikhet mellan genrer av böcker i förskolan och hemma som en del barn upplevde kan bland annat bero på att man i förskolan väljer bort religiös litteratur samt böcker där våld förekommer. Det finns motiv för att inte läsa Barnens bibel, Star Wars och Superman i förskolan då alla ska kunna känna sig hemma i förskolan, oavsett religion, och våld inte kan accepteras. Men man borde kunna tillgodose barn som saknar exempelvis djurböcker, prinsessböcker, böcker om bilar, motorcyklar och Bamsetidningar. Vad sänder det för budskap till barnen om den litteratur de tycker om får litet utrymme eller inte förekommer alls? I alla tider har den äldre generationen haft negativa åsikter om barns val av litteratur och vuxna har ansett sig både ha en rättighet och en skyldighet att

censurera barnböcker. Kalle Anka och Fem-böckerna, av Enid Blyton, har ansetts som skräplitteratur – om ens ordet litteratur får nämnas tillsammans med Kalle Anka. Frågan är om denna censur har lett till önskat resultat, nämligen att barnen ska välja god litteratur. Ett barns upplevelse av s.k. god barnlitteratur skildras av en bibliotekarie som inleder sin magisteruppsats med följande ord:

När jag var liten brukade min mamma läsa högt för mig. Oftast läste hon sådant jag tyckte om, men det hände att hon kom dragandes med böcker som jag tyckte var avskyvärda. Barbro Lindgrens *Sagan om den lilla farbrorn*, var ett exempel. Boken handlade om en liten farbror som ingen tyckte om, och det faktum att det var så synd om farbrorn och att bilderna helt saknade färger, gjorde att jag varken klarade av att höra den berättas eller titta på bilderna. Mamma tyckte att den var fantastisk (vilket även jag kan hålla med om idag, ca 20 år senare), men hur hon resonerade när hon envisades med att läsa den vet jag egentligen inte. Kanske hade hon en tanke med att jag skulle få se hur svårt människor kan ha det, eller kanske ville hon att jag skulle få ta del av vad hon ansåg vara ”god” barnlitteratur. Jag vet bara att jag reagerade med högljudd gråt och att jag sedan gav bort boken i födelsedagspresent till en kompis. (Allard, 2005)

Många barn tycker om böcker som handlar om Barbie, Stålmannen, Star Wars och Pokémon. På tio-i-topplistan över sålda barnböcker på Kelkoo ligger Pokémon på andra plats och på Akademibokhandels och Adlibris' tio-i-topplista ligger Star Wars bildlexikon. Vi hittade inte någon sådan litteratur i förskolorna. Det borde ge upphov till en diskussion om denna typ av litteratur ska få komma in på förskolorna, t ex för att även barn som hemma främst har denna litteratur ska känna igen sig på förskolan. Det kan vara så att de kan uppvisa stora kunskaper om denna litteratur och de miljöer som dessa böcker bygger på, men det kanske inte kommer fram eftersom detta inte anses som god barnkultur.

Under flera århundraden var det religion, arbetsamhet, gott uppförande och renlighet som barnen skulle lära sig via litteraturen. Idag ska en bra barnbok ha ett genus-, mångfalds- och demokratiperspektiv, vilket är svårt att invända mot då det är lovvärt med ett accepterande och inkluderande synsätt. Om nu barnen har favoriter bör man kanske bejaka dessa, utifrån demokratiaspekten, eftersom det är ett sätt att visa barnen respekt och lässtunderna i förskolan ska vara lockande för alla barn. I ett examensarbete inom lärarutbildningen fann El-Ayneine och Sörman (2009) att en av sju intervjuade förskollärare tydligt uttryckte att barnen skulle ha ett reellt inflytande över de böcker de skulle lyssna på och att barn som inte vill lyssna inte heller ska behöva göra det. Demokrati vid bokläsning tycks inte vara något som debatteras på förskolorna.

Förskollärarna sa att de bytte böcker oftare nu än tidigare och att de tänkte mer på vilka böcker de lånade. I Värnamo och Vaggeryd var det många som satsade på bokläsning och reflekterade över bokvalet. Förskollärarna ansåg att de hade fått en annan syn på böcker och deras innehåll och att de reflekterade över vilka böcker de läste, vilket stöds av skolledarna. En ökad genusmedvetenhet vid bokval var annat som förskollärarna framhävde och det fick stöd av bibliotekarierna som märkte att förskolorna nu gjorde ett något annorlunda bokval. Vidare menade förskollärarna att de valde böcker som speglar andra kulturer och böcker för barn med särskilda behov, men enligt bibliotekarierna lånades denna litteratur i liten grad. Sammantaget märker bibliotekarierna inte mycket av den ökade medvetenheten då den inte gett några större effekter på boklånen. Det är något som även förskollärarna indirekt bekräftar när de säger att de lånar mycket böcker spontant och att de lånar böcker de känner igen. Detta kan tolkas som att en process i bokvalet har påbörjats men ännu inte är utbredd. En orsak till detta kan vara att en av de viktigaste faktorerna vid boklån är det tema man arbetar med.

Boklån

I både förskollärary- och bibliotekarieintervjuerna framkom att det var vanligt att låna 20 böcker i månaden – detta trots att man får låna hur många böcker som helst. Att låna 20 böcker till en barngrupp på 18–20 barn är inte mycket. Det finns säkert flera anledningar till att man lånar ca 20 böcker, det kanske är tungt att bära hem fler böcker eller jobbigt att hålla reda på dem så att alla kommer tillbaka till biblioteket. Det kan också vara så att man äger många böcker och biblioteksböckerna är ett komplement till det egna bokbeståndet. Men kartläggningarna av avdelningarnas bokbestånd visade att majoriteten inte hade många böcker framme. Därför kvarstår frågan om varför man bara lånar ca en bok per barn i gruppen? Vitsen med att gå till biblioteket skulle kunna vara att just låna många och olika böcker.

Bibliotekarierna ansåg att barnen borde få låna så många och vilka böcker de ville, men det var vanligt att barnen fick välja ett par böcker var, efter att ha tittat i dem. Det innebär att de måste välja böcker med omsorg så att de tar de böcker de verkligen vill ha. Med tanke på den stora mängd böcker som finns och den begränsade erfarenhet som barnen rimligtvis har av böcker innebär det höga krav för dem att leva upp till. Dessutom måste böckerna ofta passera lärarens ögon för godkännande. Det innebär att lärarna tar på sig ett stort ansvar för att avgöra vad som är lämplig litteratur för barnen. Under det Dialogcafé som hölls i februari 2010 framkom att det finns många motiv att välja bort böcker. Det kan vara böcker som anses för svåra för barnen eller textrika böcker som tar lång tid att läsa. Andra böcker som väljs bort är serieböcker,

dvs. böcker som är skrivna som serietidningar med händelserutor och dialogbubblor. Även olämpliga böcker, som innehåller svordomar eller förstärker beteenden i gruppen som man arbetar med att få bort, väljs bort liksom böcker som handlar om hur man gör upp eld, eftersom de kan leda till farliga beteenden. Ibland väljer man bort barnens favoritböcker – böcker de har läst mycket ofta – för att lära barnen att det finns andra böcker. För en utomstående kan det ses som märkligt att välja bort vissa böcker för att påtvinga barnen andra böcker.

Bibliotekarierna upplevde förskollärarnas försiktighet vid biblioteksbesök som hämmande för barnen då de inte får låna alla typer av böcker eller så många böcker som de vill. En av bibliotekarierna tog upp att barnen inte fick låna böcker som var för svåra eller skrivna på ett annat språk än svenska eftersom lärarna inte kunde läsa dessa böcker. Med tanke på att boklån är kostnadsfritt och alla böcker – även sådana som inte går att läsa eller passar att läsa – ska återlämnas kan man fundera över om det är av bekvämlighet man nekar barn vissa boklån. Genom att låna "fel" böcker skulle barnen kunna få insikt om att inte ens personalen på förskolan kan läsa vilka böcker som helst, att skriftspråk kan se olika ut och att vissa böcker har ett svårt och konstigt språk. Det kan även leda till att barnen vill lyssna till svårare böcker just för att de själva har valt det.

Enligt bibliotekarierna lånade förskolepersonalen mest välkända bilderböcker och inte så ofta böcker med annorlunda bilder och texter eller nyutkommen litteratur. Bibliotekarierna försökte på olika vis föra fram ny och annorlunda litteratur, t ex genom att lägga in nya böcker i bokkassar, ställa fram dem tydligt på biblioteket eller visa dem för lärarna vid samtal på biblioteket. Bibliotekarierna önskade att förskolepersonalen valde fler nya böcker och fler böcker som är annorlunda. Detta tolkar jag som att man borde låna fler böcker som speglar andra kulturer, andra synsätt på de levnadsvillkor vi lever under, livsvillkoren för barn från olika samhällsskikt och barn som inte agerar enligt förväntningar.

Böcker som speglar livsvillkoren för barn i andra länder och som har ett tydligt genusperspektiv är sådana som både bibliotekarier och förskolepersonal ser som viktiga, men enligt bibliotekarierna lånas de inte i den utsträckning som de efterfrågas. Det är inte oproblematiskt att fokusera på litteratur för barn med annan etnisk bakgrund då det i sig innebär en särbehandling som barn inte nödvändigtvis upplever som positivt. Böcker som tar upp genusaspekter lånar man, men böcker med – ett för vuxna – kontroversiellt innehåll – vill man inte låna.

En fördel med att låna välkänd litteratur är att man för kulturarvet vidare. Dessutom vet man vad som står i boken och slipper på så vis innehållsliga överraskningar av ämnen som inte är passande och man vet hur man ska intonera.

Kontakten mellan bibliotekarierna och förskollärarna

I samtalen med bibliotekarierna och förskollärarna föreföll det som om biblioteksbesöken hade ökat, vilket stöds av den sammanställning av de enkäter som förskollärarna besvarade under projekttiden (Åman, 2010). Det kan ses som ett tecken på ökat samarbetet och på en direkt fråga svarade både bibliotekarierna, förskollärarna och skolledarna att samarbetet hade ökat. Bibliotekarierna fick mer kontakt med dem de inte tidigare haft så mycket kontakt med, lärarna ställde oftare frågor, bad oftare om hjälp och efterfrågade annorlunda litteratur. Bibliotekarierna hade fått fler tillfällen att träffa förskolepersonal och det förekom att de inbjöds till förskolor som visade upp sina språkmiljöer. Det hade även lett till att bibliotekarierna förändrat sina tankar om vilka böcker som borde köpas in till biblioteket. Den ökade kontakten hade också gett upphov till diskussioner om exempelvis hur mycket man läser, när man läser och vad man väljer att läsa. Det ledde till reflektioner om vikten av att läsa vid andra tillfällen än vilan och för enskilda barn så att de får höra sin favoritbok.

Förskollärarna tyckte de fick mer hjälp med boklån och med information om böcker till föräldrarna. Flera bibliotekarierna funderade på hur de kunde utveckla relationerna mellan bibliotek och förskolor. Ett sätt hade varit att inte tillmötesgå förskolepersonalens önskan om att de skulle sätta samman boklådor och skicka till förskolorna. Istället såg man till att lärarna kom till biblioteket så att man kunde samtala om vad som skulle kunna vara passande böcker för barngruppen beroende på ålder, intresse, språkförmåga och liknande.

Samtliga bibliotekarierna var stolta över tillgången på barnböcker och de resurser som tilldelas barnlitteraturen. Biblioteket i Gislaved utsågs till Årets bibliotek 2008 och personalen framhäver att det är ett av landets finaste barnbibliotek och att kommunen satsar mycket på barns språkliga utveckling. Det finns ambitioner från bibliotekariernas sida men det tycks inte finnas några höga förväntningar från förskolepersonalens sida på biblioteksresurser, vilket kan bero på att de inte vet vad de kan förvänta av biblioteket. Förskolorna utnyttjade inte alla de resurser som biblioteken har. Den ökade kontakten mellan bibliotek och förskolor kan på sikt ändra på detta förhållande och leda till att fler barn får en mängd erfarenheter av litteratur via böcker eller CD-skivor.

Överallt hade inte samarbetet ökat och det berodde inte på avståndet mellan biblioteksfilialen och förskolan eller biblioteksfilialernas begränsade öppettider, utan på att förskollärarna inte kände sig välkomna på biblioteket eller att bibliotekarien tycker att barnen störde (se även Åman 2010). Dåligt samarbete var trots allt undantagsfall, och viktigast för ett gott samarbete tycks vara personkemin. I de fall där personkemin stämde fanns exempel på att personalen hade fått nyckel till biblioteksfilialen och därmed kunde låna böcker när de ville. Särskilt tydlig var det att kontakten mellan förskolepersonal och bibliotekarier hade förbättrats i Sävsjö, i Värnamo och vissa delar av Gislaved hade kontakterna sedan länge varit etablerade.

Böcker på andra språk och för barn med särskilda behov

Kartläggningen av bokbestånden visade att nio avdelningar hade litteratur på flera barns förstaspråk och ytterligare några avdelningar hade böcker på något av de förstaspråk som fanns representerade på avdelningen. Det kan vara svensk litteratur som är översatt till andra språk och det kan vara barnlitteratur skriven av författare från dessa länder. De flesta avdelningar som hade många barn med annat hemspråk hade också böcker på några barns hemspråk. Gislaved var en av de kommuner där de besökta förskolorna hade många barn med svenska som andraspråk och det visade sig att där också fanns flera avdelningar med förhållandevis många böcker på andra språk än svenska. Även förskolor i Värnamo, t ex. Wieslander och Bornemark, hade egna minibibliotek med många böcker på barnens första språk. I Åmans studie (2010) framkom att det fanns avdelningar som visserligen inte hade böcker på barnens hemspråk, men böckerna fanns inlästa på CD. Valter i Vaggeryd menade att det borde finnas inlästa böcker på alla språk som talas i barngruppen, att personalen på förskolorna borde låna fler inlästa böcker och ställa högre krav på tillgång på litteratur på andra. Ett sätt att få fler böcker på olika språk är att efterfråga dem, ju fler som ber att få låna på språket i fråga desto fler böcker eller inlästa CD-skivor kommer att produceras. Enligt bibliotekarierna finns det böcker på de språk som finns representerade i kommunen, men utbudet är begränsat. Trots att det finns en relativt stor grupp som talar ett visst språk kan det vara problem med utbudet av barnböcker. Ett exempel är tillgången på böcker på somaliska, där en större tillgång är önskvärd. De få avdelningar som hade många böcker som representerade olika kulturer hade vanligtvis ett bokbestånd som var sammansatt av en bibliotekarie.

Trots att efterfrågan från förskolan på dessa böcker hade ökat under projekttiden, enligt flera bibliotekarier, upplevde de inte någon stor efterfrågan, det var grundskolan som frågade efter böcker på barnens hemspråk. De flesta böcker på barnens hemspråk lånades av föräldrar eller

förskolepersonal som hade annat förstaspråk än svenska. I Vaggeryd hade man som policy att anställa personer med de hemspråk som barnen hade så det fanns någon som kunde läsa för dem på deras hemspråk.

Böcker för barn med särskilda behov var det inte heller någon större efterfrågan på från förskolorna. Även dessa var det föräldrar och grundskolan som lånade. Sofia var den enda bibliotekarie som upplevde en ökning av utlåning av dessa böcker till förskolan och hon menade att de är bra för barn som inte talar så bra svenska eftersom vissa böcker är mer konkreta och man kan känna på bilderna och få en djupare förståelse för vad de handlar om.

Föräldrakontakt

Förutom vid vanliga biblioteksbesök bestod bibliotekariernas föräldrakontakter av att de medverkade på förskolans föräldramöten. Förskolornas kontakt med föräldrarna gällande bokläsning var beroende av i vilket område förskolan låg, men det tillhörde ovanligheten att föräldrarna var intresserade. Några förskolor, varav flera i Gnosjö, hade ett mer utvecklat samarbete med föräldrarna genom att barnen fick ta med favoritboken hemifrån och man arbetade med den. På en förskola blev den en del av ett pågående tema, på en annan förskola initierades temat genom barnets favoritbok, som var Bockarna Bruse, och på en tredje förskola läste man dagligen i en veckas tid varje barns bok och bearbetade den på många olika sätt. Men det fanns barngrupper där en stor del av föräldrarna var analfabeter, vilket påverkade hur förskollärarna kunde tala om böcker med föräldrarna och hur man i övrigt kunde samverka med föräldrarna om att ge barnen olika litteracitetserfarenheter.

Kontakt med andra förskolor

Ett syfte med projektet var att deltagarna skulle få kontakt med andra förskolor och därigenom utbyta idéer om hur de kunde arbeta språkstimulerande. Endast en förskollärare uppgav att de hade besökt förskolor som inte tillhörde det egna rektorsområdet. Det framskyntar i flera informanternas utsagor att det funnits förväntningar på att de skulle få träffa kolleger och därmed en besvikelse över att det varit få sådana aktiviteter. Dessa möten var tänkta att ske på personalens initiativ och de kan knappast arrangeras av projektledningen. Några skolledare hade uppmantrat personalen att ordna nätverk och även själv satt ihop närverksgrupper inom sitt rektorsområde, men det tycks som om få förskolor själva tagit initiativet.

Förutom de projektaktiviteter som var riktade till samtliga kommuner har enskilda kommuner arrangerat egna aktiviteter för att förstärka projektets idéer med utbyte mellan förskolorna. I Värnamo har man anordnat ett eget Dialogcafé och i Vaggeryd ett Bokcafé. Några förskolor i Vaggeryds kommun, exempelvis Kråkes, hade även varit på uppskattade workshops som anordnades i Värnamo.

Skolledarnas syn på projektets påverkan på verksamheten

Skolledarna och förskollärarna var överens om att det varit en stor aktivitet och stort engagemang i projektet. Personalen hade varit positiva och intresserade av projektet och det hade påverkat enskilda individers utveckling positivt. Engagemanget hade visat sig i ökad medvetenhet om barnlitteratur och mer samtal om och jämförelser av böcker. Skolledarna hade en god personkännedom och stor insikt i förskolornas arbete och utveckling inom projektet. Allt som skolledarna hade gjort har däremot inte varit synligt för förskollärarna, t ex att diskutera projektet i olika sammanhang och i olika grupper, t ex ledningsgrupper. Aktiviteter som varit tydliga för personalen var när skolledarna anordnat ett lokalt bokcafé, initierat aktiviteter som dokumentation och språkbobservationer, satt samman nätverksgrupper eller deltagit i föreläsningarna.

Skolledarna i Gislaved, Värnamo och Vaggeryd såg en ökad aktivitet och medvetenhet hos personalen och de ansåg det vara en effekt av projektet. De fem rektorer som arbetade i Gislaved och Värnamo, som tidigare haft mer omfattande språkprojekt för samtliga förskolor, var de som uttalade sig mest positivt om utvecklingen av arbetet på förskolorna. De talade i mer konkreta termer och berättar på vilket vis förskoleavdelningar och enskilda lärare hade utvecklats. Lärarna hos Gerd hade ökat såväl bokläsning som sång och teaterverksamhet. Vilgot sa att föreläsningarna lett till att personalen tänkte i andra banor och Göte att man funderade mer över bokläsningsaktiviteterna.

Skolledarna i Sävsjö däremot uttalar en tveksamhet om de ökade aktiviteterna – att skaffa bokpåsar och temalådor – var ett resultat av projektet eller om det skulle skett ändå. Trots detta sa både Sissela och Sylvide att de kunde se en större medvetenhet i valet av litteratur. Sissela upplevde att personalen blivit provocerad över att förskolans traditionella barnbokskanon diskuterats utifrån exempelvis ett genusperspektiv.

Trots att skolledarna uppgav att de stöttat med vikarier var det flera förskollärare som sa att de inte tog in vikarier utan turades om att gå på aktiviteter som låg på arbetstid. I detta sammanhang måste påpekas att projektet pågick under en period av stora ekonomiska åtstramningar och stora besparingar gjordes inom barnomsorgen. Det tycks som att personalen inom barnomsorgen är lojal och gör vad de kan för att hålla igång verksamheten utan att ställa krav när de vet att de måste spara. Det är ett dilemma för kommunerna att delta i ett projekt samtidigt som det finns besparingskrav. Förskolor som enbart bestod av en avdelning har haft vissa problem med att gå på föreläsningar då dessa varit på dagtid eller innan förskolan stängts. Man har löst det genom att någon av personalen fått gå och denna har sedan informerat kollegerna.

Tankar om projektets uppläggning, start och implementering

Förskollärarna tyckte att projektet varit en inspirationskälla. Dialogcaféet var mycket lyckat enligt förskollärare, skolledare och bibliotekarier, detta trots att biblioteken inte stod i fokus. Samtliga yrkeskategorier framhåller fördelen med att möta andra yrkesgrupper i ett, för båda grupper, angeläget ämne. Bibliotekarierna och förskollärarna var i stort mycket positiva till föreläsningarna även om det inte var lyckat att sända en föreläsning via internet, en s k streamad föreläsning. Förskollärarna i Värnamo och Gislaveds kommuner är de som uttryckligen verkar mest nöjda och den mesta kritiken kommer från förskollärare i Sävsjö kommun.

Förskollärarna, bibliotekarierna och skolledarna tog upp att projektstarten brast i information och var diffus. En av skolledarna var kritisk till oklarheter kring projektet och att det inte avsatts tid för att arbeta med det. Jämförelser gjordes med skolan där det avsätts tid för att driva projekt.

I Värnamo och Gnosjö startade projektet utan problem, men i Gislaved rådde under en tid ovisshet om rollfördelningen mellan förskolor och bibliotek samt osäkerhet om vem som skulle ta initiativ till samarbete. Skolledarna var bekymrade över att det länge fanns oklarheter om vad projektet innebar, hur det skulle ledas och de upplevde en avsaknad av någon som var den sammanhållanden länken. När oklarheterna var utredda kom aktiviteterna igång relativt snabbt vilket kan tillskrivas den långa tradition av språkutvecklande arbete som fanns i kommunen. Det fanns en organisation med utbildade språkpiloter på varje förskola vars uppgift var att stimulera kollegerna till att arbeta medvetet med språkliga aktiviteter. De undersökningsinstrument som har använts, intervjuer av förskollärare och barn samt kartläggning av språkmiljöer, visade inte på något vis att det skulle vara mindre språkstimulerande aktiviteter såsom läsning

och boklån i Gislaved jämfört med de andra kommunerna. Projektstarten blev trevande även i Vaggeryd och inom ett rektorsområde i Sävsjö. I Sävsjö rådde det en viss oklarhet om hur projektets kontaktperson skulle arbeta. Alla skolledare hade inte uppfattat att kontaktpersonen skulle arbeta via utvecklingsgruppen och inte skulle ha en direktkontakt med förskolorna.

Orsaken till att många upplevde projektet diffust i början kan vara att projektledningen inte anlade ett ovanifrån perspektiv utan ville att varje avdelning skulle ta itu med något de behövde utveckla inom språkområdet. Initiativet skulle ligga hos förskole- och bibliotekspersonal och därför kunde projektledningen inte precisera riktlinjer för arbetet. Däremot kunde projektledningen poängterat att projektet byggde på förskole- och bibliotekspersonalens egna företagsamhet.

Ökad språkstimulans till barnen?

Trots att viss kritik framkommit mot otydlighet inom projektet var det övervägande intrycket att de allra flesta var mycket nöjda och tyckte att de fick mycket idéer om hur man kan arbeta med språket. Många sa att de hade utvecklats och fått andra tankar om vad och när man läser och de hade utvecklat sin egen och barnens berättar förmåga. Många hade också utvecklat fantastiska språkmiljöer. Hade det skett en positiv förändring av den språkliga verksamheten på förskolorna under projektiden? Både bibliotekarier, förskollärare och skolledare sa att det har skett en ökning vad gäller hur mycket man läser, berättar och besöker bibliotek. De var också överens om en ökad medvetenhet om vilka böcker man lånar, läser och hur man arrangerar böckerna så att barnen når dem. Dessutom hade flera avdelningar utvecklat sagolådor och sagopåsar. Nu kan man inte vara helt säker på att varje enskild förändring är en effekt av projektet eftersom det alltid borde ske en utveckling, men en stor majoritet av de besökta avdelningarna visade och beskrev hur de hade utvecklat sitt arbete. I redovisningen har jag tagit fram sådant som många har påvisat men det är viktigt att även inkludera aktiviteter som endast några få avdelningar hade utvecklat. Det kan handla om arbete med språklekar, gåtor, sånger, läsning utomhus vid guldfärgade sagostenar, barn som gör egna böcker på dator, lådor man utvecklat som stimulans för fritt berättande eller utvecklande av flanomaterial. Sammantaget är det tydligt att det har skett en positiv förändring av läs- och berättaraktiviteterna, med några få undantag. Det stöds genom den enkät som förskolorna fick besvara innan projektet startades.

Jämförelse av några språkliga aktiviteter 2008 och 2010

För att få en inblick i hur mycket man läser och hur tillgången på böcker ser ut i allmänhet bland de förskolor som skulle komma att ingå i projektet skickades en enkät ut på försommaren 2008. 188 förskoleavdelningar besvarade enkäten. Enkäten var en så kallad ögonblicksenkät som skulle ge en bild av hur det såg ut med läsning, tillgång på böcker, barnens användande av datorer och om lärarna initierade lekar med rim och ramsor under en dag, i detta fall den 11 juni 2008.

Både den enkät förskolorna besvarade innan projektet startade och den kartläggning som redovisats här visade att vanligast var att ha 20–50 böcker. År 2008 var typvärdet 20, dvs. det är det antal böcker som flest uppgav fanns på avdelningen. Både typvärdet och medianen för antalet barn på förskoleavdelningen var 19. Det innebär att det fanns en bok per barn i många barngrupper, vilket även var fallet vid kartläggningen 2009/2010. Antalet avdelningar som hade 75 böcker eller fler framme var 8 procent 2008 och 20 procent 2009–2010. Våren 2008 hade 26 procent 20 böcker eller färre jämfört med kartläggningen 2009–2010 då 20 procent hade färre än 20 böcker. Två avdelningar hade inga böcker 2008. En av de två avdelningar som inte hade några böcker uppgav att samtliga böcker fanns i förskolans/skolans bibliotek. Den andra avdelningen hade lämnat tillbaka böckerna till biblioteket inför sommaren. På en avdelning fanns tre böcker och de motiverade det med att böckerna fanns i ett gemensamt rum som låg i anslutning till avdelningen. En avdelning med få böcker planerade att köpa in fler böcker till hösten eftersom deras bokbestånd var slitet. Andra motiv till ha att tio böcker eller färre var att man ansåg det vara ett lämpligt antal, i några fall för att man bytte ut böckerna varje vecka.

Beror antalet böcker på hur många barn det finns i barngruppen? I materialet från 2008 fanns inte något sådant samband. Det fanns avdelningar med 24 barn som hade färre än 10 böcker. Inte heller i kartläggningen 2009/2010 finns något samband mellan antal böcker och antal inskrivna barn på avdelningarna.

Några avslutande reflektioner

I en studie som denna krävs en medvetenhet om att vi enbart fått ett intryck av vad som sker på förskolorna, vi vet inte vad som egentligen sker på de besökta avdelningarna. Alla förskolemiljöer har inte gett ett fantastiskt intryck – det finns en utvecklingspotential ur materiellt avseende på vissa avdelningar. Några av dessa är troligtvis ändå stimulerande då förskollärarna föreföll mycket medvetna om hur de arbetar och varför.

Förskollärarna har olika förutsättningar att bedriva en intressant, rolig och lärorik förskolemiljö. Vissa förskolor är lokalmässigt välplanerade för den verksamhet som ska bedrivas i lokalerna och de var materialmässigt välförsedda. Andra förskolor var inhysta lokaler som inte var planerade för att bedriva förskoleverksamhet och de föreföll vara sämre utrustade rent materiellt. De förskolor som var välutrustade både lokalmässigt och materiellt fann vi ligga i mer välbärgade områden och de avsevärt mindre välutrustade förskolorna med sämre lokaler och sämre utemiljö låg i de områden där invånarna hade med minst ekonomiska resurser. Personalen på de förskolor som hade en majoritet av barn med svenska som andraspråk och där många föräldrar var arbetslösa må vara hur duktiga som helst – deras barn kommer ändå att komma till skolan med mindre litteracitetserfarenheter i bagaget jämfört med barnen från välplanerade och materiellt välutrustade förskolorna i socialt gynnade områdena. Detta trots att lärarna arbetade hårt och hade stor kännedom om barnens hemmiljöer, kulturen och levnadsförhållanden i föräldrarnas hemländer. Personalen på dessa förskolor behöver mer stöd än personalen i andra områden i form av personaltäthet och materiella resurser och fortbildning för att få perspektiv och en nytändning.

Förskollärarna på en av de besökta avdelningarna i Gnosjö hade en komplicerad situation genom att många föräldrar inte behärskade svenska språket, var analfabeter och arbetslösa och detta sammantaget påverkar barnen. Det medförde stora krav på lärarnas arbete med att stödja barnen i deras utveckling av både det svenska språket och hemspråket. Då barnen kom från ekonomiskt svaga miljöer borde de få mer ekonomiska resurser än andra förskolor – så verkar inte vara fallet. Den materiella standarden, främst vad gäller utemiljön och förskolans lokaler, var sämre än andra förskolemiljöer. Man kan då förledas att tänka att miljön inte spelar så stor roll, det är vad man gör som är det viktiga, och visst är så fallet. Men miljön omtalas ofta som den tredje pedagogen och den påverkar vad man gör och hur man gör det. Dessa barn och familjer var inte vana vid någon hög standard och av den och andra anledningar ställde de inga krav. Men det måste rimligtvis ligga i de styrandes intresse att ge alla barn i kommunen en bra start. Dessa barn ska inom några år mötas i samma högstadieskola varför ska de ha haft så skilda villkor på sin första utbildningsinstitution?

Det har varit fantastiskt för mig att få se alla dessa språkligt rika, inspirerande, spännande miljöer och få ta del av hur olika man kan arrangera stimulerande miljöer. Att se en mängd språkstimulerande miljöer är något som alla lärare inom förskolan borde få möjlighet till – det är i sig en fortbildning. Tänk om personalen på alla avdelningar varje termin fick besöka fyra

andra avdelningar. Det krävs inte någon lång tid eller någon förberedelse av dem som arbetar på de besökta avdelningarna. Att bara få se inne- och utemiljön kan ibland vara tillräckligt för att få idéer om hur den egna verksamheten kan utvecklas.

Bibliotekarierna har fått ökad kännedom om förskollärarnas arbetsätt, bokläsning och motiv för bokval vilket redan i något fall gett effekter på tankarna bakom nya bokinköp. Ett ökat samarbete mellan bibliotekarier och förskollärare skulle kunna leda till att ett mer varierat utbud av böcker på förskolorna. Variationen av bokbeståndet skulle kunna kompletteras med fler nytänkta böcker, böcker som tar upp smalare eller aktuella ämnen och livsvillkor, böcker på andra språk än svenska eller med bilder från andra kulturer, taktila böcker och talböcker. Om bibliotekarien lär känna förskolepersonalen och deras barngrupper kan bokbeståndet anpassas i högre grad till olika barngruppers behov eftersom bibliotekarierna har kunskaper om barnlitteratur som förskollärare vanligtvis inte har. Det skulle berika både barn och personal på förskolorna och kunna ge upphov till intressanta och lärorika boksamtal just för att boken på något vis är annorlunda. Ett ökat samarbete mellan bibliotekarier och förskollärare skulle sannolikt leda till diskussioner dem emellan och i förlängningen till att barnen i högre grad får låna de böcker de vill. Därför är det mycket angeläget att det samarbete som har påbörjats nu utvecklas både innehållsligt och att det blir permanent.

Projektet är nu avslutat, men personalen på flera förskolor önskar en fortsättning, och hur den ska se ut är upp till skolledare, bibliotekarier och förskolepersonal att avgöra. Nu gäller det att hålla glöden vid liv så att man vill fortsätta utvecklas och där har ledningen ett stort ansvar.

REFERENSER

- Allrad, Lina (2005). *Föräldrars attityder till bilderböcker och barns läsning*. Borås: Högskolan i Borås. (Magisteruppsats).
- Barnbarometern 2000/2001: 3-8 åringars kultur- och mediavanor*. Stockholm: Mediamätning i Skandinavien, 2001.
- Barnbarometern 2002/2003: 3-8 åringars kultur- och mediavanor*. Stockholm: Mediamätning i Skandinavien, 2003.
- Betänkande 2008/09:sUbU1 Utgiftsområde 16 Utbildning och universitetsforskning.
www.riksdagen.se
- Doverborg, Elisabet & Pramling, Ingrid (2000). *Att förstå barns tankar: metodik för barnintervjuer*. Stockholm: Liber
- El-Ayneine, Soha & Sörman, Caroline (2009). Nu går vi in i sagoslottet... En kvalitativ studie om banarböcker och berättande som pedagogiskt hjälpmedel för språkutveckling i förskolan. Jönköping: Högskolan för lärande och kommunikation. (Examensarbete).
- Gómez, Elsa & Swenne, Margareta (1996). *Aktivt lärande med skolbibliotek: idéer och metoder för lärare och bibliotekspersonal i grundskolan*. Lund: Bibliotekstjänst i samarbete med Statens skolverk.
- Gómez, Elsa (2008). *Faktaboken som pedagogisk resurs*. Lund: Studentlitteratur.
- Hammersley, Martyn & Atkinson, Paul (2007). *Ethnography. Principles in Practice*. London: Tavistock.
- Hepler, S. I. & Hickman, J. G. (1982/2001). *The Book Was Okey, I Love You – Social Aspects of Response to Literature. Theory into Practice*. Vol. 21 No. 4
- Kvale, Steinar, (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Mårdsjö Olsson, A-C & Löfström, Mikael (2008). *Hur konstruerar, organiserar och strukturerar lärare i förskolan sitt arbete?* Vetenskapsrådet. En avslutad pilotstudie.
- Perder, Matilda (2007). *Läsandet i förskolan. En fallstudie av barnlitteraturens användning i en förskola*. Stockholm: Lärarhögskolan i Stockholm. Institutionen för individ, omvärld och lärande. (Examensarbete).
- Simonsson, Maria (2004). *Bilderboken i förskolan – en utgångspunkt för samspel*. Linköping: Linköpings universitet, Tema barn.
- Skolverket (2010). *Läroplan för förskolan. Reviderad 2010*. Stockholm: Skolverket
- Skolverket (2009). Förslag till förtydliganden i läroplanen för förskolan - Redovisning av regeringsuppdrag U2008/6144/S. Dnr 2008:03000.
- SOU 2002:27 *Mål i mun. Förslag till handlingsprogram för svenska språket*. Betänkande av Kommittén för svenska språket. Stockholm 2002.
- Svenska Barnboksinstitutet (2010). www.sbi.kb.se
- Svensson, Ann-Katrin (2005). Flödar det av läsning för barnen i förskolan? *Läsning*. Scira: 30, 2, s 4–10.
- Svensson, Ann-Katrin (2007). *Reading books in preschool - how often and why?* Council for Exceptional Children, Division for Early Childhood. Oct 24-27, Niagara, Canada.

- Svensson, Ann-Katrin (2009a). *Reading books in preschool is taken for granted - but is it true?* NFPPF. March, 5-9, Trondheim, Norway.
- Svensson, Ann-Katrin (2009b). *Barnet, språket och miljön. Från ord till mening*. Lund: Studentlitteratur.
- Svensson, Ann-Katrin (2009c). *Högläsning i förskola och förskoleklass – hur vanligt är det?* Borås: Institutionen för pedagogik. BADA: <http://hdl.handle.net/2320/6024>.
- Tykesson, Carina & Wahldén, Anna-Lena (2007). *Skönlitteratur i förskolan*. Malmö: Malmö högskola, Lärarutbildningen. (Examensarbete).
- Utbildningsdepartementet Dir 2007:103. En ny lärarutbildning. www.regeringen.se
- Åman, Pia (2019). *Att läsa och berätta – gör förskolan rolig och lärorik*. CHILD-rapport nr 13. Jönköping: Högskolan för lärande och kommunikation. www.hlk.hj.se/doc/9458

Att läsa och berätta – Gör förskolan rolig och lärorik

Ett samarbetsprojekt mellan Länsbibliotek Jönköping, förskolor, bibliotek i fem kommuner i Jönköpings län och Högskolan för Lärande och Kommunikation, HLK.
Projektperiod: 2008 – 2010. Projektsamordnare: Maria Berg

MÅL:

Att öka medvetenheten om läsning och barnlitteratur i förskolan samt utveckla samarbetet mellan förskolor, högskola och bibliotek.

Delmål:

1. Läsmiljön på förskola respektive bibliotek ses över.
2. Skapa en medvetenhet kring vad läs-/berättarsituationen betyder för barnen
3. Verksamhetscheferna ska vara delaktiga i det strategiska arbetet med utvecklingsprocessen.
4. Barn med annan etnicitet ska stärkas i sin identitetsutveckling genom litteratur.
5. Öka personalens medvetenhet och kunskap kring genusperspektivet genom val av litteratur.
6. Öka barns intresse för bokens innehåll.
7. Öka barnens och personalens kännedom om barnlitteratur.

Syfte:

Att entusiasmera och inspirera förskollärare och bibliotekarier i arbetet med litteratur i förskolan.

ORGANISATION

Styrgrupp:

Katinka Borg, Länsbibliotekschef, Länsbibliotek Jönköping
Maria Berg, projektledare år 1
Lo Claesson, Konsulent Länsbiblioteket Jönköping år 1
Johanna Billvén, Konsulent Länsbibliotek Jönköping samt projektsamordnare år 2
Pia Åman, Fil mag. Högskolan för lärande och kommunikation, Jönköping
Rickard Nordström, utvecklingsledare, Gislaveds kommun
Sonja Fransson, rektor, Gnosjö kommun
Helen Flinck, utvecklingsledare, Sävsjö kommun
Carina Sandberg, utvecklingsledare, Vaggeryds kommun
Bosse Johansson, utvecklingsledare, Värnamo kommun

Deltagare:

Förskolor i Gislaved, Gnosjö, Sävsjö, Vaggeryd och Värnamo kommuner, Kommunbiblioteken i ovanstående kommuner, Länsbibliotek Jönköping, Högskolan för lärande och kommunikation, HLK, Jönköping.

En projektsamordnare ansvarar för genomförande och rapporterar till styrgruppen. Projektsamordnaren har kontakt med förskolorna och biblioteken i kommunerna, de lokala nätverken samt Länsbibliotek Jönköping. En styrgrupp, bestående av utvecklingsledarna, representant från HLK och rektorer med ansvar för förskolan i de berörda kommunerna och konsulent med ansvar för barnbiblioteksverksamhet på Länsbibliotek Jönköping. För genomförandet på kom-

munal nivå, bildas nätverk för samverkan och reflektion mellan förskola och bibliotek.

TIDSPLAN

Projekttiden beräknas till två år och projektet avslutas med ett dialogseminarium under hösten 2010.

METODER

Urval

Projektet bygger på förskoleavdelningarnas frivilliga medverkan. Urvalet av deltagande förskolor innebär att olika förskolor från olika socialt skilda bostadsområden att ingå. Det innebär också att förskolor som tar emot barn med olika etniska och kulturella bakgrunder kommer att ingå.

Enkät

För att studera frågeställningarna har vi under våren 2008, dvs. innan studien påbörjats, frågat en mängd förskolor och bett dem besvara en enkelt utformad enkät om hur många barnböcker som finns på avdelningen en viss dag, hur ofta man läst en viss dag denna vecka, varför man läste och vid vilka situationer m m. Denna enkät skickades även ut till de förskolor som anmält sitt intresse att delta i projektet under oktober månad 2009. Ytterligare en enkät kommer att besvaras i maj månad 2010. På så vis kan vi få några jämförelsemått på hur det såg ut innan studien påbörjades och om läsmiljön påverkas.

SPRIDNING AV RESULTAT

Maria Berg var anställd projektledare, 50 procent, under år 1 för att samordna utvecklingsarbetet, men också för att sprida erfarenheter mellan de deltagande kommunerna och på olika sätt utanför dessa. Länsbibliotek Jönköping och utvecklingsledarna förmedlar också erfarenheter från arbetet inom sina respektive kanaler, se www.f.lanbib.se

I takt med att data samlas in och sammanställs kommer kortfattade resultat att redovisas för de i studien ingående förskolorna och biblioteken vid de terminsvisa gemensamma utbildningsdagarna. Vidare kommer resultaten att presenteras i forskningsrapporter och i en mer omfattande slutrapport. Resultaten kommer löpande att spridas i facktidskrifter för bibliotek och förskolor.

Jönköping 2010-04-07

Till förskoleavdelningar som deltar i Läs- och berätta gör förskolan rolig och lärorik

Nu börjar det närma sig en utvärdering av projektet. En del av utvärderingen står jag, Ann-Katrin Svensson för, med viss hjälp av en kollega, Anita Varga. Nu planerar jag vårens besök hos er.

Vid besöket vill vi titta på er läshörna och på vilken typ av böcker som finns där, samt ställa några frågor till er om läsning och berättande för barnen på er avdelning. Andra frågor handlar om vilka språk barnen i gruppen talar, om ni använder datorn i språkligt hänseende och det skrivmaterial ni har.

Vi vill även fråga barnen om deras upplevelse av bokläsning och böcker i förskolan. Därför ber jag er ge ut den bifogade informationen till föräldrar som har barn som ni tror är villiga att svara på frågor. Jag ber er att se ta reda på vilka barn som får delta i intervjuerna.

Besöket beräknas ta en och en halv timma varav samtalet med någon ansvarig på avdelningen ca 30 minuter.

Inom kort kommer jag att ringa er för att bestämma tid när vi kan komma. Nedan anges de dagar om jag har avsatt för respektive ort. Vis från en datainsamling i november vet jag att alla inte kan ta emot mig den planerade dagen så därför skickas detta brev till fler förskolor än vad jag hinner besöka under en dag.

fredag 23/4: Smålandsstenar

måndag 26/4: Sävsjö

tisdag 27/4: Anderstorp

onsdag 28/4: Vaggeryd

torsdag 29/4: Gislaved

fredag 30/4: Vaggeryd

måndag 3/5: Sävsjö

måndag 10/5: Gnosjö

tisdagen 11/5: Värnamo

Vänliga hälsningar

Ann-Katrin Svensson, docent i pedagogik

Högskolan i Borås

e-mail: ann-katrin.svensson@hb.se

Tel: 033 – 435 41 28

mobil: xxxx- xx xx xx

Jönköping 2010-04-07

Till vårdnadshavare för barn i förskoleåldern

Den förskola som ditt barn går på deltar i ett projekt som heter *Läs och berätta gör förskolan rolig och lärorik*. Projektet ska utvärderas och som ett led i denna utvärdering kommer under-tecknad och en kollega att besöka förskolan för att studera hur förskollärarna använder sig av barnböcker och hur språkmiljön är utformad. Vi kommer även att intervjua personal och barn om deras syn på bokläsning i förskolan.

Intervjuerna med barnen kommer att handla om hur barnen tänker om böcker och läsning, om och när de tycker om att lyssna på bokläsning i förskolan.

De barn vi väljer att intervjua är barns vars föräldrar ger sin tillåtelse det och att barnet vill svara på frågor. All information vi samlar in kommer att behandlas konfidentiellt och inga barn kommer att kunna identifieras, men vi kommer att fråga barnet om förnamn och ålder.

Vi ber nu om ditt/ert tillstånd att få intervjua ditt/ert barn. Var vänlig lämna den ifyllda lappen till personalen på ditt barns avdelning. Personalen vet vilken dag vi kommer och de ser till att vi enbart talar med barn vars vårdnadshavare har gett sitt tillstånd.

Tack på förhand!

Med vänliga hälsningar

Ann-Katrin Svensson

Jag tillåter mitt barn att delta i intervju

Jag tillåter **inte** mitt barn att delta i intervju

Namn på barn _____

Underskrift av målsman _____

Vid eventuella frågor kontakta:

Ann-Katrin Svensson

Docent i pedagogik vid högskolan i Borås

E-mail: ann-katrin.svensson@hb.se

033 – 435 41 28

MMobil: xxxx- xx xx xx

Tabell a. Besökta förskolor och förskoleavdelningar hösten 2009 och våren 2010.

Kommun	Förskolor 2009 n	Avdelningar 2009 n	Förskolor 2010 n	Avdelningar 2010 n
Gislaved	-	-	11	16
Gnosjö	6	9	2	2
Sävsjö	-	-	8	8
Vaggeryd	6	9	3	3
Värnamo	7	9	4	4
Summa	19	27	28	33

Tabell b. Åldersindelningen på de besökta förskoleavdelningarna.

Barnens ålder	Antal avdelningar
1-3 år	11
1-5/6 år	11
2-5 år	2
3-5/6 år	27*
3-4 år	2
4-5 år	2
5-6 år	5
	60

Skattkistan och Solrosen har besökts och kartlagts vid två tillfällen. Hösten 2009 var dessa avdelningar 3–5 års avdelningar och våren 2010 var de 3–6 år avdelningar.

Tabell c. Antal intervjuade barn på förskoleavdelningarna.

Antal barn	Antal avdelningar
1	3
2	9
3	6
4	13
5	2
6	1
7	1
Antal avdelningar	35

Tabell d. Antal barn i varje åldersgrupp.

Ålder	Antal
2 1/2 år:	1
3 år:	17
4 år	32
5 år:	53
6 år:	10
ålder saknas	1
Antal barn	116

Tabell e. Förskoleavdelningar med barn med svenska som förstaspråk.

Kommun	Avdelningar där alla barn har svenska som hemspråk	Antal besökta avdelningar
Gislaved	2	16
Gnosjö	2	9
Sävsjö	1	8
Vaggeryd	3	12
Värnamo	3	13
	11	58

Språkmiljö i förskolan

Observationer, Läs- och berätta projektet

Bokhörnan & böcker.

	<i>stämmer inte alls</i>			<i>stämmer vet ej</i>		
1. Det finns en lättillgänglig bokhörna.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2. Bokhörnan ligger långt från grovmotoriska och högljudda lekar.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3. Bokhörnan är inbjudande och bekväm.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4. Böckerna är synliga.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5. Böckerna är välbehållna och lockande att titta i.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
6. Böckerna är tydligt arrangerade.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7. Barnen når böckerna och kan titta i dem när de vill.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
8. Det finns en mycket stor mängd varierande böcker.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
9. Avdelningen äger många böcker (\approx fler än 75 dvs ca 65 cm).	☐	☐	☐	☐	☐	☐
10. Det finns böcker på samtliga barns första språk.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
11. Det finns böcker som representerar olika kulturer och etniciteter.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
12. Bokbeståndet riktar sig inte mer mot ena könet.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
13 Det finns mer än ett ex. av favoritböckerna.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
14. Det finns tidningar och tidskrifter som intresserar barnen.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
15. Det finns en plats där man kan lyssna på sagor digitalt.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fingerade namn på förskolor och avdelningar i kommunerna

Gislaved:	Tjorven Melker Båtsman
<i>Anderstorp:</i>	Lotta Madicken Pippi: Emil, Ida, Lina Rasmus Karlsson: Mio, Lillebror
<i>Smålandsstenar:</i>	Mattisborgen: Ronja, Birk Borka Mattis Skalle-Per
Gnosjö:	Hunden: Taxen, Pudeln Katten Kaninen: Pricken, Rosie Vandrandepinnen Sköldpaddan Undulaten
Sävsjö:	Blyger Kloker Snövit Prosit Snäller Butter Toker Glader
Vaggeryd:	Prillan: Findus, Pettson Halvan: Totte, Malin Alfons Mållgan Nasse Emma Nicke Nyfiken Kråkes Sunes
Värnamo:	Riedel Bornemark Tegnér Mora Träsk: Widstrand, Roos Skogman Alfredsson: Prøysen, Wolgers Wieslander Funck Körling

Tabell 2. Antal avdelningar där olika språk förekommer.

Språk	Antal avdelningar där språken finns representerade
Albanska	15
Arabiska	10
Assyriska	3
Bosniska	21
Bunong	1
Danska	1
Engelska	1
Farsi/Persiska	2
Finska	3
Filippinska	1
Franska	2
Japanska	1
Keldanska	1
Kinesiska	2
Kirundi	1
Kosovoalbanska	1
Kroatiska	9
Kurmanji	1
Lankesiska	1
Makedoniska	1
Montenegrinska	1
Norska	1
Polska	1
Romani	2
Rumänska	1
Ryska	2
Serbiska	2
Somaliska	4
Spanska	7
Syrianska	1
Thailändska	1
Tigrinja	1
Tyska	4
Ungerska	1
Vietnamesiska	13

Intervjufrågor till förskollärarna

Förskola _____ Avdelning: _____ Barnens ålder _____

Intervjupersonens namn: _____

Antal barn i gruppen: _____ Antal 15-timmars barn _____ Antal personal _____

1. Vilka förstaspråk förekommer i gruppen?
2. Är alla på avdelningen intresserad av projektet?
3. När det gäller Läs- och berättarprojektet, vad har ni på er avdelning satsat på att utveckla?
4. Har ni fått idéer av att vara med i projektet?
5. Vad har ni gjort på denna avdelning sedan ni gick med i projektet?
6. Finns det något speciellt som projektet har tillfört ert arbete?
7. Läser ni dagligen för barngruppen? Om ja, när?
8. Läser ni dagligen för barnen uppdelade i mindre grupper? Om ja, när?
9. Brukar ni läsa för barnen under fria leken? Vem tar initiativ till det?
10. 2009: Brukar ni samtala med barnen om bokinnehåll under eller efter bokläsningen
10. 2010: Brukar ni ha boksamtal, dvs. samtala med barnen om bokinnehåll efter bokläsningen?
- 11a. Brukar ni gå till biblioteket/bokbussen? 11b. Vem går dit? 11c. Följer barnen med?
12. Vem/vilka väljer böckerna på biblioteket?
13. 2010: Har ni någon strategi när ni väljer böcker på biblioteket?
14. Endast 2010: Hur är kontakten med bibliotekarien?
15. Händer det att barnen låtsasläsa för varandra?
16. Läser ni poesi och vers för barnen?
17. Berättar ni egna påhittade historier för barnen?
18. Brukar barnen hitta på egna berättelser?
19. Läser ni flanosagor för barnen?
20. Finns det flanobilder som barnen kan använda berätta för varandra?
21. Får föräldrarna information om vad ni läser för böcker?
22. Endast 2010: Är föräldrarna intresserade av vilka böcker ni läser?
23. Hur ofta använder ni rim, ramsor, fingerlekar och andra ordlekar?
24. Använder barnen ramsor och sånger på sitt första språk?
25. Finns det material så att barnen kan göra egna böcker?
26. Brukar barnen skriva vid datorn?
27. Har ni organiserat arbetet så att det är en viss person som läser?
28. Endast 2010: Har detta projektet tagit upp mycket av er planeringstid?
29. Endast 2009: Övrigt Endast 2010: Är det något som ni vill framföra om projektet?

Intervjuer med förskolebarn

1. När brukar de läsa för er här på förskolan?
2. När tycker du bäst om att lyssna på böcker?
Varför det?
3. Tycker du om att lyssna när de läser böcker för er här på förskolan för dig?
- 3a. Om ja: Kan du säga någon eller några böcker som du tycker om att lyssna på?
- 3b. Om nej: Varför tycker du inte om att lyssna när de läser?
4. Tycker du att få lyssna på de böcker du vill höra?
5. Händer det att ni barn får idéer och leker sådant som har hänt i böckerna?
Vad har ni lekt då?
6. När ni har läst en bok brukar ni barn och lärare då prata om boken?
7. Får du välja bok någon gång?
- 8a. Brukar de läsa för dig hemma?
- 8b. Om ja: Har du någon favoritbok?
9. Läser ni andra böcker hemma än på förskolan?
Om ja, kan du säga någon bok ni läser hemma men inte här?
10. Var lyssnar du oftast på böcker?
11. Vem läser oftast för dig?
12. Finns det någon läsfröken här?
13. Övrigt.

Intervjufrågor till bibliotekarier

1. Vad har du för tankar om projektet, hur tycker du det har fungerat?
- 2a. Vad har du för erfarenhet av samarbete med förskolorna?
- 2b. Hur tycker du samarbetet fungerar?
- 3a. Vilken typ av böcker brukar förskolorna låna?
- 3b. Hur ser du på det bokval som förskolepersonalen gör?
4. Vem väljer böcker, barn eller personal?
5. Brukar förskolepersonalen fråga er eller be om hjälp i samband med boklån?
Om ja, vad brukar de fråga om?
6. Frågar de efter nya böcker?
7. Sätter du samman boklådor? Om ja, hur väljer du då ut dessa böcker?
8. Vad har du fått för intryck av bokläsningsaktiviteterna på de förskolor som du har kontakt med?
9. Har Läs- och berättarprojektet påverkat samarbetet/relationen mellan biblioteken och förskolorna? Om ja, hur?
10. Har ni haft gemensamma diskussioner om litteratur?
11. Vilken plats anser du att barnlitteraturen har på ditt bibliotek?
12. Finns det några mediaplaner för barnlitteraturen?
13. Har ni barnlitteratur på andra språk än svenska? Vilka språk?
- 14a. Efterfrågas denna litteratur?
- 14b. I vilken utsträckning lånas denna litteratur?
15. Är det förskolor eller föräldrar som lånar?
16. Anser du att förskolepersonalen är medvetna om att låna olika bokgenrer eller böcker från andra kulturer?
17. Har ni böcker för barn med särskilda behov?
18. Har ni gjort några insatser för att nå föräldrarna?

Intervjufrågor till skolledare

Berätta om dina tankar om projektet och hur du tycker det har fungerat.

Berätta om din del i/din insats i projektet.

Vad har du för intryck av personalens arbete inom projektet?

Vad har du för intryck av bokläsningsaktiviteterna på förskolorna?

Hur ser du på samarbetet mellan bibliotek och förskola?

Hur ser din roll ut i detta samarbete?

Är det något du vill tillägga?

Övrigt.

Några tips på hur man kan göra språkstimulerande miljöer

(Insamlat av Ann-Katrin Svensson vid utvärdering av "Att läsa och berätta – gör förskolan rolig och lärorik" 2010.)

- Laminerade Bilder från böcker och sånger på väggarna.
- Laminerade boksidor på golvet.
- Barnen har med sig en egen sagolåda hemifrån efter sommaren.
- Barnen tar med sig sin favoritbok hemifrån. De berättar för de andra barnen om sin favoritbok och man tar kort på dem med boken och skriver ner vad barnen berättar att boken handlar om.
- På väggarna i lärummet finns hus, slott, stugor, höghus som är 1–2 m höga ritade på papper.
- Fotoramar med barnet och föräldrar, syskon, husdjur eller andra anhöriga (något att samtala om).
- Fotsteg på golvet med siffror. • Fotsteg på golvet med alfabetet.
- Karta över närområdet där man markerat var varje barn bor.
- CD-skiva till alla barn med den bok man har som tema inläst.
- Temaboken i julklapp till alla barn.
- 5–6-åringarna få egna lånekort.
- Böcker på barnens hemspråk finns i tamburen för att inspirera föräldrarna att läsa för barnen.
- Ordinventering: I samtliga rum finns på väggen uppsatt ord som bör användas. Exempelvis vid maten: ljummet, avsvlnat, hyvla, skära, skar, dela, klyfta, kärnhus.
I snickarummet: håltång, rasp, narjdråd, nubb, polygrip, rundsåg, fogsvans,
- På väggarna finns bokstäver både vid golvet och högt upp vid taket och det finns text med både versaler och gemener.
- I läshörnan finns många mjukdjur och figurer från sagoböcker, t ex Alfons, Pippi, Sally Säl, Bamse, Skalman, Emil, Nicke Nyfiken.
- Barnen skriver sin egen saga i datorn, i Photostory. Skriv ut text och teckningar och laminerar dem.
- Barnen skriver sin egen saga i datorprogrammet *Widget in print*, Haregate, där orden avbildas när man skriver dem.
- Barnens portfolio skrivs in i bokpärmar med en känd barnboksfigur, t ex Pippi.
- Det finns "sagokort", en kortlek med 110 bilder av olika karaktär där barnen drar eller väljer kort och hittar på sin egen saga. (se även www.sama.se)

Utomhus

- Vid en lämplig plats på gården spänner man ett snöre där laminerade boksidor hängs upp.
- Stora stenar målas i silver och guld och på dessa kan man sitta när man läser sagor utomhus.
- Stora och små stenar målas i silver och guld och läggs ut som ledtrådar till sagoläsningstället.